Kauno Lietuvių Spaudos Kredito Draugija
1939 IX. 11.
Kowieńskie Polskie Towarzystwo Oszczędnego Kredytu

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 47

Liepa — Rugpiūtis

1939

TURINYS.

1. Seimo rinkimų įstatymo problema — *Mykolas Römeris* 221
2. 1789 m. žmogaus ir piliečio teisių deklaracija — *V. Fridšteinas* 231
3. Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymas — *Juoz. Jakučionis* 239
4. Praleisto apskundimui laiko atstatymas baudžiamosiose bylose — *A. Dilys* 244
5. Įvykęs faktas ir teisinė tikrenybė — *M. Römeris* .. 249
6. Baudžiamųjų bylų atnaujinimas. — *V. Lurjė* 258
7. Reikia pakeisti Baudžiamosios teisenos įstatymo 48, 51, 51^1, 59^1, 76, 77 str. str. — *K. Laucius* 263
8. Pradinis turto ipotekavimas Lietuvoje — *J. Kairys* 269
9. Vaikų ir motinų globos institucija Italijoje — *J. Meškauskas* 272
10. Įgaliojimai pagal Ipotekos įst. 165 str. — *K. Navasaitis* 277
11. Exceptio veritatis šmeižime — *T. Šabūnienė* 280
12. Apžiūrėjimas vietoje — *Pr. Gužauskas* 288
13. Apžvalga 290
14. Recenzijos 311

Oficialinė dalis.

I. Teisingumo Ministro bendraraščiai 19
II. Respublikos Prezidento aktai 20
III. Teisingumo Ministro įsakymų nuorašai 21

Cp 1283

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 47 | *Liepa - Rugpiūtis* | *1939 m.*

Mykolas Römeris

Seimo rinkimų įstatymo problema.

Kai buvo išleistas veikiąs Seimo rinkimų įstatymas (1936 met.), dar veikė 1928 m. konstitucija. Tos kosntitucijos 25 §-fo 1 pastraipa — „atstovai renkami visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu proporcine rinkimų sistema". Visuotinio lygaus balsavimo sąvoka politiniuose rinkimuose apima ne tiktai patį sprendžiamąjį rinkimų momentą, kada balsuojama kandidatai, bet ir rinkimų iniciatyvą, kitaip sakant — kandidatų siūlymą.

Visuotinis lygus balsavimas yra viena klasikinių demokratinių institucijų, turi būti interpretuojama savo tikra nusistovėjusia prasme ir kuri būtent reikalauja, kad *visi* piliečiai *lygiai* galėtų veikti rinkimus, o tatai apima tiek galutinį balsavimą, tiek balsuotinų kandidatų pasiūlymą, nes jeigu vieni piliečiai galėtų ir kandidatus siūlyti ir balsuoti už pasiūlytus, o kiti — tiktai balsuoti už kitų pasiūlytus, tai vienų ir kitų dalyyvavimas rinkimuose nebūtų lygus ir visuotinio balsavimo principas, numatąs visų piliečių lygią įtaką rinkimams, nebūtų išlaikytas.

Du kiti demokratinio balsavimo elementai — tiesioginis ir slaptas balsavimas — skiriasi nuo dviejų pirmųjų (visuotinio ir lygaus) tuo, kad jie sudaro ypač paties balsavimo technikos principus ir nėra skiriami būtinai visam rinkimų aktui, skaitant ir kandidatų siūlymą.

Nėra reikalaujama, kad slaptas būtų kandidatų siūlymas, kuris visuomet kaip tik yra viešas. Taip pat tiesioginis balsa-

vimas turi galvoje tai, kad atstovai būtų išrenkami pačių piliečių — rinkikų betarpiškai, netarpininkaujant jokiems tarpiniems rinkėjams. Tiesa — demokratiniuose rinkimuose paprastai leidžiama visiems rinkikams patiems, susiburiant grupėmis, siūlyti ir kandidatus, tačiau faktiškai kandidatus ar jų sąrašus beveik visur ir visuomet siūlo ne pačios palaidos rinkikų grupės, bet įvairios politinės organizacijos, ypatingai politinės partijos.

Tad jeigu mūsų Seimo rinkimų įstatymas paveda kandidatus siūlyti ne patiems piliečiams-rinkikams betarpiškai, bet jųjų renkamiems vietos savivaldybių organams, tai tatai tiesioginio balsavimo principo neužgauna, tačiau visuotinio ir lygaus balsavimo principo tatai neužgauna tiktai tiek, kiek tie vietos savivaldybių organai patys yra kilę iš visuotinio ir lygaus balsavimo. Mat, jeigu tie savivaldybių organai, kuriems suteikiama monopolinė kandidatų siūlymo teisė, yra ne visų piliečių renkami, tai toji piliečių-rinkikų dalis, kuri tų organų rinkime nedalyvauja, neturės jokios įtakos rinkimų iniciatyvai ir galės balsuoti tiktai už kandidatus, kilusius iš jiems svetimos iniciatyvos.

Kartoju: nėra tiek svarbu, ar kandidatus siūlyti bus pavesta betarpiškai patiems rinkikams, būtent, jųjų kiekvienam asmeniškai, ar bus pavesta tiems, kurie tam iš rinkikų mandatų turi. Svarbu kas kita: svarbu, kad, pavedus šią rinkiminę iniciatyvą jų renkamiems atstovams, kiekvienas rinkikas galėtų lygiai paveikti tų iniciatyvos laikytojų mandatą, kitaip sakant — kad tie, kurie rinkikų vardu šią iniciatyvą vykdys (siūlys kandidatus), patys būtų visų rinkikų renkami. Šia prasme rinkiminės iniciatyvos pavedimas renkamiems vietos savivaldybės organų nariams, *jeigu tiktai pastarieji yra kilę iš visuotinio lygaus balsavimo*, gali būti laikomas dar „demokratiškesniu“ ir geriau pritaikytu visuotinio ir lygaus balsavimo principui šioje iniciatyvoje, negu šabloniškai praktikuojamas šios iniciatyvos perleidimas politinėms partijoms, kurios iš viso neturi mandatinio ryšio su piliečių-rinkikų visuma ir dažnai įvairiomis demagoginėmis politikanų gudrybėmis iš tikrųjų tiktai uzurpuoja rinkikų reprezentavimą.

Tačiau būtina yra ta mūsų čia jau kelis kartus pabrėžta sąlyga, kad tie vietos savivaldybės organai, kuriems mūsų veikiąs Seimo rinkimų įstatymas paveda kandidatus siūlyti, patys

būtų visuotiniu ir lygiu balsavimu renkami. Deja — tos sąlygos pas mus kaip tik nėra. Mūsų vietos savivaldybės konstrukcija nėra bendruomeninė, ji neapima visą atitinkamo teritorinio gyventojų sektoriaus, ji yra cenzinė, tad *sui generis* aristokratinė arba pliutokratinė. Aš jau nekeliu to fakto, kad tatai yra priešinga pačiai bendruomeninei, vietos savivaldybės esmei. Tenka turėti galvoje, kad bendruomeninis, vadinasi — kaip tik demokratiškai-visuotinis pobūdis yra labiau kaip tik saviavldybinis, negu valstybinis. Ir kaip tik pati demokratija yra gimusi bendruomenių savivaldybėje ir į valstybę buvo perkelta iš saviavldybės, o ne atvirkščiai. Tad vietos savivaldybėje bendruomeniškai visuotinis jos konstrukcijos pobūdis yra dar labiau esminis, negu demokratinis valstybės pobūdis.

Tad nėra logiška ir normalu, kad demokratinėje valstybėje ne demokratinė, ne bendruomeniškai visuotinė būtų vietos savivaldybės konstrukcija. O jau visiškai nelogiška ir tiesiog neįmanoma yra demokratinė valstybės valdžios organizacija, kuri yra betarpiškai pagrįsta nedemokratinės vietos savivaldybės sunaudojimu šios organizacijos mechanizmui.

Visuotinio ir lygaus balsavimo, tad demokratinės formulės Seimas, išrinktas iš kandidatų, kilusių iš nedemokratinės vietos savivaldybės, yra konstrukcijos paradoksas, kuriame yra vidujinis prieštaravimas *(cantradicitio)*.

Aš pats į tai buvau atkreipęs dėmesį, kalbėdamas 1936 m. *„Teisės“* žurnale apie tų metų ir dabar tebeveikiantį Seimo rinkimų įstatymą. Buvau nurodęs, kad šio įstatymo nuostatams suderinti su tuo metu veikusios 1928 m. konstitucijos teisiniais principais yra būtina reformuoti vietos savivaldybės konstrukciją demokratine visuotinio ir lygaus balsavimo kryptimi. Tiktai tąja sąlyga šis Seimo rinkimų įstatymas būtų visiškai konstitucingas ir apsaugotas nuo bet kurio nekonstitucingumo priekaišto. Šiaip kitokie priekaištai, kurie jam kartais daromi, ypač proporcinės rinkimų sistemos klausimu, mano supratimu, konstitucingumo problemos neliečia. Žinoma — gal, kam nepatinka šitokia proporcingumo konstrukcija, kurią tasai įstatymas nustato; tačiau tai yra konstrukcijos esmės, teigiamo ar neigiamo pobūdžio, bet ne jos konstitucingumo problema. Tačiau nedemokratinė, nepagrįsta visuotiniu lygiu balsavimu vietos savivaldybės konstrukcija paveikia šio Seimo rinkimų įstatymo ydas kaip tik konstitucingumo atžvilgiu. Šis trūkumas

nebuvo atitaisytas iki 1938 m., kada pati 1938 m. konstitucija naujoje konstitucinėje reformoje žlugo.

O 1928 m. konstitucija, be abejo, iš esmės buvo demokratinė. Ne tiktai tuo, kad ji valstybės formą kategoringai apibūdino, kaip „demokratinę respubliką", bet ir visais savo principiniais valstybės valdžios organizacijos nuostatais, kaip ypač labai ryškus išplėtimas pusiau tiesioginės demokratijos (liaudies iniciatyva, liaudies veto, referendumas, plebiscitas — 4, 22, 103, 104, 105 ir 106 §§-fai), palyginus su 1922 m. konstitucija, kas labai žymiai sustiprino teisinės tautos betarpiško į valdžią kišimosi principą, visuotinio ir lygaus balsavimo demokratija Seimą renkant, Respublikos Prezidento atpalaidavimas nuo Seimo ir nesudėtinis surišimas su tauta, kad ir tarpininkaujant „ypatingiems tautos atstovams", kaip prezidento rinkėjams, tačiau tokiems atstovams, kurie be rinkėjų funkcijos kitos kompetencijos valdžioje neturi. Visa tai, bent konstitucinių principų srityje, labai aiškiai apibūdina demokratinį šios konstitucijos konstrukciją.

Tiesa — 1928 m. konstitucija kai kurių buvo laikoma nedemokratine kaip tik todėl, kad žymiai sustiprino vyriausybę santykyje su Seimu, o taip pat todėl, kad buvo paskelbta ne tam tikro šiam reikalui išrinkto Steigiamojo Seimo, kaip kad 1922 m. konstitucija, bet iš perversmo kilusio faktinės valdžios, kurios galia buvo diktatoriška ir kurios titulas buvo ne mandatas iš tautos ir ne konstitucinė kompetencija, bet paprastas įvykusio perversmo faktas.

Man, tačiau, rodosi, kad abu šie priekaištai nėra teisingi. Dėl faktinės perversminės valdžios titulo, tai tikrai demokratinis jisai nebuvo. Tačiau neužmirškime, kad toji perversminė vyriausybė šio savo perversminio titulo šiai 1928 m. konstitucijai kaip tik nesunaudojo: neužmirškime, kad 1928 m. ji paskelbė *ne konstituciją*, bet tiktai *konstitucinį pasiūlymą tautai*, kurios atsiklausimu šis pasiūlymas turėjo būti per 10 metų „patikrintas"; vadinasi — 1928 m. konstitucinis aktas turėtų įgyti teisinę galią ir tapti konstitucija tiktai tautos pritarimu, o tatai jam būtų suteikę neabejotinį demokratinį titulą, jokiu būdu nemenkesnį, negu kad Steigiamojo Seimo nutarimas. Tai, ką 1928 m. perversminė vyriausybė paskelbė, tai buvo: *a.* konstitucinis pasiūlymas tautai ir drauge *b.* konstitucinis provizo-

riumas (laikinoji konstitucija), turįs laikinai veikti, iki bus tautos atsiklausimu patikrintas ir pritartas.

Toji gi aplinkybė, kad 1928 m. konstitucija žymiai sustiprino vyriausybę ypač Respublikos Prezidento asmenyje, Seimo galios sąskaiton, — taip pat demokratinės jos konstrukcijos nepaneigia. 1922 m. konstitucija organizavo ryškią reprezentacinę Seimo hegemoniją konstitucinėje valdžioje; atvirkščiai — 1928 m. konstitucija organizavo ryškią vyriausybės (Respublikos Prezidento) hegemoniją. Tačiau jeigu tiek Seimas, tiek Respublikos Prezidentas abu yra mandatiniai kadenciniai organai, kilę abu iš teisinės tautos, o toks abiejose konstitucijose buvo Seimas, o 1928 m. konstitucijoje toks turėjo būti Respublikos Prezidentas, tai jųjų vieno ar kito hegemonija antrajam demokratijos atžvilgiu buvo tolygi. Nebūtų teisinga sakyti, kad šiomis sąlygomis Seimo hegemonija vyriausybei esanti demokratinė, o Prezidento hegemonija esanti nedemokratinė. Tiesa, rinkiminis Prezidento ryšys su teisine tauta 1928 m. konstitucijoje buvo palaidesnis, negu atitinkamas Seimo ryšys su tauta, tačiau, jeigu betarpiškas tautos kišimasis į veikliąją valdžią arba, kitaip sakant, jeigu pusiau tiesioginis demokratinis valdymas, kuris abiejose konstitucijose buvo numatytas, tačiau 1928 m. konstitucijoje buvo žymiai ryškesnis ir energingesnis, būtų buvęs vykdomas, tai autokratiški Respublikos Prezidento hegemonijos palinkimai, kuriuose tenka konstatuoti 1928 m. konstitucijoje, būtų daug mažiau slopinę demokratinį tautos vaidmenį šioje konstitucijoje, negu kad seimokratiniai 1922 m. konstitucijos pailnkimai, menkiau sulaikomi betarpiško tautos kišimosi į valdžią, O jeigu šiam konstitucijoje numatytam ryškiam tautos kišimuisi į veiklią valdžią (liaudies iniciatyvai, liaudies veto, referendumui, plebiscitui), tiek vienai, tiek antrai konstitucijai veikiant, nebuvo paruošta atitinkamų įstatymų, organizuojančių šios tiesioginės intervencijos įgyvendinimą, ir dėl tos priežasties šios tiesioginės demokratijos institucijos, puošiančios šias abi konstitucijas (ypač antrąją), liko negyva raidė, kuri niekuomet iš konstitucijos §§-fų į gyvąją Lietuvos valdžios tikrenybę neišėjo ir nekuomet nebuvo praktikuojamos, tai tatai buvo įstatymų leidėjo apsileidimas, bet ne konstitucijos kaltė.

Žodžiu — pačiai 1928 m. konstitucijai nieko priešingo demokratijai prikišti negalima. Konstitucija buvo demokratinė, tiktai neužtenkamai demokratinis buvo jos vykdymas.

Tad, mano nusimanymu, nėra abejonės, kad veikiant 1928 metų konstitucijai Seimo rinkimų įstatymą, išleistą 1936 m., — tam, kad jo organizuojama rinkimų sistema būtų tiksliai suderinta su konstitucija, — reikėjo papildyti tokia vietos savivaldybių rinkimų reforma, kuria šie savivaldybiniai rinkimai būtų pagrįsti visuotiniu lygiu balsavimu. Tatai nebuvo padaryta.

Tačiau 1928 m. konstitucija buvo pakeista. 1938 m. konstitucijos autoriai buvo supratę tą priekaištą, kuris šiuo atžvilgiu buvo daromas Seimo rinkimų sistemai, nustatytai 1936 m. Ir, matyti, jie šiai sistemai buvo pritarę, ir aš manau kaip tik todėl jie pasirūpino taip pertvarkyti konstitucijos nuostatus apie Seimo rinkimus, kad jau nebūtų pagrindo reikalauti vietos savivaldybių rekonstrukcijos ir kad tasai priekaištas atkristų.

Tatai buvo padaryta naujosios konstitucijos 76 ir 77 §§.

Mums rūpimu klausimu ypač įdomi yra 76 § 2 pastraipa ir 77 § 1 pastraipa. Štai jų tekstai:

„Kas gali pasiūlyti kandidatus į Seimo Narius, kas gali būti siūlomas ir kaip jie siūlomi, nustatoma Seimo rinkimų įstatymu“ (76 § 2 pastraipa).

„Kandidatai į Seimo Narius balsuojami visuotiniu, tiesioginiu, lygiu ir slaptu balsavimu“ (77 § 1 pastraipa).

Pakeitimo mintis yra aiški. 1922 ir 1928 m. konstitucijose buvo tiesiog sakoma, kad atstovai (Seimo nariai) „renkami“ visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu ir kandidatų siūlymo procedūra nebuvo išskiriama į atskirą operacinę sąvoką. Rinkimų sąvokoje tilpdavo tiek kandidatų siūlymas, tiek rinkiminis balsavimas; todėl, kaip buvau aiškinęs, visuotinio ir lygaus balsavimo principas galėjo ir, klasikinėmis demokratinėmis sąvokomis, turėjo apimti ne tiktai pačią galutinę balsavimo procedūrą, bet ir rinkiminę iniciatyvą, besireiškiančią kandidatų siūlymu.

Ir todėl veikiant anoms konstitucijoms buvo teisinga tvirtinti, kad kandidatų siūlymo pavedimas išrinktiesiems vietos savivaldybių nariams yra su konstitucija suderintas tiktai tada, kada šie vietos savivaldybių nariai patys yra išrinkti visuotiniu ir lygiu balsavimu.

Dabar, kaip matome, konstitucija tiksliai atskiria: *a.* kandidatų siūlymą ir *b.* pasiūlytojų balsavimą, ir iš tų dviejų ope-

racijų sudaro dvi atskiras rinikmines institucijas. Visuotiniu ir lygiu balsavimu ne iš viso „Seimo nariai renkami", bet tiktai „kandidatai balsuojami". Kitaip pati balsavimo operacija yra reikalinga visuotinio lygaus balsavimo; tatai liečia tiktai balsavimą už pasiūlytus kandidatus. Pačiam gi kandidatų siūlymui, kuris yra išskirtas, konstitucija jokio principo nenustato; kandidatų siūlymą konstitucija išskiria ir... kategoringai *dekonstitucionizuoja*. Visi kandidatų siūlymo elementai (*a*. kas gali siūlyti, *b*. kas gali būti pasiūlytas ir *c*. kaip siūloma) pavedama įstatymų leidėjui laisvai nustatyti; šiuo atžvilgiu jokiais principais konstitucija leidėjo nesuvaržo.

Tad dabar, veikiant 1938 m. konstitucijai, atrodytų, kad jokia kandidatų siūlymo tvarka renkant Seimą nesanti nekonstitucinga. Tuo pačiu nesanti priešinga konstitucijai ir toji veikiančiojo Seimo rinkimų įstatymo tvarka, kuri šių kandidatų siūlymą paveda cenzinės vietos savivaldybės nariams, kas buvo nesuderinta su 1928 m. konstitucijos nuostatais.

Tačiau, jei ši tvarka nėra tiesiogiai priešinga reformuotiems konstitucijos nuostatams, tai tatai dar nereiškia, kad ji būtų palaikyta. Lygiai taip pat nebus konstitucijai priešinga ir tokia tvarka, kurioje kandidatų siūlymas būtų pavestas *demokratinės* vietos savivaldybės nariams. Vadinasi — vietos savivaldybės demokratizavimas visuotinio lygaus balsavimo principu nėra šios konstitucijos draudžiamas, atsižvelgiant į kandidatų siūlymo reikalą renkant Seimą. Aš gi manau, kad toks vietos savivaldybės reformavimas, paliekant veikiantį Seimo rinkimų įstatymą, ne tiktai nėra priešingas konstitucijai, bet iš viso geriau atitinka jos bendrą vis dėlto demokratinę konstituciją ir ypač tuos josios nuostatus, kurie yra skiriami kaip tik demokratiniam valdžios pobūdžiui patikrinti. Aš čia turiu galvoje tuos nuostatus, kurie organizuoja tiesioginę tautos intervenciją valstybės valdžioje.

Abi senosios Lietuvos valstybės konstitucijos (1922 ir 1928 m. konstitucijos) buvo numačiusios tam tikras pusiau tiesioginio demokratinio valdymo intsitucijas, leidžiančias tautai betarpiškai kištis į valdžią. Tai buvo šveicariškos kilmės tiesioginės demokratijos institucijos: liaudies iniciatyva įstatymams leisti ir konstitucijai keisti, liaudies veto, referendumas ir plebiscitas. Šių institucijų veikiančioje 1938 m. konstitucijoje jau nėra. Už tai joje yra kitokia, ne šveicariško, bet ang-

liško tipo pusiau tiesioginės demokratijos forma. Ši forma — tai *rinkiminis plebiscitas:* tam tikrais atsitikimais atsiklausimas tautos paleidžiant Seimą ir pavedant tautai pasisakyti naujais rinkimais. Teisinė tauta (piliečių-rinkikų kolegija) renka naująjį Seimą, turėdama galvoje priežastį, dėl kurios senasis Seimas buvo paleistas; jeigu ji išrenka tokią Seimo daugumą, kuri savo nusistatymu atitinka seną paleistojo Seimo daugumą, tai reiškia, kad ji pritaria tam, kas buvo paleistojo Seimo padaryta ir dėl ko jis buvo paleistas, o jei ji išrenka kitokio nusistatymo daugumą, tai ji pasmerkia paleistojo Seimo darbą, dėl kurio jisai buvo paleistas.

Tokio Seimo paleidimo rinkiminiam plebiscitui, vadinasi, tautos konstitucijai, 1938 m. konstiutcija numato tris atsitikimus:

a. kai ministrui pirmininkui pareikštas nepasitikėjimas (Seimui pripažinus jo atsakymą į interpeliaciją „nepatenkinamu"), tai Respublikos Prezidentas arba atleidžia premjerą *arba paleidžia Seimą* (122 §);

b. Kai Respublikos Prezidentui vetavus įstatymo projektą Seimas kvalifikuota balsų dauguma jį antrą kartą priima, tai Respublikos Prezidentas arba įstatymą promulguoja *arba paleidžia Seimą* (109 §);

c. kai Seimas priima konstitucijos pakeitimą — Respublikos Prezidentas arba konstitucijos pakeitimą promulguoja *arba paleidžia Seimą* (154 §-fas).

Vadinasi — svarbiausiais atsitikimais, būtent, kai Seimas nesutaria su Vyriausybe ar kai tarp Seimo ir Prezidento yra kategoringas nuomonių skirtumas dėl įstatymo išleidimo arba dėl konstitucijos pakeitimo — konsultuojama tauta, ir tada šios konsultacijos padariniai, konstatuojami naujai išrinktojo Seimo, turi *sprendžiamosios galios.* Tai yra aiški veikli teisinės tautos intervencija tiesiogiai demokratinio pobūdžio. Tiesa — ši intervencija niekuomet nėra iniciatyvinė, nes niekuomet tauta negali įsikišti *motu proprio,* ji niekuomet pati negali išprovokuoti šio rinkiminio plebiscito. Iniciatyva visais atsitikimais priklauso nuo Respublikos Prezidento, kuris tik vienas tegali konsultuoti tautą, tačiau, kilus šiems konfliktams ar nesutarimams, Prezidentas niekuomet negali pats, nekonsultavęs tautos, padaryti sprendimą, prieš Seimą; jei jam toks sprendi-

mas rūpi — jisai *turi* konsultuoti tautą ir turi pasiduoti tautos sprendimui.

Tad demokratinis momentas nėra iš 1938 m. konstitucijos pašalintas. Ir jau tuo pačiu tiksliau būtų suderinta su demokratine konstitucija tokia rinkimų tvarka, kuri ir įtaką kandidatų siūlymui, vadinasi — rinkiminei iniciatyvai, pavestų visai teisinei tautai, kitaip sakant — visai piliečių-rinkikų kolegijai, kurios sudėtis yra nustatyta visuotiniu balsavimu ir nesutampa su vietos savivaldybės cenzinių rinkikų sudėtimi, būtent, yra platesnė, negu pastaroji. Jeigu teisinė tauta nustatoma visuotiniu balsavimu, tai atrodo logiška, kad ir rinkiminė iniciatyva (kandidatų siūlymas) apimtų visą teisinę tautą. Lai tai būna netiesioginis kandidatų siūlymas; tačiau, ir būdamas netiesioginis, jis, vis dėlto, turėtų būti pagrįstas visuotiniu balsavimu renkant tuos, kuriems ši kandidatų siūlymo prerogatyva pavedama.

Tačiau ypatingai netiksli ir paradoksinė tampa esamoji rinkimų mechanizmo konstrukcija tada, kai tie rinkimai angliškuoju metodu sunaudojami mūsų iššiūrėtam rinkiminiam plebiscitui. Šis rinkiminis plebiscitas turi atlikti teisinės tautos sprendimą (arbitražą). Tai tautos atsiklausimas. Kurios gi „tautos", o gi tos, kuri rinkimuose dalyvauja, kuri balsuoja; balsuojama gi *visuotiniu lygiu balsavimu*. Vadinasi — tai yra visuotinio balsavimo teisinė tauta. Jai pavedama arbitro funkcija, josios rinkiminis sprendimas turi arbitrališkai likviduoti kilusius konfliktus ar nesusipratimus valdžioje. Tačiau kaip gi ji tai gali rinkimais *spręsti*, jeigu ji gali balsuoti tiktai už tuos kandidatus, kurie yra pasiūlyti tų, kurie patys ne iš jos visos, o tiktai iš jos dalelės, yra kilę, Aiškus paradoksas. Pleibscitiniu arbitru daromas tas, kuris iš viso negali paveikti sprendimo elementų. Plebiscitinį sprendimą darys tiktai cenzinė rinkikų dalis, būtent, ta, iš kurios yra kilę kandidatų siūlytojai. Tada taip ir turėtų būti pasakyta konstitucijoje. Tada ir balsavimas renkant Seimą turėtų būti cenzinis. Tada būtų logiška. Tatai galėtų kam patikti ar nepatikti, bet tatai jau būtų politinis konstitucijos vertinimas, teisiškai gi tatai būtų tvarkoje ir priekaištui nebūtų vietos. Tačiau konstitucija kategoringai nustato kaip tik *visuotinį* balsavimą.

Tad jeigu konstitucija nustato visuotinį balsavimą ir šiuo balsavimu pagrįstus rinkimus sunaudoja rinkiminiam plebisci-

tui, rinkimų gi įstatymas kandidatų siūlymą konstruuoja tokiu būdu, kad tatai šį visuotinio balsavimo plebiscitą sužaloja ir dalį teisinės tautos praktiškai nuo šio plebiscitinio sprendimo pašalina, tai tatai negali būti laikoma tvarkinga ir lojalu konstitucijos atžvilgiu. Toks įstatymas savo padariniais kliudo konstitucijos nuostatams veikti. O kadangi rinkimų įstatymas yra paprastas, kuris yra konstitucijai subordinuotas ir negali jos veikimui kenkti arba jį iškreipti, tai jis arba pats turi būti reformuotas arba reformuota turi būti visuotiniu lygiu balsavimu ta vietos savivaldybės konstrukcija, kurią Seimo rinkimų įstatymas sunaudoja kandidatams į Seimą siūlyti.

Aš manau, kad tai yra viena pirmųjų pamatinių reformų, kurių reikalauja tiksli konstitucinė mūsų centro valdžios organizacija.

Šios reformos Seimo rinkimų įstatymas buvo reikalingas nuo paties jo išleidimo momento, veikiant dar 1928 m. konstitucijai. Tačiau jis jos tebėra reikalingas ir veikiant 1938 m. konstitucijai, nors pirmuoju žvilgsniu, atsižvelgus tiktai į šios konstitucijos 77—78 §§, tatai gali atrodyti kitaip.

Ir jeigu mūsų „vieningo darbo" bei „tautos konsolidacijos" vyriausybė yra pasiryžusi tvirtai laikytis konstitucijos, kurios, taip sakant, pavėsyje sutilptų visos politinės „srovės", tai ji negali pamiršti ir demokratinių šios konstitucijos nuostatų, turinčių sudrausti tai, kas jiems įstatymuose yra priešinga. Ypač kai tatai liečia valdžios organizaciją. Juo labiau, kad „konsolidacijai" kaip tik demokratiniai nuostatai tinka, nes konsoliduota turi būti visi tautos veiksniai bei elementai, nė vieno jųjų neišskiriant. Tad konsolidacija atitinka kaip tik visuotinio, o ne cenzinio, balsavimo demokratiją.

Tie, kuriems yra žinomi mano konstitucinės teisės bei socialinio mokslo apie valstybę rašiniai, gali pestebėti, kad aš pats nesu formalinės individualistinės demokratijos entuziastas ir kad aš esu linkęs jai priešpastatyti sociodemokratinius ar „sociokratinius" visuomenės bei valstybės organizacijos principus, kurie individų dulkes pakeičia organizuotąja visuomene. Tačiau reformuota socialinė ar visuomeninė demokratija jokiu būdu nenumato vienų individų ar grupių nuo įtakos viešiesiems reikalams pašalinti, o kitiems šios įtakos bei galios privilegiją ar monopolį suteikti. Visuomeniškumo reforma gali liesti de-

mokratijos konstrukciją, bet ne jos visuotinumą. O jau visais atžvilgiais sociališkai sveikesnė ir teisingesnė yra kad ir formalinė individualistinė, bet visuotinė, demokratija, negu, kad tokia pat formalinė individualistinė, bet, be to, dar dirbtiniu cenzu aprėžta quasi demakratija.

——/——

V. Fridšteinas

1789 m. žmogaus ir piliečio teisių deklaracija.

(Déclaration des droits de l'home et du citoyen).

Šiais metais sukako 150 m. nuo pirmos Prancūzijos revoliucijos. Vienas reikšmingiausis to judėjimo epizodas buvo garsi žmogaus ir piliečio teisių deklaracija. Išreikštos joje idėjos atsiliepė ne tik į eilę Prancūzijos konstitucijų, bet ir į daugelį kitų šalių konstitucijas, kaip antai: Bavarijos (1818 m. gegužės 26 d. ir 1919 m.), Badeno (1818 m. rugpiūčio 22 d.), Virtembergo (1819 m. rugsėjo 25 d.), Saksonijos (1831 m. rugsėjo 4 d.), Prūsijos (1848 m. gruodžio 5 d. ir 1850 m. sausio 5 d.) ir 25 mažų Vokietijos valstybių ir valstybėlių, kurios atskirai čia neminimos, Austrijos (1849 m. kovo 17 d.; panaikinta 1851 m. ir vėl įvesta 1867 m.), Ispanijos (1812 m.), Neapolio (1820 m.), Sicilijos (1820 m.), Portugalijos (1822 m.), Graikijos (1822 m.), Belgijos (1831 m. vasario 7 d.), Danijos (1849 m. liepos 5 d. ir 1866 m. liepos 28 d.), Olandijos (1887 m. lapkričio 30 d.), Serbijos (1903 m. birželio 2 d.), Veimaro konstitucijoje Vokietijoje (1919 m. rugpiūčio 11 d.), Lenkijos (1921 m.), Rumunijos (1923 m.) ir taip pat į visas Lietuvos konstitucijas, neišskyrus ir 1938 m. vasario 12 d. (17, 18, 20, 21, 22, 24, 25 str.) konstitucijos. Ir rytų valstybės pasinaudojo deklaracija 1789 m. Taip, pvz., Japonijos konstitucijos (1889 m. vasario 11 d.) 23, 27, 28, 29 str. paimti iš tos deklaracijos; Turkijos konstitucijos (1924 m. balandžio 20 d.) 68, 72, 74, 77 str. beveik pažodžiui kartoja atitinkamus deklaracijos straipsnius; Kinijos konstitucijos (1923 m. spalių mėn. 10 d.) skyrius (V) dėl piliečių teisių yra įkvėptas deklaracijos dvasios.

Galima drąsiai tvirtinti, kad Europos politinės istorijos XIX ir XX amž. žymi dalis yra istorija kovos už ar prieš tos deklaracijos idėjas.

Kadangi deklaracija liečia valstybinę teisę, iš pagrindų pakeitė tą teisę, kuri veikė prieš revoliuciją, ir padėta pagrindan mūsų dienų valstybinės teisės, tai teisininkams įdomu susipažinti nors labai trumpai su deklaracijos atsiradimo aplinkybėmis, pavardėmis tų žmonių, kurie 1789 m. pareiškė Tautos Susirinkime (Assemblée Constituante) savo nuomonę dėl jos, ir pilnai susipažinti su jos turiniu.

1.

Deklaracijos reikalingumą iškėlė garsus markizas Lafayette; ją palaiko grafai Mounier, Target, Montmorency ir Castellane, abatas Syès. Diskusijos dėl jos prasidėjo 1789 m. rugpiūčio 1 d. ir baigėsi 1789 m. rupiūčio 26 d. Mažai buvo žmonių, kurie būtų prieš deklaracijos reikalingumą. Ginčytasi dėl to daugiausia, ar reikia deklaraciją paskelbti prieš konstituciją ar kartu su ja. Hercogas Lévis, Langro miesto vyskupas, Crenière, Grandin nurodė sunkumus, kurie, jų nuomone, galėjo atsirasti dėl žmogaus ir piliečio teisių paskelbimo monarchijoje, kur faktinė padėtis taip dažnai tiesiog prieštarauja šioms teisėms. Būtų neprotinga staiga atidengti šią uždangą. Nuo tautos reikia slėpti paslaptį, kol geros konstitucijos dėka tauta ją supras be jokio pavojaus.

Malonet tvirtino: „Kam pernešti žmones į kalno viršūnę ir rodyti jiems iš ten visą jų teisių sritį, kai tuo tarpu mes turėsime tučtuojau po to priversti juos nusileisti nuo viršūnės, nurodyti jų teisių ribas ir vėl mesti juos į realybės pasaulį, kur jie kiekviename žingsnyje susitiks su ribų akmenimis“.

Spaudoje buvo balsų visai priešingų pačioms deklaracijos idėjoms. Taip, pvz., Rivarol rašė: „Nelaimė gresia tiems, kurie išjudins tautos gilumą! Padugnėms nėra apsišvietimo amžiaus: jos nėra prancūziška, angliška arba ispaniška; jos visados ir visose šalyse vienos ir tos pačios; jos visada susideda iš kanibalų ir žmogjėdų!... Jūs pasiryžote duoti dideliai tautai tvirtus įstatymus ir nepakeičiamą konstituciją ir norite, kad prieš skelbiant konstituciją būtų paskelbta paprasta žmogaus teisių deklaracija. Jūs, įstatymų leidėjai ir naujos dalykų tvar-

kos kūrėjai, norite, kad jums pirmyn eitų ta metafizika, kurią senovės įstatymų leidėjai turėjo išmintį visada slėpti po savo pastatų fundamentu. Nebūkite išmintingesni už gamtą! Jeigu norite, kad didelė tauta pasinaudotų šešėliu ir maitintų save vaisiais medžio, tamstų pasėto, neatidenkite jo šaknų. Bijokite, kad žmonės, kuriems sakysite tik apie jų teises ir niekados apie jų prievoles, kuriems daugiau neteks bijoti karaliaus valdžios, kurie nieko neišmano apie Tautos Susirinkimo įstatymų operacijas ir kuri susidarys apie ją per dideles viltis, kad nepanorėtų pereiti nuo gamtos lygybės į socialinę, nuo neapykantos žymiausiems luomams į neapykantą bet kuriai valdžiai, ir kad savo rankomis, jau kraujo nudažytomis, nepanorėtų žudyti taip pat visus valdininkus". Ir pats garsusis Mirabeau buvo prieš „šios metafizikos plonybes, su kuriomis turėsi riziką būti suprastas tik mažai kieno ir nusipelnyti džiaugsmą tų, kurie nieko nesupras." Bet Tautos Susirinkimo daugumos nuomonės reiškėjai griežtai prieštaravo. Grafas Montmorency savo kalboje 1789 m. rugpiūčio 1 d. pasakė: „Kiekvienos politinės konstitucijos, kaip ir kiekvienos visuomeninės sąjungos, tikslas gali būti tik žmogaus ir piliečių teisių apsaugojimas. Todėl tautos atstovai turi prieš save, kad turėtų vadovaujantį siūlą, turi prieš savo įgaliotojus, kuriems reikia žinoti ir svarstyti jų atstovų motyvus, turi prieš savo palikuonis, kurie naudosis jų darbo pasekmėmis ir jas tobulins, turi prieš kitas tautas, kurios gali įvertinti jų pavyzdį ir juo pasinaudoti, — žodžiu, jie turi visais atžvilgiais duoti savo tėvynei, kaipo reikalingą į konstituciją įvadą, žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją. Tai yra teisybė, kuriai palaikyti tučtuojau ateina mintis apie Ameriką". Jau šitoje kalboje pasireiškia noras, kaip pasakė kitas susirinkimo atstovas „sukurti deklaraciją visiems, visiems laikams, visiems kraštams ir būti pavyzdžiu pasauliui".

Grafas de Castellane deklaracijoje numatė geriausią ginklą prieš karaliaus sauvalią ir karaliaus sistemos suėmimo įsakymų *(lettres de cachet)*: „Ponai, sakė jis, negalima abejoti, kad vienam tik nežinojimui, kuriame yra tautos dėl savo teisių, galima pritaikyti šį neapykantos įšradimą. Tauta, savaime suprantama, niekados nedavė tam savo sutikimo. Niekados prancūzai, tarsi vienu laiku nustoję proto, nėra sakę karaliui: mes duodame tau valdyti mus be kontrolės; būsime laisvi tik iki tos minutės, kai tu panorėsi padaryti mūs vergais, ir mūsų vaikai

taip pat bus tavo vaikų vergai; tu turėsi teisę savo nuožiūra atplėšti mus nuo mūsų šeimų ir siųsti į kalėjimus po tavo išrinkto prižiūrėtojo, kuris, stiprus savo nusikaltimais, pats bus už įstatymo ribų. Jeigu neviltis, tavo meilužės interesai ar tavo favorito valia padarys mums iš šitos baisios vietos kapą, niekas negirdės mūsų mirštančio balso, tavo valia, tikra ar spėliojama, padarys visa tai teisinga; tu vienas būsi mūsų kaltintojas, teisėjas ir būdelis. Tik viena tauta gali priversti despotizmą gerbti įstatymus. Jeigu kas pasakys, kad minia tuo pačiu momentu pasiduos visoms kraštutinybėms, tai reikia žinoti, kad tikra priemonė sustabdyti ištvirkimą, — yra pastatyti laisvės pamatus".

Tautos susirinkimo atstovai: Virier, Alexandre Lamette, vyskupas Talleyrand, Lally Tollendall, Larachefoncauld ir kiti buvo už deklaraciją. Ją palaiko ir pranešėjai Bordeaux miesto arkivyskupas Champion de Tissé ir Mounier. Tautos Susirinkimas 1789 m. rugpiūčio 27 d. ją su dideliu entuziazmu priėmė.

2.

Deklaracija 1789 m. susideda iš įvado ir 17 straipsnių: „Prancūzų tautos atstovai", — pasakyta įvade, — „sudarę Assemblée Nationale (Tautos Susirinkimą), turėdami galvoje, kad nežinojimas, užmiršimas ar žmogaus teisių paniekinimas yra visuomenės nelaimių ir valdžios sugadinimo vienintelės priežastys, pasiryžo išdėstyti iškilmingame skelbime įgimtas, nenusavinamas ir šventas žmogaus teises, su tikslu, kad šis skelbimas, būdamas nuolat omenyje visų visuomeninio kūno dalių, be pertraukos priminėtų jiems jų teises ir prievoles; kad įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia, kiekvienu momentu palygintos su kiekvieno politinio instituto tikslu, būtų dėl to daugiau gerbiamos; kad piliečių reikalavimai, paremti nuo šios dienos paprastais ir neginčijamais dėsniais, būtų keliami konstitucijai palaikyti ir visų labui.

Todėl Tautos Susirinkimas pripažįsta ir skelbia Aukščiausios Būtybės akivaizdoje ir po jos globa, šias žmogaus ir piliečių teises:

1) Žmonės gimsta ir pasilieka laisvi ir lygūs dėl teisių. Visuomenės skirtumai gali būti paremti tik visų nauda.

2) Kiekvienos politinės sąjungos tikslas yra saugoti įgimtąsias ir nenusavinamąsias žmogaus teises. Šios teisės yra: laisvė, nuosavybė, saugumas ir engimui pasipriešinimas.

3) Aukščiausios valdžios principas iš esmės glūdi tautoje. Joks institutas, joks asmuo negali vykdyti valdžią, kuri tiesiog neišeitų iš tautos.

4) Laisvė yra teisė daryti viską, kas nekenkia kitam: tokiu būdu, kiekvieno žmogaus įgimtųjų teisių naudojimas neturi ribų, be tų, kurios patikrins kitiems visuomenės nariams tų pačių teisių naudojimą. Šios ribos gali būti tik įstatymo nustatytos.

5) Įstatymas gali uždrausti tik veiksmus, žalingus visuomenei. Viskas, kas įstatymo neuždrausta, leista, ir niekas negali būt priverstas daryti tai, kas įstatymo neįsakyta.

6) Įstatymas yra bendros valios išreiškimas. Visi piliečiai turi teisę asmeniškai ar per atstovus dalyvauti įstatymų leidime. Įstatymas turi būti lygus visiems, ar turi tikslu ginimą ar bausmę. Kadangi visi piliečiai yra lygūs prieš įstatymą, tai jie turi būti vienodai prileidžiami prie visų verslų, vietų ir visuomenės pareigų, pagal jų gabumus ir be kitų skirtumų, išskyrus esamą juose aukštą moralę ir talentus.

7) Niekas negali būti pakaltintas, suimtas ar kalinamas kitaip, kaip įstatymo nurodytais atvejais ir jo įsakytais formalumais. Tie, kurie išprašo, duoda, vykdo ar priverčia vykdyti sauvališkus įsakymus, turi būti nubausti, bet kiekvienas pilietis, iššauktas ar suimtas, įstatymu, turi tučtuojau klausyti: pasidaro kaltas, jeigu pasipriešina.

8) Įstatymas turi nustatyti bausmes tik griežtai ir aiškiai reikalingas, ir niekas negali būti nubaustas kitaip, kaip įstatymu, nustatytu ir paskelbtu, prieš sudarant nusikaltimą, ir teisėtai pritaikytu.

9) Kadangi kiekvienas žmogus preziumuojamas esąs nekaltas, kol nėra pripažintas kaltas, tai, esant reikalui jį suimti, griežtumas, kuris nereikalingas jo asmenybę saugoti, turi būti įstatymo griežtai uždraustas.

10) Niekas neturi būt persekiojamas dėl jo nuomonių, net ir religinių, kad tik jų apsireiškimas neardytų visuomenės tvarkos, įstatymo nustatytos.

11) Laisvas minčių ir nuomonių pareiškimas yra viena brangiausių žmogaus teisių: kiekvienas pilietis, reiškia gali laisvai kalbėti, rašyti, spausdinti, su sąlyga, kad atsako už laisvės naudojimą piktam įstatymo nustatytais atvejais.

12) Garantuoti žmogaus ir piliečio teisėms reikia jėgos: tokiu būdu ši jėga nustatyta visų laimei, o ne tų asmenų naudai, kuriems ši jėga įteikta.

13) Visuomenės jėgos išlaikymui ir administracijos išlaidoms reikia visus bendrai apdėti mokesčiais; mokesčiai turi būti padalinti tarp piliečių proporcingai, pagal jų pajėgumą.

14) Visi piliečiai turi teisę asmeniškai ar per savo atstovus nutarti visuomenės mokesčių reikalingumą, laisvai jiems pritarti, siekti jų naudojimo, nustatyti jų ribas, padalinimo pagrindus, ėmimo tvarką ir terminą.

15) Visuomenė turi teisę reikalauti apyskaitos iš kiekvieno visuomenės savo administracijos agento.

16) Kiekviena visuomenė, kurioj nepatikrinta teisių garantija, neturi konstitucijos.

17) Kadangi nuosavybė yra neperžengiama šventa teisė, tai iš nieko negalima jos atimti, be tų atsitikimų, kai to aiškiai reikalauja visuomenės nauda, teisėtai paliūdyta, ir su sąlyyga, kad teisėtai ir iš anksto bus sumokėtas atlyginimas".

3.

Įdomus klausimas, iš kur 1789 m. deklaracijoj atsirado išdėstytos joje idėjos. Kartais tvirtinama, kad 1789 m. deklaracija paimta iš 1776 m. deklaracijos dėl Amerikos nepriklausomybės. Bet ten yra tik vienas dėsnis, kuris šiek tiek primena Prancūzijos deklaraciją. Jis skamba taip: „Šiuos dėsnius mes laikome savaime aiškiais, būtent: kad visi žmonės yra laisvi nuo gimimo dienos; kad jie visi Dievo apdovanoti nenusavinamomis teisėmis; kad prie šitų teisių priklauso gyvybė, laisvė ir laimės ieškojimas; kad šioms teisėms apsaugoti pastatytos vyriausybės, kurių teisingi įgaliojimai paremti valdinių sutikimu; kad kiekvieną kartą, kai veikiančioji valdžios konstitucija kliudys šiuos tikslus pasiekti, tauta turi teisę pakeisti ar panaikinti ją, pastatyti naują vyriausybę ir taip padalinti jos valdžią, kaip tai bus rasta tikslingiausia ir geriau apsaugos tautos laimę".

Šis dėsnis, — sako prof. Jellinekas, — yra toks bendras, kad vargu galima paremti juo ištisą teisių sistemą. Todėl atrodo mažai įtikinama, kad ši deklaracija galėjo būti pavyzdžiu 1789 m. deklaracijai. Atsišaukdamas Lafayette atsiminimų, Jellinekas tvirtino, kad 1789 m. deklaracijos šaltinis yra atskirų Amerikos valstybių deklaracijos, būtent: Virginijos (1776 m. VI.29 d.), Pensilvanijos (1776 m. IX.28 d.), Marylando (1776 m. XI.11 d.), Šiaurės Karolinos (1776 m. XII.18 d.), Vermonto (1777 m. VII.8 d.), Massachussetso (1780 m. III.2 d.)ir Viveu Hampshire (1783 m. VI.2 d.).

Dėl teksto formulavimo, Jellineko nuomonę atitinka tikrenybę. Bet iš esmės, kaip tvirtina kiti mokslininkai, ypač prancūzai, 1789 m. deklaracija turi gilesnes šaknis. Įgimtųjų teisių teorija yra labai sena. Jau romėnų teisininkai kalbėjo apie *jus naturale*. Katalikų kanonistai: šv. Augustinas, šv. Bonaventūra, šv. Tomas Akvinietis, jezuitų rašytojai: Soto, Molina ir garsus Snarekas mokė, kad Dievas įkvėpė žmonėms teisės sąvoką ir jiems dovanojo nenusavinamas teises. XVII amžiuje visa eilė filosofų išvystė įgimtos teisės teoriją. Šios mokyklos galva buvo Hugo Grotius, kuris 1625 m. paskelbė savo didelį veikalą *„De jure belli et pacis"*. Jo mokiniai tęsė jo darbą. Puffendorfas 1673 m. parašė *„De jure naturae et gentium libri veto"*; „liūdnos atminties" Volfas 1740—1748 m. paskelbė savo traktatą *„Jus naturae methodo scientifica pertractatum"*; Vattelis 1785 m. parašė *„Droit des gens on principes de la loi naturelle"* (Tarptautinė teisė arba gamtos įstatymo principai). Ilgai prieš Prancūzijos revoliuciją Anglijoje veikė didžiausieji tos teorijos atstovai, būtent: Hobbesas ir Locke. Tuo tarpu, kai Grotius, Puffdorfas, Volfas, Vattelis ir Hobbesas gynė absoliutinę monarchiją, Locke, kuris rašė Anglijos revoliucijos 1688 m. išvakarėse, buvo vienas iš geriausių politinės laisvės apaštalų. Jo idėjos paveikė didžiausią politinį Prancūzijos rašytoją Montesqieu, kuris 1748 m. parašė savo išgarsėjusią visam pasaulytesqieu, kuris 1748 m. parašė savo išgarsėjusį visam pasaulyje veikalą *„L'ésprit des lois"* (Įstatymų dvasia), kur išdėstyta ir įgimtųjų teisių teorija ir teorija dėl valdžios funkcijų padalinimo.

Locke iš dalies paveikė taip pat ir kitą didelį rašytoją Jean - Jacques Rousseau, kuris 1762 m. paskelbė savo išgarsėjusį veikalą *„Contrat social"* (Socialinė sutartis), kur gynė

įgimtųjų teisių teoriją, bet valdžios funkcijų padalinimui jis buvo priešingas.

Iš politinių rašytojų įtaką dar turėjo Mably, kuris stovi tarp Montesqieu ir Rousseau.

Politinę ir religinę laisvę XVIII amž. gynė Voltaire ir enciklopedistai (Diderot, D'Alembert ir kiti).

Visi šie mokslai ir paveikė 1789 m. deklaracijos autorius, o ne vien tik Amerikos valstybių deklaracijos.

Voltaire, Montesqieu, Rousseau, Mably jie visi rašė prieš Amerikos deklaracijų paskelbimą. Prancūzijos inteligentai susipažino su idėjomis, kuriomis rėmėsi 1789 m. deklaracija prieš 1776 m.

4.

Klausimas, kokią prasmę turėjo deklaracija 1789 m., ar tai buvo įstatymas, ar ne, ginčijamasi iki šiai dienai.

Prof. Esmeinas rašė, kad tas buvo tik principų skelbimas. Įstatymo galią turėjo tik tos deklaracijos dalys, kurios buvo įrašytos 1791 m. konstitucijoje. Su šita nuomone nesutinka prof. Duguit. Mokslininkų akademija — rašė jis — formuluoja bendrus filosofijos principus. Tautos politinis steigiamasis susirinkimas leidžia įstatymus. Teisingai sakoma, kad įkvėpti XVIII amž. filosofijos principų, tvirtai įsitikinę dėl bendrų formulų galios, 1789 m. žmonės laiko privaloma formuluoti filosofijos principus, kuriais jie vadovaujasi savo įstatymų leidybos veikloj. Visa šita yra tiesa. Bet tuo pat laiku įkvėpti idėjos, kad jie atstovauja tautos suverenumui, kad turi visą įstatymų leidžiamąją galią jie negalėjo, nors vienu momentu turėti mintį formuluoti paprastą filosofijos deklaraciją, o ne tikrą įstatymą. Tai buvo, priešingai, jų dvasiai pagrindinis įstatymas, įstatymas aukščiau visų įstatymų, net konstitucijos įstatymų.

Steigiamasis tautos susirinkimas galėjo tik norėti leisti įstatymus.

Prof. Duguit mano, kad 1789 m. dėsniai veikia iki šiol. Jie privalomi net dabar, ir joks įstatymas, net konstitucinis negali jiems prieštarauti.

Keista nuomonė, kuri stengėsi sulaikyti amžių bėgimą.

Autorius naudojosi šiais veikalais:

A. Esmein. Droit constitutionel français et comparé.
L. Duguit. Traité de droit constitutionel.
A. Aulard. Histoire politique de la revolution française (rusų vertimas).
L. Madelaine. Histoire de la revolution française (rusų vertimas).
P. Leonas. Teisės filosofijos istorija.
M. Römer'is. Administracinis Teismas.
A. Gradovski. Gosudarstvennoe pravo važneišich evropeiskich deržav.
N. Kareev. Istorija novoj Evropy.
N. Korkunov. Istorija filosofii prava.
O. Gierke. Johannes Althsins.
G. Jellinek. Die Deklaration der Rechte des Menschen und Bürgers (rusų vertimas).

——/——

Juoz. Jakučionis

Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymas.

Dažnai nusiskundžiama naujai išleistų įstatymų nesuderinamumu su jau veikiančiais įstatymais. Ir nebe pagrindo. Štai, Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymo (V. Ž. Nr. 642) 6 str. aiškiai tatai parodo.

Pagal Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymą 3 ir 5 str. gali tekti žemės ūkį parduoti per viešas varžytynes. Varžytynėms vykdyti žemės ūkio ministras daro atitinkamą nutarimą, kurį siunčia tam apylinkės teismui, kurio ribose yra parduodamoji žemė. To įstatymo 6 straipsniu: „apylinkės teismas, gavęs Žemės Ūkio Ministro nutarimą, išduoda vykdomąjį raštą ir skiria antstolį varžytynėms vykdyti. Varžytynės vykdomos Civilinės teisenos įstatymo nuostatais". Tačiau, ryšium su Ipotekos įstatymo įsigaliojimu, nuo 1938 metų sausio m. 1 d. veikia pakeisti Civilinės teisenos įstatymo nuostatai dėl nekilnojamojo turto viešųjų varžytynių, kuriais išieškojimą iš nekilnojamojo turto vykdo ipotekos teisėjas ir teismo antstolis. (Civ. teis. įst. 937 str.). Tie organai turės vykdyti varžytynes ir pagal žemės ūkio ministro nutarimą, laikydamiesi tų pačių taisyklių, kaip ir parduodant nekilnojamąjį turtą kieno nors pretensijai patenkinti. Prašymas nekilnojamąjį turtą parduoti su

vykdomuoju lapu turi būti duodamas ipotekos teisėjui tos apskrities, kuriame yra nekilnojamas turtas. Ipotekos teisėjas, atlikęs tam tikrus veiksmus, paveda teismo antstoliui siųsti skolininkui (šiuo atveju turto savininkui) pildomąjį raginimą ir padaryti kitus pranešimus (1096 str.). Tai atlikęs, teismo antstolis bylą grąžina ipotekos teisėjui. Suėjus dviem mėnesiams nuo raginimo įteikimo, išieškotojo prašomas, ipotekos teisėjas paveda teismo antstoliui surašyti skolininko turtą (1101 str.). Turtą surašęs ir įkainojęs, teismo antstolis visą bylą grąžina ipotekos teisėjui (1127 str.). Toliau varžytynes daro ipotekos teisėjas savo įstaigoje, be jokios antstolio pagalbos (1132 str.). Iš šių nuostatų matyti, kad varžytynes nekilnojamam turtui vykdo, tuo suprantant tiek patį turto pardavimą, tiek paruošimą bylos varžytynių pardavimui, ipotekos teisėjas; teismo antstolis atlieka tik kai kuriuos veiksmus (pildomąjį raginimą įteikia, aprašo ir įkainoja turtą), ipotekos teisėjo pavedimu. Taigi, minėtojo įstatymo 6 str. nurodymas, kad apylinkės teismas skiria antstolį varžytynėms vykdyti, yra netikslus ir nereikalingas, nes antstolis varžytynių nevykdo.

Teismai iš viso nenurodo vykdomuose raštuose, kuriam antstoliui sprendimas įsakoma vykdyti. Tai nereikalinga pertvarkius teismo antstolių tarnybinę priklausomybę. Teismų Santvarkos įstatymo 219, 221 str. (V. Ž. Nr. 527) teismo antstoliai yra prie apylinkės teismų. Jie yra apylinkės teismo žinioje, jiems darbą skiria, to darbo eilę nustato ir apskritai tą darbą tvarko apylinkės teisėjas. Įstatymo ruošėjai, matyti, turėjo galvoje seną padėtį, pakeistą 1933 met. Teismų santvarkos įstatymu. Tada būdavo prie apygardos teismų keli antstoliai. Jiems darbą turėdavo skirti apygardos teismas. (Civ. teis. įst. 938, 939 str.). Tačiau jau ir tuomet, kai teismo antstoliams būdavo paskirtos tam tikros apylinkės sprendimams vykdyti, bylininkai su vykdomaisiais raštais turėdavo kreiptis tiesiog į teismo antstolis, teismui nepavedus (Vyr. Tribunolo 1934 vis. susir. nutarimas Nr. 37). Dabar teismo antstolis arba keli antstoliai yra prie kiekvieno apylinkės teismo. Jų darbo apylinkės aiškiai nustatytos; jei jų keli yra prie vieno apylinkės teismo, jiems darbą paskiria apylinkės teisėjas. Su vykdomuoju raštu suinteresuotasis asmuo turi kreiptis tiesiog į antstolį, paskirti teismo antstolį nereikia. Tad įstatymo reikalavimas paskirti antstolį žemės ūkiui parduoti nepateisinamas.

Šis reikalavimas ne tik nepateisinamas, bet ir neįvykdomas. Jau sakyta, kad varžytynes vykdo ipotekos teisėjas, o, jo pavedimu, kai kuriuos veiksmus atlieka antstolis. Manyti, kad Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymo 6 str. nustatė atskirą tvarką žemės ūkiams parduoti, negalima, nes to pačio straipsnio antra pastraipa rodo, jog varžytynės vykdomos Civilinės teisenos įstatymo nuostatais. Iš to aišku, kad to straipsnio pirmos pastraipos galas: „ir skiria antstolį varžytynėms vykdyti", turėtų būti įstatymo pakeitimu nubrauktas.

Vykdant teismo vykdomąjį raštą žemės ūkiui parduoti, tektų išspręsti klausimą, kuriuos veiksmus ipotekos teisėjas ir teismo antstolis turėtų atlikti, paruošdami bylą varžytynėms. Civilinės teisenos įstatymas aptaria tokias nekilnojamojo turto varžytynes, kurios daromos tam, kad būtų patenkintos kreditoriaus, ar kreditorių, pretensijos. Pagal šį įstatymą, žemė parduodama tik tam, kad ji pereitų į kito asmens rankas. Čia kreditoriaus nėra. Civilinės teisenos įstatymas turi galvoj kreditorių, jo pretensijos patenkinimą ir atsakovą — turto savininką, jo interesus. Vyriausiasis tikslas čia ne turtą parduoti, bet kreditoriaus pretensijos patenkinti. Turto savininkams duodami terminai, kuriems nesuėjus negalima turto aprašyti ir parduoti per varžytynes. Tie terminai nustatyti tam, kad kreditorius galėtų pats atsilyginti ir išgelbėti savo turtą nuo varžytynių. Tad, ar viskas taikytina pardavimui, kurio tikslas tėra tik, kad turtas pereitų į kitas rankas. Visų pirma, vykdomas raštas turės būti pateiktas ipotekos teisėjui. Atrodo, kad ipotekos teisėjui nereikės, gavus tokį vykdomąjį raštą, ipotekos knygoje įrašyti priverstinio ieškojimo įrašą ar draudimą draudimų registre (Civ. teis. įst. 1096 str.), nes čia jokio ieškojimo ir nėra. Trukdyti turtą perleisti nereikia; priešingai, savininkas verčiamas žemės ūkį perleisti kitam. Ipotekos teisėjas, vis dėlto, turės pavesti teismo antstoliui siųsti turto savininkui pildomąjį raginimą apie ruošimąsi žemės ūkį parduoti per varžytynes, pranešti asmenims, kurių teisės apsaugotos tuo žemės ūkiu arba kurių teisės įrašytos į ipotekos knygas. Suprantamas pranešimas asmenims, kurių teisės apsaugotos žemės ūkiu, bet pildomojo raginimo reikalingumas gali būti ir ginčijamas. Pildomuoju raginimu reikalaujama iš skolininko sumokėti skolą ir nurodoma, kad per du mėnesius skolos nesumokėjus, bus aprašomas ir parduodamas nekilnojamasai turtas. Šiuo atveju

jokios skolos nėra. Tad koks turės būti raginimo turinys? Man rodosi, raginimu turėtų būti reikalaujama žemės ūkį per du mėnesius perleisti asmeniui, turinčiam tam reikalingą žemės ūkio ministro leidimą, ir nurodoma, kad to neišpildžius ūkis bus parduotas per varžytynes. Galima tarti, kad Civ. teis. įst. 1095 str. numatytas raginimas iš viso nereikalingas, nes tame straipsnyje nustatytas raginimo turinys šiuo atveju netinka; taip pat nereikalingas ir 2 mėnesių terminas, nes varžytynės bus vykdomos praėjus Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymo 3 str. numatytam terminui. Jei žemės savininkas per trejus metus neišpildė įstatymo reikalavimo perleisti žemę į kitas rankas, tai ar tikslinga dar duoti 2 mėnesius jam tatai padaryti. Manyčiau, kad pildomasis raginimas žemės savininkui su pakeistu turiniu, vis dėlto, turėtų būti siunčiamas. Reikia duoti ir 2 mėnesių terminą pačiam savininkui žemę perleisti kitam. Juk ir skolos, kuri ieškoma iš nekilnojamojo turto, terminas dažnai būna seniai jau praėjęs, o, vis tiek, duodama 2 mėnesiai geruoju atsilyginti. Žemės savininkas gali pasistengti perleisti žemę geresnėmis sąlygomis, negu per varžytynes. Teisės perleisti žemę jis nėra nustojęs, todėl ir tas terminas gali būti svarbus. Iš įstatymų dvasios toks terminas yra duotinas.

Kai kas gali prieiti ir kitokias išvadas dėl vykdymo varžytynių pagal Žemės ūkio žemės įgijimui tvarkyti įstatymo 6 str., nes pačiame įstatyme varžytynių vykdymas neaptartas. Civilinės teisenos įstatymo nuostatai šiuo atveju nevisados tinka. Įstatyme turėjo būti keletas straipsnių apie varžytynių vykdymą, kiek jis nesuderinamas su Civilinės teisenos įstatymo nuostatais.

Įstatyme nepasakyta, kas daroma dvejoms varžytynėms neįvykus. Pagal Civilinės teisenos įstatymą galima daryti ir tolesnes varžytynes, pradedant visus veiksmus iš naujo. Bet vargu gali būti naudinga skelbti vis naujas varžytynes, ypač, kad už vykdymą Žemės Ūkio Ministerija turės apmokėti. Dabar išeina, kad, varžytynėms neįvykus, žemės ūkis ir lieka to paties asmens valdomas, jis nuo valdymo nepašalinamas. Įstatymas turėjo išspręsti neparduoto per varžytynes turto likimą.

Įstatyme nepasakyta, kas daroma su pinigais, už parduotą pagal 6 str. žemę. Tiesa, įstatymo 3 str. leisdamas pačiam savininkui žemę perleisti tuo pačiu nusako, kam išmokami gauti pinigai, tą turtą pardavus iš varžytynių. Skirtumo nėra, ar

pats savininkas žemę perleis, ar ji bus perleista varžytynių keliu. Savininkas turi teisę gauti pinigus už parduotą žemę, atskaičius vykdymo išlaidas. Tatai rodo ir Civ. teis. įst. 955 str., kur pasakyta, kad teismo antstolis gautą sumą už parduotą turtą padalija tarp kreditorių, o likutį grąžina skolininkui. Kadangi čia nėra kreditorių, tad visa suma, be vykdymo išlaidų, išmokama turto savininkui.

Įstatymo 7 straipsnyje nustatyta, kad sutartys ir aktai, kuriais įgyjama žemė, atskirtinio valdymo teisė, teisė statyti trobesius ir kitos tokios teisės, taip pat kai žemė to paties asmens nuomojama ilgiau kaip 6 metus, sudaryti be žemės ūkio ministro leidimo, neturi galios. Reikia manyti, kad tokias sutartis ir aktus galės panaikinti tik teismas, nes žemės ūkio ministrui tokios teisės įstatymo nesuteiktos.

Įstatymo 8, 9, 11, 12, 13 str. kalba apie tai, kad žemės ūkio ministras gali tikrinti, kuriais teisiniais pagrindais žemės ūkio valdytojas žemę valdo. Paaiškėjus, kad faktiškas žemės valdytojas valdo ūkį be teisinio pagrindo, žemės ūkio ministras įpareigoja faktiškąjį valdytoją nusišalinti, o to ūkio savininką įpareigoja nušalinti tokį valdytoją. Jei žemės ūkio ministro nustatytu laiku faktiškas valdytojas nenusišalina, tai žemės ūkio ministras gali bausti pinigine bauda ligi 5000 litų. Tokia pat bauda gali bausti ir žemės savininką, kuris nepadaro visų nuo jo priklausančių žygių faktiškajam valdytojui nušalinti. Nubaustasis gali skųstis dėl nubaudimo apylinkės teismui. Apylinkės teismo nutarimas teisėtumo atžvilgiu skundžiamas Vyr. Tribunolui. Bauda gali būti kas metai pakartota. Iš įstatymo neaišku, kas darytina, jei baudos nepasiekia tikslo ir faktiškasis valdytojas nenusišalina. Baudos gali nepasiekti tikslo tada, kai iš faktiškojo valdytojo jų negalima išieškoti. Įstatymas, tokiu būdu, neduoda galutinių priemonių faktiškajam valdytojui nušalinti.

13-tam straipsnyje numatytą apylinkės teismo nutarimą gali skųsti nubaustasis, kai tas nutarimas jam nepalankus. Bet, kada apylinkės teismo nutarimu panaikinama žemės ūkio ministro uždėta bauda, ar gali skųsti žemės ūkio ministras, neaišku. Žemės ūkio ministras yra pirmoji baudimo instancija ir, kaipo toks, negalėtų skųsti, kai tai įsakmiai nenurodyta įstatyme.

Tai tiek dėl šio įstatymo trūkumų.

Praleisto apskundimui laiko atstatymas baudžiamosiose bylose.

Baudž. teis. įst. 142 str. 7 punktas apylinkių teismus įpareigoja teismo posėdžio protokole trumpai surašyti bylos šalims sprendimo apskundimo tvarkos paaiškinimą. Teismas šį 7 punkto reikalaujamą veiksmą, kaip matyti iš 128 str., gali atlikti tik sprendimą paskelbęs. Teismas paskelbti apskundimo tvarkai turi remtis 124, 145, 147, 173, 177 ir kt. straipsniais, kurie nusako suinteresuotiems, kokios rūšies paduoti skundus — apeliacinius ar kasacinius su įkaito priedu, kam adresuojami, per kurį laiką ir kam paduodami. Iš šių straipsnių bylos šalims opiausias 147 straipsnis, kuriuo teismas turi bulininkams posėdyje pasakyti, kad jie gali nuo sprendimo paskelbimo dienos arba nuo jo parengimo per dvi savaites sprendimą skųsti.

B. teis. įst. 127 ir 147 str. str. kalba apie parašytus, 130 str. prasme, sprendimus, o ne apie rezoliucijas, 129, 130[1] str. str. prasme. Todėl teisėjas bylininkams teismo posėdyje gali kalbėti apie terminus ne rezoliuciją, o sprendimą parašęs. Apyl. teismui, parašiusiam rezoliuciją, joks įstatymo straipsnis nesuteikia teisių, kaip kad aukšt. teismams B. t. įst. 791, 792 str. str., kitame posėdyje parašytą sprendimą skelbti ir tuo suteikti naują apskundimo terminą.

Šramčenkos paaiškinimu prie 147 straipsnio, leidžiama skųsti per dvi savaites nuo sprendimo parengimo, bet tik sudėtingose bylose. Apyl. teismai naudojasi vien Teis. 129 str., t. y., visas bylas priskiria prie sudėtingų bylų ir beveik nė vienas teismas nevykdo Teis. 127, 128 ir 130 str. str. reikalavimų, kurie kalba aiškiai apie sprendimus, bet ne apie rezoliucijas. Parašytos teismo rezoliucijos neturi juridinės galios, nes tokios rezoliucijos negali įsiteisėti (181 str.), jų negalima nubaustiems asmenims vykdyti (183 str.), nes būtų prasilenkta su ištisais B. t. įst. nuostatais. Kiekvienas teismo rezoliucija nubaustasis gali, vykdant bausmę, nesutikti ir skųstis.

Bet praktikoje apyl. teismuose į terminų klausimus žiūrima paprasčiau, gyvenimiškiau. Vieni paduoda skundus per dvi savaites nuo rezoliucijos paskelbimo dienos, ir tik po to teisėjai rašo sprendimus, kiti prašo išduoti sprendimo nuorašą. Teis-

mas, nesilaikydamas 130 str., sprendimus (motyvus) parašo praėjus skundimo terminui. Čia kyla klausimas — kada galima po motyvų išdavimo bylos šalims sprendimą apskųsti.

147 straipsnio nuostatas — „nuo parengimo“ — įvairiai suprantamas: 1) nuo motyvų nuorašo raš. mašinėle perrašymo ir 2) nuo motyvų gavimo dienos.

Teisenos 132 ir kt. straipsniai apyl. teismų neįpareigoja, kad parengti sprendimų nuorašai būtų siunčiami įteikti, o buv. rusų senatas (72/848) net draudė tai daryti, o, antra, ir negalima siųsti, nes dažniausiai nėra vieno lito kanc. mokesčio pridėta (199 str.). Todėl parengti sprendimų nuorašai laukia dvi savaites, o praėjus 147 str. laikui, sprendimai siunčiami vykdyti.

Kai kas vykdymą prašo sustabdyti, nes, esą, jie negavę sprendimų nuorašų ir norį sprendimus apskųsti. Kai kurie teisėjai tai patenkina, kiti atmeta, ir tada byla atsiduria aukšt. instancijoje.

Kai kurie, gavę sprendimų nuorašus, nepraėjus 147 str. laikui, prašo terminus atnaujinti. Šiuo atsitikimu terminai atnaujinami.

Kaip žiūri į terminų atnaujinimo klausimą kasacinis teismas?

Vyr. Tribunolas 83/27 sprend. pripažįsta Teis. 147 str. antrąjį nuostatą. Bet kyla klausimas, ar nuo sprendimo nuorašo parengimo dienos per dvi savaites reikia ar nereikia duoti prašymus terminams atnaujinti. Vyr. Trib. 1926. II. 13 d. Didžiulio byloje sako, kad po nuorašo parengimo per dvi savaites reikia paduoti prašymą terminui atnaujinti, ir negalima tuoj paduoti skundo, o 1927. V. 14 d. ir 1927. XI. 4 d. sprendimuose jau kitaip sakoma: per dvi savaites nuo nuorašo parengimo — „kada išnyks priežastis, kuri kliudė skundą paduoti“ — „arba nuo jo pagaminimo“ galima paduoti skundus be prašymo terminui atnaujinti, ir teismas savo iniciatyva turi termino klausimą iššiūrėti, nes pats skundo padavimas reiškiąs bylininko norą, kad skundas būtų priimtas. Šis teigimas prieštarauja buv. rusų senato praktikai (ž. Šramč. Teis. 968 str. 7 tėzę). Visais atsitikimais Tribunolas nurodo, kad teismas turįs termino klausimą svarstyti, kad turi būti termino atnaujinimo klausimu teismo nutarimas. Pripažindamas, kad terminas gali būti skaičiuojamas nuo sprendimo nuorašo parengimo, Vyr. Trib. paneigia Teis. 147 str. abiejų nuostatų reikalavimų lygybę. Jei nuo spren-

dimo paskelbimo dienos per dvi savaites, padavus skundą, nereikia termino atnaujinimo klausimo svarstyti, tai kuriais sumetimais reikalaujama nuo nuorašo parengimo momento termino klausimą iššiūrėti.

Šramčenkos Teis. 147 str. aiškinimu, jo antrasis nuostatas įvestas ryšium su B. teis. įst. 129 str. nauja redakcija. Tačiau Vyr. Tribunolo vis. susirinkimo nutarimu 7/33, senato, juo labiau kitų teismo įstaigų nuostatai, išvedžiojimai, nurodymai mūsų teismams neprivalomi, todėl Šramčenkos paaiškinimas 147 straipsniui jokios reikšmės neturi.

Vyr. Tribunolas nėra apibūdinęs sprendimo nuorašo parengimo termino — ar sprendimo nuorašo parengimo momentas, t. y., kai mašininkė, raš. mašinėle sprendimo nuorašą parašo ar nuo to nuorašo įteikimo ar gavimo.

Nuorašo parengimas, įteikimas, gavimas teismo darbo atžvilgiu ne tas pats. Pvz., Kauno Apyl. Teisme nuorašo parengimo momentą fiksuoja mašininkė, kuri sprendimo blanke pažymi parengimo datą. Vyr. Tribunolas dėl tokio Kauno Apyl. Teismo praktikuojamo parengimo fiksavimo nėra pasisakęs, bet iš jo 1929. II. 26 d. Grigonio byloje ir 1936. V. 12 d. sprendimų „šioje byloje nėra žinių, kada buvo paruoštas Apyg. Teisme motyvuotas sprendimas" — matyti, kad aukščiausias teismas tam tikrus fiksavimus pripažįsta.

Visai kitas dalykas teismo darbo atžvilgiu su sprendimo nuorašo įteikimo ir gavimo sąvokomis. Bylos šalis, atvykusi į teismą, sprendimo nuorašą pasiima. Teismas jokios iniciatyvos nesiima tam nuorašui išduoti. Šalis gali atvykti per savaitę, per pusę metų to nuorašo atsiimti, tai yra jos reikalas. Esmėje sprendimo nuorašą įteikti ir nuorašą gauti bylos šaliai tas pats, bet teismo darbui, kaip anksčiau sakyta, ne tas pats. Vyr. Tribunolas skirtumų tarp įteikimo, parengimo, gavimo sąvokų nedaro ir 147 str. antrąjį nuostatą jis plačiau aiškina, bet jam ir prieštarauja. Vyr. Tribunolas imperatyviai nepasako, kad teismai turi ex officio parengtus sprendimų nuorašus siųsti, ir pripažįsta teismui lyg laisvą iniciatyvą. Iš keleto V. Trib. sprendimų matyti, kad Trib. kreipia dėmesį į bylininko reikalavimą į namus sprendimo nuorašams siųsti. Atrodytų, kad teismams paliekama laisva dispozicija terminų klausimams spręsti, o tai leisdavo ir rusų teismų praktika. Šią dispoziciją suteikia B. t. įst. 118 ir 868 str. str. nuostatas, kuriuo termino atnaujinimo

klausimus sprendžia tas teismas, kuris bylą sprendė. 868 str. stato vieną sąlygą, kad būtų rimtos priežastys terminui atnaujinti, būtent, sprendimo nuorašo negavimas, liga. Šramčenkos Teis. 132 str. 7 tez. ir 868 str. 3^1 tez. sako, kad sprendimo nuorašo negavimas nebūtina sąlyga terminui atnaujinti. Įstatymas sprendimų apskundimo tikslu apylinkės teismams ex officio nenumato sprendimų nuorašus išduoti bylininkams (132 str.), net ir aukšt. teismams (794 str.), o išduodami, kad, kaip Vyr. Tribunolas sako, neprieštarautų teisingumo ir teisės sąvokai. Tad atrodytų, kad Vyr. Trib. ir buv. senato tendencija leisti dėl sprendimų nuorašų savo laiku negavimo term. atnaujinti įstatymų nuostatais nepateisinama. Pvz., apeliaciniams skundams (145 str.) paduoti nereikalauja sudėtingų kvalifikacijų. Paduotame apeliaciniame skunde turi būti 3 sąlygos: kuo sprendimą griauna, skundžiamas sprendimas visas ar jo dalis ir ko skundėjas prašo. Tad tokios paprastos sąlygos apeliaciniams skundams paduoti netikslu leisti 132 str. sieti su nurodytomis 868 str. priežastimis. Galima būtų pateisinti kasaciniams skundams, nes juose reikia kasacinių vadų rasti.

Bet kokios priežastys, nurodytos Teis. 868 str., gali suteikti pagrindą terminams atnaujinti?

B. teis. įst. 388 str., skirtas tardytojams, 118 str. tinka ir teismams. Šie straipsnio nuostatai taikomi kaltinamiesiems ir liudytojams, — kaltinamiesiems netaikomos B. teis. 61 str., antriesiems 69 str. sankcijos.

B. teis. įst. 61 str. sako „be pateisinamos priežasties", 69 str. „be patenkinamo pasiteisinimo" ir 868 str. taip pat kalba apie „pateisinamas priežastis", o šios visos priežastys nurodytos 388 straipsnyje. Atrodytų, kad šios priežastys, taikant 868 str. praktikoje, turi tvarkyti termino atnaujinimo klausimą, taip kaip tvarko kitus rimtus procesualinius klausimus. Vyr. Tribunolas, nors termino atnaujinimo reikalu konkrečiai apie 388 str. panaudojimą prie 868 str. nepasisakė, bet plačiau išsitarė apie 868 str. priežastis, būtent, jis nurodo, kad dėl ligos „yra teisėta ir teisinga atnaujinti jam terminą kasacijos skundui paduoti".

Ryšium su terminų klausimu, dar tenka paliesti valdžios įstaigas. B. teis. įst. 1125^2 str. numatytose iždo bylose, miškų, akcizo ir kt., terminų klausimai reguliuojami B. t. įst. 1188,, 1190 str. str. Pirmasis straipsnis sako, kad sprendimų nuorašai

turi būti iždo įstaigoms pranešami. Apylinkės teismai praktikoje iždo bylose sprendimų nuorašus iždo įstaigoms siunčia ir terminus skundams duoti skaito nuo tos įstaigos raštinio pranešimo apie sprendimų nuorašų gavimo datą.

Nevienodai žiūrima į prokuratūros, persiunčiant policijos apel. skundus, terminų atnaujinimus. B. teis. įst. 146 straipsniu, policija gali skundus duoti per prokurorus, kurių teismui pasiųsti skundai laikomi ne policijos, o prokuratūros. Praktikoje policija prašo prisiųsti sprendimų nuorašus, kurie Teismų Sutv. 98 str. siunčiami, nes Teisena sprendimų nuorašų siuntimo klausimu tyli. Vyr. Tribunolas nurodo, kad policijos skundų padavimo ir terminų klausimai sprendžiami bendromis Teis. 147, 173, 175 str. str. taisyklėmis. Bet kai kurie teisėjai, atnaujindami prokurorų skundams terminus, vadovaujasi B. teis. įst. 190 str., būtent, specialiais raštais policijos klausia, kada jos įstaiga gavo sprendimo nuorašą ir, tik išaiškinę sprendimo nuorašo gavimo datą, sprendžia terminų klausimus. Vyr. Tribunolas, 1938. XII. 15 d. sprend. Šimkaus byloje, nepripažindamas L. Universiteto įgaliotiniui skundo terminui pagal Teis. 1190 str. skaičiuoti, vis dėlto kreipia dėmesį į sprendimo nuorašo gavimo datą, būtent, „... turėjo išsiaiškinti, kada nukentėjusiam buvo įteiktas 1938. IV. 14 d. pasiųstas sprendimo nuorašas ir ryšium su tuo apsvarstyti termino atstatymo klausimą". Šis Tribunolo pasisakymas, suderintas su Teis. 1190 str., bet, vis dėlto, šiuo straipsniu sakytame sprendime neleido L. Un-tui pasinaudoti.

Aukščiau sakytas kai kurių teisėjų policijos įstaigose, ryšium su prokuratūros skundų padavimu, teiravimasis apie sprendimo nuorašo gavimo datą prieštarauja Teis. 146, 147, 175 str. str.

Būtų svarbu, sprendžiant terminų atnaujinimo klausimus, pagrįsti apibrėžtomis ir rimtomis priežastimis. Tada dingtų plati dirva teismų nuožiūroms.

——/——

Įvykęs faktas ir teisinė tikrenybė.

Oficiali Klaipėdos klausimu tezė yra ši: Klaipėdos kraštą Lietuva yra perleidusi Vokietijai. Pusiau oficialiai, tačiau vengiant tatai pabrėžti, pridedama: ji tatai yra padariusi Vokietijai ultimatyviai pareikalavus.

Ši oficiali tezė su pusiau oficialiu jos komentaru atvaizduoja įvykusį faktą, tačiau tiktai materialinį, bet ne teisinį faktą, ir tiktai su tam tikru rezervu. Taip, tuo laiku buvusi Lietuvos vyriausybė šią svarbią Lietuvos Valstybės teritorijos ir drauge jos pajūrio dalį, kurioje yra vienintelis patogus Lietuvos uostas, sudaręs viso lietuviškojo užnugario plaučius, iš tikrųjų, „sutiko" perleisti Vokietijai. Ji tai padarė vokiečių spaudžiama ir manydama nepajėgsianti šiam spaudimui ir jojo padariniams atsispirti ir išsaugoti ne tiktai šį valstybės kraštą, bet gal ir likusią valstybės teritoriją. Čia nei vieta, nei laikas kaltinti tiems, kurie šią „nuolaidą" agresijai yra padarę. Jie, be abejo, veikė *bona fide*. Jųjų kaltė yra visos Europos, jei ne visos pasaulinės tarptautinės bendruomenės, kaltė. Kolektyvinis saugumas, tarptautinė policija tarpvalstybiniams plėšimams sudrausti, tiksli organizuota tarptautinė normatyvi funkcija ir jos nuostatų teisminė apsauga sankcijomis nėra įkurta. Tautų Sąjunga, turėjusi sudaryti šios organizacijos užuomazgą, pasirodė esanti bejėgė. Jokių kitų kolektyvinio ar grupinio saugumo sistemų, kurios dabar mėginama steigti susitarimais, 1939 m. kovo—balandžio mėnesį Europoje nebuvo. Tarpvalstybiniai plėšimai (Čekija, Klaipėda, Albanija) vyko atvirai, dienos metu, begėdiškai, visiems stebint. Tai yra Europos gėda, XX-jo amžiaus liūdna tikrenybė.

Ir kas dar įdomiau — tai tatai, kad šis plėšimas pačiame Europos centre vyko be karo. Prasidėjęs nacionalinio principo titulu (Austrija, Sudetai), tikrai sudarančiu naująjį tarptautinės teisės variklį, — jisai greit pasuko į senąjį paprasto imperializmo vieškelį, kuriam jokių titulų nereikia.

Šiomis aplinkybėmis, pasijutusi plėšimo atmosferoje bejėgė, nesitikėdama jokios iš niekur paramos, Lietuvos vyriausybė kapituliavo ir „sutiko" „atiduoti" tai, kas jai agresoriaus buvo įsakyta „atiduoti". Samprotavimas buvo paprastas, nors

didelės garbės nedaraą ir ypatingu išmintingumu nepasižymįs: šiuo tarpu nusileiskime ir atiduokime, kas pareikalauta, nes tai dar ne viskas ir šis tas, vis dėlto, dar lieka; jeigu kitą kartą pareikalautų visko, tai esą tada neduosime ir esą iš viso ši nuolaida esanti vienintelė ir būsianti paskutinė: daugiau nė pėdos.

Iš esmės samprotavimas gana naivus. Nes agresoriaus ir plėšiko nuolaidomis neatbaidysi ir likusio dar tuo tarpu nepagrobto turto neišgelbėsi. Atvirkščiai: juo daugiau agresorius pajus nuolaidumo, juo labiau jis bus linkęs toliau grobti *usque ad finem*. Plėšiko riteriškumu pasitikėti nepatartina. Pastebėjęs plėšiamojo bailumą ir pajutęs jo neatsparumą, plėšikas pajus, be abejo, ne atgailą ir ne gailestingumą, bet kaip tik didesnį norą ir pasiryžimą grobti. Pasisekimas įdrąsina. Šūkiai „daugiau nė pėdos“ ir iškilmingi tikrinimai, kad, esą, ši nuolaida esanti paskutinė, tiktai save ramina ir visuomenės bei tautos nerimą migdo, bet ne plėšiką atgrasina. O kad tatai migdo nerimą ir palengvina praryti gėdą ir ramiai iškęsti skaudų įvykusį faktą — tai, gal, tatai dar pikčiau. Nes, antra vertus, tasai, kuris savo teisių ir turto pats negerbia ir kuris neprotestuodamas vieną kartą leido save apiplėšti, praranda atsparumą ir kitoms savo teisėms. Sunku yra iškęsti pirmą gėdos smūgį. Vieną kartą sutikus tai pakęsti, jau prie to priprantama. Tatai yra bendra visiems turto bei energijos eikvotojams. Ir tatai yra labai pavojinga, nes laužo nepriklausomybės energiją ir skiepija defetizmo nuodus.

Yra brangenybių, kurios yra brangesnės už turtus ir už bet kurias medžiagines bei formos vertybes. Socialinėje srityje būdas bei energija turi su nieku nepalyginamos vertės. Tai yra vertingesnė už tai, ką galima tąja energija pagaminti ar pasiekti. Ir todėl oportunistinio mažiausio atsparumo kelias toli gražu nevisuomet yra tas, kuris „išsimoka“ ir kurį patartina sekti. Toli gražu nevisuomet jisai patikrina laimėjimą. Jeigu lietuvių spaudos uždraudimo metu lietuviai, kaip kad kai kurie pavargę tautos vadai jau buvo linkę liaudžiai patarti, būtų nusileidę ir sutikę priimti jiems rusų valdžios siūlomą spaudą rusų raidėmis, tai, gal, kiek greičiau jie būtų sulaukę ir lietuviškosios žurnalistikos, ir lietuvių literatūros veikalų. Medžiagiškai sąlygos spaudai ir jos skleidimui, gal, būtų buvusios geresnės ir, be abejo, patogesnės. Tačiau kažin, ar toji spauda, anksčiau pražydusi, būtų taip paveikusi tautą, kaip

kad yra paveikusi slaptoji Basanavičių, Šliūpų, Kudirkų bei Vaižgantų spauda ir kaip buvo ypač paveikusi masinė tautos kova dėl spaudos bei didvyriškoji knygnešių veikla. Ir kažin, ar be šios kovos dėl spaudos lietuviai būtų taip greitai socialiai subrendę ir Didžiojo Karo metu nepriklausomybę atgavę; ir kažin, ar, nepatyrę ir neišgyvenę šios kovos, lietuviai savo tarpe būtų radę tiek savanorių, entuziastiškai gynusių savo kuriamą valstybę nuo bolševikų, lenkų bei bermontininkų; taip pat ar būtų atsiradę vadų šiai valstybei steigti, o jei ir būtų atsiradę, tai ar nebūtų buvę kitų, oportunizme išauklėtų, kurie būtų jų darbą gudriomis nuolaidų kombinacijomis suardę. Revoliucinių kovų dėl laisvės kultūra brangi yra pavergtosios tautos psichikoje, nes iš jos dygsta tikri laisvės daigai. Tačiau ir laisvoji tauta yra lygiai reikalinga stiprių kovos tradicijų. Kovoje visuomet yra pralaimėjimo rizikos, tačiau pralaimėta kova yra mažiau pavojinga, negu kapituliacija be kovos, nes kova stiprina būdą ir skatina laisvės meilę.

Lietuvos valstybė yra kovomis bei aukomis laimėta — kova dėl spaudos bei kovomis dėl Nepriklausomybės. Atkaklus lietuvių pasipriešinimas dėl Vilniaus, jųjų griežtas įvykusiojo neteisės fakto neigimas, trukęs 18 metų, oportunizmo atžvilgiu galėjo būti įvairiai vertinamas, tačiau jisai imponavo tvirtu pasiryžimu ir nusistatymo aiškumu. Savo atkakliu ryžtumu Vilniaus byloje lietuvių tauta įgijo pagarbą net tų, kurie laikė tą atkaklumą neišmintingu, ir įrodė savo Nepriklausomybės valią. Ji parodė, kad ji tikrai yra atspari ir kad ją palaužti nėra lengva. Deja — Klaipėdos byloje įvyko kitaip. Jau nuo 1938 m. lapkričio mėn. pasireiškė kažkoks nepaprastas Lietuvos valdžios veiksnių Klaipėdoje defetizmas, kuris tiktai įdrąsino agresorių. Ir netekus, pagaliau, Klaipėdos, negirdėti protesto ir pasipiktinimo balsų. Palyginus viešosios opinijos reagavimą į Vilniaus pagrobimą ir į Klaipėdos pagrobimą, į akis krinta stebėtinas šios reakcijos skirtumas. Vilnius net iki šiol laikomas valstybės sostine ir jojo lenkiškoji aneksija laikoma okupacija, o Lenkų valdomos teritorijos siena su Nepriklausoma Lietuva laikoma demarkacijos linija, tuo tarpu siena tarp Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto jau laikoma valstybine siena. Tiesa — tai yra formalaus Klaipėdos krašto „perleidimo“ padarinys, tačiau įdomu tai, kad viešojoje opinijoje ne-

girdėti bruzdėjimo ir kad tie skaudūs faktai buvo priimti su nepaprasta beviltiška apatija, kuri gresia sunkia ir pavojinga defetizmo liga.

Lai jau oficialiai būna taip, kaip tatai įvyko. Ar reikėjo, kad tatai būtų Lietuvos vardu įvykdyta šitaip, o ne kitaip, — tatai yra kitas klausimas. Kai valstybė nėra „totalistinė", kai neįvyko „sugleichšaltinimas", kuris visus verčia galvoti ir jausti taip, kaip tatai oficialiai nustatoma, visuomenės veiksniai ir jųjų viešoji nuomonė gali vertinti įvykusius faktus, nesilaikydama vergiškai oficialios jųjų interpretacijos. Klysta tie, kurie mano, kad patriotizmas ir valstybinė drausmė reikalauja net jausmų srity sankcionuoti visa tai,kas įvyko karčios tikrenybės srityje ir kas buvo oficialiai priimta žiaurioms aplinkybėms slegiant. Atvirkščiai — žiaurios neteisės neigimas ir šio neigimo tikslus sąmoningas kultivavimas sudaro kaip tik brangų energijos rezervą, kuris, aplinkybėms pasikeitus, gali labai gražiai patarnauti valstybei. Valstybingumo atžvilgiu tatai yra kaip tik sveika.

Štai Prancūzija, pralaimėjusi 1871 m. karą, buvo priversta atsižadėti Vokietijos naudai Alzaso ir Loreno. Tatai buvo padaryta formaliai, sutartimi. Oficialiai ir net teisiškai šios perleistos provincijos buvo ir turėjo būti laikomos išskirtomis iš Prancūzijos valstybinės teritorijos. Tačiau prancūzų viešojoje opinijoje Alzasas ir Lorenas niekuomet neišėjo iš Prancūzijos sudėties. Puikioje Paryžiaus Santaikos aikštėje („Place de la Concorde"), papuoštoje alegorinėmis Prancūzijos provincijų statulomis, ant Alzaso statulos, kuri niekuomet iš ten nebuvo pašalinta, visą laiką buvo uždėtas vainikas su reikšmingu užrašu: „Qui vive? France quand même!" („Lai gyvuoja kas? vis tiek Prancūzija!"). Ir didžiajam XX-jo amžiaus karui pasibaigus — Alzasas ir Lorenas grįžo į Prancūzijos valstybinę teritoriją. Šių provincijų vokiečiams „perleidimo" faktas niekuomet nebuvo prancūzų viešosios opinijos sankcionuotas ir visuomet buvo laikomas neteisėta smurto aneksija; Didžiajame kare vokiečius nugalėjus, jų smurtą pagaliau sulaužius, smurto padariniai buvo pašalinti ir tuo pačiu pagrobtos provincijos buvo „disaneksuotos", vadinasi — teisėtas *status quo ante* buvo atstatytas.

Tačiau Alzasas ir Lorenas 1871 m. buvo vokiečiams teisiškai prancūzų perleistas. Vilniaus kraštas lenkams niekuomet nebuvo lietuvių teisiškai perleistas. Klaipėdos kraštas buvo vokiečiams perleistas Lietuvos vardu formaliai. Tai tiesa. Bet ar tai buvo padaryta teisiškai? Ar formalus perleidimo aktas buvo teisėtas?

Šio „perleidimo" metu veikusios ir tebeveikiančios Lietuvos Valstybės Konstitucijos 2 §-fas skamba šitaip: *„Lietuvos Valstybės teritorija yra žemės, kurių sienos nustatytos sudarytomis ligi šiol Lietuvos Valstybės tarptautinėmis sutartimis. Jos negali būti atskiriamos"*.

Šiuo konstituciniu nuostatu į Lietuvos valstybinę teritoriją įeina ir Klaipėdos kraštas, nes į jos teritoriją jis buvo įjungtas Lietuvos sudaryta tarptautine sutartimi su tomis valstybėmis (Didžioji Britanija, Prancūzija, Italija ir Japonija), kurioms Versalio sutartimi Vokietija buvo šį kraštą perleidusi ir iš anksto sutikusi akceptuoti visas jų dispozicijas šio krašto suverenumo atžvilgiu. Toji tarptautinė sutartis, kuri Klaipėdos kraštą įjungė į Lietuvos valstybinę teritoriją — tai visų pirma buvo anųjų keturių valstybių (Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos) tam tikro kompetentingo organo — Ambasadorių Konferencijos —1923.II.16 nutarimas, Lietuvos valdžios formaliai priimtas, o vėliau sankcionuotas tam tikra konvencija (Paryžiaus 1924.V.8. konvencija), sudaryta ir pasirašyta bei ratifikuota, iš vienos pusės, tarp Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos ir, iš antros pusės, Lietuvos. Žodžiai *„ligi šiol"* minėtame konstitucijos 2 §-fo tekste (....sudarytomis *ligi šiol* Lietuvos valstybės tarptautinėmis sutartimis...") pritaikomi šios konstitucijos įsigalėjimo dienai, vadinasi — 1938.V.12. Tokiu būdu ir šie žodžiai apima ir Paryžiaus 1924.V.8 konvenciją dėl Klaipėdos krašto formalaus įjungimo į Lietuvos valstybę. Tatai reiškia, kad Klaipėdos kraštas įeina į tas sudarančias Lietuvos Valstybės teritoriją žemes, kurios, šiuo kategorišku konstitucijos nuostatu, *„negali būti atskiriamos"*. Jei konstitucija kategoriškai draudžia bet kurią teritorijos dalį atskirti nuo Lietuvos valstybinės teritorijos, tai tuo pačiu, veikiant šiai konstitucijai, joks konstitucinis valstybės valdžios organas nėra kompetentingas teritorijos da-

lies perleidimui padaryti ir tokiai teritorijos perleidimo sutarčiai ratifikuoti.

Teritorijos dalies perleidimas Lietuvoje būtų teisiškai galimas tiktai pakeitus veikiančią konstituciją, būtent, jos 2 §-fo nuostatus. Tačiau, „perleidžiant" Klaipėdos kraštą Vokietijai, Lietuvos konstitucija nebuvo pakeista. Tuo pačiu teisiškai šis perleidimas nėra įvykęs, nes konstitucija nėra nei pakeista, nei perversmu sugriauta. Priešingas aiškiam imperatyviniam konstitucijos nuostatui aktas, sudaręs atitinkamą organų galios peržengimą (*„abus du pouvoir"*), teisiškai neegzistuoja ir Lietuvos teisių į šią valstybinės teritorijos dalį nemažina.

Žinoma — faktiškai Klaipėdos kraštas atsidūrė vokiečių reicho galioje, kaip kad Vilnius yra lenkų respublikos galioje. Oficialiai tatai laikoma „perleidimu" ir tatai buvo įvykdyta formaliniu aktu. Tačiau šis formalus aktas nėra teisinis, lygiai taip pat, kaip nėra teisinis Čekoslovakijos prezidento p. Hachos pasirašytas aktas, kuriuo jisai čekoslovakų valstybę perdavė vokiečių reichui, panaikindamas šią valstybę ir priimdamas vokiečių protektoratą Čekijai ir Moravijai. Prezidentas Hacha nebuvo kompetentingas tam padaryti. Tiesa, Čekoslovakijos valstybė žlugo, tačiau šis įvykęs faktas jokių teisinių titulų, patikrinančių teisės kontinuitetą, neturi ir, be abejo, p. prezidento Hachos nekompetentingas aktas šios spragos teisiškai užpildyti nepajėgė.

Tad ir Klaipėdos krašto Lietuva teisiškai nėra perleidusi ir nėra jo išsižadėjusi. Tai, kas yra įvykę, — tėra tik *įvykęs faktas*, be abejo, labai skaudus Lietuvai, įžeidžiąs jos teisę ir jos gyvybinius reikalus. Lietuva, sužalota iš rytų, yra lygiai sužalota ir iš vakarų. Netekusi savo periferijų, kurių viena, iš vakarų, sudaro jos vienintelį gražų uostą, laiduojantį jos ūkinį pajėgumą ir teisingai prilyginamą jos plaučiams, kaip laisvo kvėpavimo organui, ir antra, iš rytų, laiduoja jos kontaktą su rytais, jos tranzitinį pajėgumą ir sudaro jos istorinius vartus į politinį pajėgumą, jos istorinės valstybės užuomazgą ir jos buvusios imperijos gemalą, kuris neatsitiktinai kaip tik čia buvo užsimezgęs, — ji (tikėkimės, kad tiktai laikinai) yra virtusi maža siauro Klaipėdos užnugario valstybėlė.

Tačiau gali kilti klausimas, ar tasai faktas, jog tarptautinė sutartis Lietuvos vardu buvo padaryta konstitucinio Lietuvos

valstybės valdžios organo, kuris, Lietuvos konstitucijos nuostatais, tokios sutarties iš viso daryti negalėjo, nes pats šios sutarties objektas yra konstitucijos draudžiamas, ar toji aplinkybė gali rūpėti antram sutarties dalyviui, kurio naudai valstybinės teritorijos dalis šia sutartimi buvo „perleista". Ar šis konstitucinis sutarties trūkumas gali kenkti antrojo sutarties dalyvio teisei, įgyjamai šia sutartimi? Ar Lietuvos valstybės konstitucijos nuostatai turi teisinės jėgos tarptautinių Lietuvos santykių srityje ir ar šių nuostatų draudimai gali griauti Lietuvos pasižadėjimus ir pareigas, nustatytas tarptautiniu susitarimu? Ir ar todėl Klaipėdos perleidimas tarptautine sutartimi, kad ir nekonstitucingas Lietuvos interninės teisės atžvilgiu, nėra tarptautiškai teisinis, suteikiąs vokiečių reichui teisinį titulą į jam perleistą teritoriją?

Aš manau, kad į šiuos klausimus atsakymas turi būti neigiamas: ši nekonstitucinga sutartis antrajam jos dalyviui, vokiečių reichui, teisių nesuteikia ir teisinio titulo nesudaro. Jei į šią teritoriją Vokietija turėtų kurių kitų titulų, tai, žinoma, šios sutarties nekonstitucingumas jos teisėms nekenktų, tačiau jei kitokių titulų ji neturi, tai iš šios sutarties ji jų gauti negali.

Jei, pavyzdžiui, Lenkijos valdžia būtų padariusi su Lietuva sutartį, kuria grąžintų Lietuvai Vilniaus kraštą, tai, kad ir būtų Lenkų konstitucijoje draudimas perleisti sutartimi kurią jos teritorijos dalį, tatai Lietuvos teisėms į Vilniaus kraštą nepakenktų, nes Lietuvos valstybė, kuriai ši Vilniaus teritorija priklausė istoriškai ir kuri ją be to buvo įgijusi sutartimi su Sovietais (Maskvos 1920.VII.12 taikos sutartis, kuria Sovietai išsižadėjo visų savo valstybės titulų ir suverenumo į Lietuvos valstybės teritoriją, kuri seniau įeidavo į Rusijos sudėtį ir kurioje buvo ir Vilniaus kraštas) ir kuri niekuomet jokiu aktu nebuvo formaliai pripažinusi Lenkijos įvykdytos Vilniaus krašto aneksijos, savo titulus būtų rėmusi ne šia sutartimi, bet nuo jos nepriklausančiais aktais. Tai būtų ne naujos teritorijos įgijimas iš Lenkijos, bet savo niekuomet neperleistos teritorijos dalies atgavimas. Tad Lietuvai nebūtų svarbu, ar atitinkami lenkų valstybės organai turėjo ar neturėjo teisės perleisti lenkų valstybinės teritorijos dalį: Lietuvai tai nėra buvusi lenkų valstybės teritorija.

Kitaip yra su Klaipėdos kraštu Vokietijos atžvilgiu. Vokietija jo buvo atsižadėjusi. Vokietija teisiškai akceptavo jo perleidimą Lietuvai. Vokietijai tai buvo ne josios, bet Lietuvos teritorijos dalis.

Jeigu kuris tarptautinis valstybės pasižadėjimas, kuri tarptautine sutartimi pasiimta pareiga jau yra nustatyta tuo laiku, kada valstybė leidžia savo konstituciją, tai, žinoma, ši konstitucija šios pareigos ar pasižadėjimo teisiškai sugriauti negali. Vienašalis valstybės aktas negali paliesti to, kas yra nustatyta dvišaliu tarptautiniu šios valstybės aktu. Iš tarptautinės sutarties kilusi pareiga nepriklauso nuo vienašališkų sutarties dalyvio aktų, net tokių, kurie, kaip kad valstybės konstitucija, sudaro aukščiausiąją šalies teisę.

Tačiau kitaip tatai turi būti sprendžiama, kai tarptautinė sutartis daroma veikiant tam tikrajai sutartyje dalyvaujančios valstybės konstitucijai. Valstybei pareigą gali nustatyti tiktai tokia tarptautinė sutartis, kuri yra sudaryta jos konstitucijos nustatyta tvarka ir kuri nenustato tokių nuostatų, kurie yra priešingi konstitucijos tiesioginiam nuostatui ir dėl kurių susitarti joks konstitucinis valdžios organas nėra kompetentingas. Antra susitarianti šalis šiuo atsitikimu sutartimi remtis negali ir šitokia sutartimi jokių teisių neįgyja. *Prieš sudarydama sutartį, ji visuomet gali ir turi patikrinti savo kontrahento įgaliojimus,* tad ir jo konstitucinę kompetenciją atitinkamai sutarčiai sudaryti. Jeigu sutartis palyti tokią dispoziciją, kuri yra šalies konstitucijos iš viso draudžiama, kaip kad šiuo atsitikimu Lietuvoje teritorijos dalies perleidimas, kurį veikianti Lietuvos valstybės 1938 m. konstitucija *expressis verbis* draudžia, — tai tokia sutartis, sudaryta bet kurio konstitucinio valstybės valdžios organo, neturėjusio konstitucinės kompetencijos tam padaryti, neturi teisinės galios ir šiai valstybei nėra teisiškai privaloma. Šiuo atsitikimu teritorijos dalies perleidimas būtų teisiškai galimas tiktai pakeitus veikiančią konstituciją arba įvykus perversmui, kuris įsteigtų laikiną faktinę valdžią, atpalaiduotą nuo konstitucijos ir disponuojančią suvereninę valstybės galią (diktatūrą).

Valstybė, sudariusi tarptautinę sutartį su tokiu kitos valstybės organu, kuris neturėjo konstitucinės galios tokiai sutarčiai sudaryti ir už savo valstybę pasižadėti, šitokia sutartimi teisiškai nieko nėra įgijusi.

Tad Klaipėdos krašto „perleidimas“ tebėra tik agresijos aktas ir faktinis teritorijos pagrobimas, jos okupavimas, bet ne teisinis perleidimas. Savo titulų į Klaipėdos kraštą Lietuva nėra netekusi.

Be Lietuvos konstitucijos 2 §-fo, kuris griauna Klaipėdos krašto „perleidimo“ fikciją, yra dar Paryžiaus 1924.V.8 konvencijos 15 §-fas, kuris šiam „įvykusiam faktui“, taip pat atima teisinę galią tarptautinės teisės srityje. Paryžiaus 1924.V.8 konvencija yra ta, kuria Klaipėdos kraštas buvo perleistas ir įjungtas į Lietuvos valstybės suverenumą. Ji yra sudaryta, iš vienos pusės, tarp keturių Santarvės valstybių (Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos), kurioms Klaipėdos kraštas buvo vokiečių perleistas Versalio sutarties 99 §-fu, ir, iš antrosios, Lietuvos.

Šios konvencijos 15 §-fas skamba šiaip: *„Klaipėdos teritorijos suvereniteto teisės arba jų vykdymas negali būti perduotas be Aukštųjų Susitariančių Šalių sutikimo“*.

Šis konvencijos nuostatas aprėžia Lietuvos disponavimą Klaipėdos kraštu. Jis sudaro formalų tarptautinį Lietuvos pasižadėjimą, prieš kurį Lietuva vienašališkai veikti negali. Aktas, padarytas priešingai šiam pasižadėjimui, šio pasižadėjimo teisiškai sugriauti negali ir tarptautinėje srityje teisinių padarinių neturi.

Tiesa, Vokietija šioje konvencijoje betarpiškai nedalyvavo. Tačiau *a*. Konvencijos nuostatas, aprėžiąs Lietuvos disponavimą Klaipėdos krašto, Vokietijai yra žinomas ir *b*. Vokietija iš anksto yra pasižadėjusi pripažinti ir gerbti bet kurią iš jos išjungto Klaipėdos krašto dispoziciją, padarytą Santarvių Valstybių, tad tuo pačiu gerbti ir šios konvencijos nuostatus.

Formalaus sutikimo perleisti Klaipėdos kraštą vokiečių reichui Paryžiaus konvencijos signatarai nėra davę.

Tokiu būdu tiek Lietuvos konstitucijos 2 §-fu, tiek Paryžiaus 1924.V.8 konvencijos 15 §-fu Klaipėdos krašto perleidimas nėra *teisiškai* įvykęs.

Be abejo, esamomis tarptautinės žiaurios tikrenybės aplinkybėmis faktas yra įvykęs ir Klaipėdos krašto, lygiai kaip kad Vilniaus krašto, Lietuva šiuo laiku faktiškai nedisponuoja. Teisės kontinuitetas ir teisės logika, neparemta tam tikromis jėgos sankcijomis, teisinio *status quo* šiuo laiku grąžinti negali. Teisės pajautimas nekompensuoja žaizdos skausmo. Teisės įžei-

dimas daro įvykusį faktą dar skaudenį ir liūdnesnį. Tačiau teisės daigas neturi būti Lietuvos piliečių sąmonėje slopinamas; jisai turi būti kultivuojamas ir tvirtai laikomas. Kova dėl teisės nėra pasaulyje baigta ir defetistinė nuotaika, ramiai priimanti visa, kas įvyko, ir iš anksto išsižadanti teisės bet kurios agresijos ir įvykusių faktų naudai, yra priešinga žmogaus sąžinei, socialinei civilizacijai ir gyvybei. Defetizmas žudo žmones bei tautas.

——/——

V. Lurje

Baudžiamųjų bylų atnaujinimas.

Valstybė pateikia piliečiui kaltinimą dėl nusikalstamo darbo, numatyto viename Baudžiamojo s-to straipsnių. Piliečiui gresia bausmė, — aukščiausioji teisinės santvarkos apsaugojimo priemonė. Skiriant bausmę, tenka išspręsti, ar tikrai nusikalsta, ar nusikalto tasai, kuriam nusikalstamas darbas inkriminuojamas, kodėl kaltinamasis nusikalto, ar reikia kaltinamąjį bausti ir kokia bausme. Tų klausimų išsprendimas turi būti pagrįstas geriausiomis garantijomis tiesai surasti. Kad teisingai būtų išspręstas kaltės klausimas, abiem šalims suteikiamos lygios teisės: vienai — kaltinti, kitai — gintis. Aukščiausias laidas tiesai surasti yra tas, kad ginčą spręs nešališkas trečiasis. Negalima užmiršti, kad šis trečiasis sprendžia kaltinamojo likimo, garbės, turto, laisvės, ir net gyvybės klausimus. Tad abi šalys, ir valstybė, ir pilietis, ypatingai suinteresuotos teisingu sprendimu.

Baudžiamoji teisena nurodo garantijas, pagrindą ir kelius tiesai surasti. Šis mokslas rodo, kad amžinas žmonijos potyris ginčui tarp valstybės ir piliečio spręsti sukūrė atskirą valdžios organą — t e i s m ą. Apsaugoti teisę — štai teismo aukščiausias ir kultūrinis uždavinys. Teismas yra: 1) teisinės santvarkos, t. y. valstybės pamato saugotojas; 2) asmens teisių gynėjas; 3) valdžios organas, kurio rankose koncentruojasi priverstinių funkcijų valdymas, daras iš jų priemones aukščiausiems kultūros idealams pasiekti; 4) organas, kuris ne tik pri-

taiko teisę, bet ir kuria ją, tuo pačiu, dalyvaudamas istorinio teisės plėtojimosi procese.

Turint galvoje minėtus ypatingus teismo uždavinius ir tąjį vaidmenį, kurį teismas vaidina valstybiniame gyvenime, savaime aišku, jog teismas, iš esmės, kad galėtų tuos atsakingus uždavinius tinkamai atlikti, turi būti tinkamai organizuotas. Teismas turi turėti visas reikalingas ypatybes: bešališkumo, nepriklausomumo, autoriteto, mokslo, žinių, patyrimo ir moralinių ypatybių. Be to, tenka suteikti teismui tam tikras taisykles, eilę garantijų. Šios garantijos ir yra teisenos apeigos ir formos. Žmonija šių apeigų ir formų nerado; ji pati jąsias sukūrė. Ir juo aukštesnė yra kultūra, juo tobulesnės yra tosios apeigos ir formos. Kylant kultūrai, mokslas randa vis teisingesnių ir tobulesnių priemonių aukščiausiajam baudžiamosios teisenos tikslui pasiekti.

Teorija, o kartu ir praktiškas gyvenimas šiais laikais reikalauja iš teisėjų, kad juose būtų įkūnytas tiesos, teisingumo, humaniškumo, tvirto nusistatymo, patyrimo ir žinių idealas. Reikalaujama, kad teisėjas nebūtų eilinis valdininkas, kad nuolat gilintų savo teisės ir bendrąjį mokslą, nes tik tokiu atveju galės patenkinamai atlikti uždėtas jam pareigas. Žmogus visiškai nepriekaištingas, aukštos dorovės ir sąžiningas, nuolat pamenąs, kad tarnauja tiesos ir teisingumo idealams, garantuoja mums teisingą sprendimą. Šiuo aukštos kultūros ir civilizacijos laiku, teisėjas turi būti geras teisininkas ir turi bent būti susipažinęs su tomis disciplinomis, kurios, šiokiu ar tokiu būdu, liečia baudžiamąją teisę.

Bet teismą sudaro žmonės. Žmogus, kad ir kokių aukštų bei brangių ypatybių bebūtų, negali visiškai atitikti šį idealą, tegali prie jo artintis, jo siekti. Visa eilė neišvengiamų, nepalankių sąlygų kliudo net geriausiesiems teisėjams idealiai atlikti savo uždavinius. Žmoniškas teisingumas dėl įvairių mūsų prigimties netobulumų nevisados gali būti neklaidingas. Visa eilė subjektyvių bei objektyvių reiškinių įvairiausiais būdais atsiliepia į teisėjų funkcijų atlikimą, ir liūdna šio pasekmė yra klaidingas sprendimas, t. y., iškreipta tiesa. Teisėjas — žmogus gali būti jaunas ir dar neprityręs, gali dar tinkamai nesugebėti atlikti tą itin sunkų uždavinį — pritaikyti įstatymą. Nuovargis, pagunda pasiducti asmeninėms simpatijoms ir antipatijoms, galimumas pasiduoti pašalinei įtakai, laikina teisėjo

nuotaika, nesąžiningumas, asmeniniai jojo sumetimai, individualinis teisėjo bylos davinių bei įrodymų įvertinimas; nelaimingas kaltinamojo atžvilgiu aplinkybių susidėjimas, liudytojų melagingi parodymai, pateikimas teismui suklastotų dokumentų, apie ką teismui nebuvo žinoma, davinių bei faktų iškreipimas ir kt., — štai priežastys, kurios kliudo kai kada prieiti teisingą, neklaidingą, sprendimą.

Kiekvieno žmogaus teisinis jausmas lygiai giliai bus įžeistas, ar tai stambiu, ar tai smulkiu, jojo teisės sulaužymu. Netobula teisių apgynimo organizacija traktuotina kaip įstatymų leidėjo ignoravimas pačios jautriosios asmens kartu ir visuomenės gyvenimo gėrybės.

Teismo sprendimai, nustatytu terminu neapskųsti, įsiteisėja ir vykdomi. Gana dažnai, ar tai teismo praktikoje, ar tai literatūroje tenka susidurti su vadinamąja teismo klaida. Palikti tokius sprendimus galioje reiškia padaryti didelę žalą teisingumui ir privatiems asmenims. Valstybinis teisingumas tokiais atvejais negali pasitenkinti tokiu formaliu aktu — sprendimo paskelbimu, — ar tai juo kas nubaustas, ar tai išteisintas. Todėl įstatymų leidėjas, nenorėdamas, iš vienos pusės, užkirsti kelią nekaltai nubaustam asmeniui save apginti, ar palengvinti savo likimą, o, iš kitos pusės — pripažinti neliečiamu tokį sprendimą, kuris padarytas — kaltinamojo naudai ar nenaudai — dėl tiesos iškreipimo ar dėl kokių nors nusikalstamojo pobūdžio veiksmų, sukūrė vadinamąjį bylų atnaujinimo institutą. Tiesa, šis bylų atnaujinimo institutas yra labai suvaržytas. Juo pasinaudoti nelengva, bet teisingumo dėliai ir dėl itin kilnaus jo tikslo jis nėra suvaržytas jokiais terminais. Baudžiamosios teisenos įst. 26 str., nekaltai nuteistojo teisę ir garbę galima grąžinti visados, nežiūrint nei įsisenėjimo, nei nuteistojo mirties. To įstatymo 25 str., naujų įrodymų bei aplinkybių atsiradimas yra teisėta vada bylai atnaujinti. Ne visose šalyse bylos atnaujinimo institutas vienodai taikomas. Štai, prancūzų teisė numato atnaujinimą tik tokių bylų, kuriose kaltinamasis buvo nuteistas. Vokiečių teisė leidžia atnaujinti ir tokias ir kitokias bylas. Lietuvoje veikiantysis Baudž. teisenos įst. 21 ir 22 str. str. neleidžia atnaujinti bylų (už tą patį nusikaltimą), kuriose asmuo įsiteisėjusiu sprendimu išteisintas ar nubaustas, atsiradus vėliau naujoms aplinkybėms, įrodančioms ar didinančioms jo kaltę. Tačiau 23-sis straipsnis papildo anuos du, pabrėždamas, kad

jie neliečia tokių sprendimų, kurie padaryti dėl suklastojimo, papirkimo ar kito kokio nors nusikalstamo darbo. Tokiu būdu tenka prieiti išvadą, kad mūsų įstatymais galima atnaujinti bylas, kuriose įsiteisėjusiais sprendimais kaltinamieji nubausti ar išteisinti. Išsiaiškinus bylų atnaujinimo instituto svarbą ir esmę, tenka išnagrinėti jojo tris svarbiausius elementus.

1. Baudžiamosios teisenos įst. 934-me straipsnyje įsakmiai pasakyta, kad atnaujinta gali būti tokia byla, kurios sprendimas jau įsiteisėjo. Atseit, negali būti paduotas prašymas atnaujinti bylą kartu su apeliacijos ar kasacijos skundu. Atnaujinti bylą leidžiama išimtinais atsitikimais, atsiradus naujoms aplinkybėms, kurios teismui nebuvo žinomos. Savaime aišku, kad per visą bylos eigą, iki sprendimui įsiteisint, visos aplinkybės gali būti tinkamai apsvarstytos bei iššiūrėtos.

2. Viena būtiniausių sąlygų bylai atnaujinti yra naujų aplinkybių atsiradimas, jau įsiteisėjus sprendimui, kurios negalėjo savo laiku būti pateiktos teismui todėl, kad jos nebuvo žinomos. Tačiau tenka atkreipti dėmesį į tai, kad kartais teisiamasis, nesuprasdamas vieno ar kito pareiškimo juridinės reikšmės, savo laiku apie tai teismui nieko nepareiškė, o toksai pareiškimas galėjo bylai duoti visai kitą kryptį. Tačiau tokiam nuteistajam negali būti suteikiama teisė pasinaudoti bylos atnaujinimo institutu savo teisėms ir garbei grąžinti. Tiesa, niekas negali pasiteisinti įstatymų nežinąs, bet čia turima reikalo ne su materialės, o procesinės teisės nežinojimu, o į tai išimtinais atsitikimais galėtų būti atkreiptas dėmesys.

Teisėtų priežasčių byloms atnaujinti esama dviejų rūšių:

a) Priežastys, dėl kurių įvyko k l a i d i n g a s sprendimas (Baudž. teis. įst. 935 str. 1, 2 ir 3 p. p.).

b) Priežastys, dėl kurių įvyko y d i n g a s sprendimas (Baudž. teis. įst. 935 str. 4 p.).

Sprendimas gali būti klaidingas dėl melagingo įskundimo, melagingų parodymų, suklastotų dokumentų pateikimo teismui; sprendimui įsiteisėjus, pasireiškė nuteistojo paklaikimo, epilepsijos priepuoliai; nuteistojo alibio įradymas; vogtojo daikto atsiradimas nukentėjusio bute; kito asmens prisipažinimas; atsiradimas gyvo žmogaus, dėl kurio nužudymo kaltinamasis nuteistas; klaidinga ekspertų nuomonė; kelių asmenų nuteisimas tuo atveju, kai, vienam jų tą nusikalstamąjį darbą padarius, kitas negalėjojo padaryti ir kt.

Jei sprendimas buvo įvykęs per teisėjų nesąžiningumą ar kitą kurį nusikalstamąjį darbą, jis laikomas ydingas.

Kad bylų atnaujinimo instituto negalima būtų panaudoti piktam, kad nebūtų paliestas sprendimo tvirtumo principas, kad būtų užkirstas kelias užversti teismo organus nepabaigiamais prašymais bylas atnaujinti, — įstatymai suvaržė naudojimąsi ta teise ir apsunkino ją griežtais reikalavimais ir komplikuota procedūra.

Įsiteisėjusiais sprendimais pripažinti faktai galėtų būti sugriauti tiktai tąja pat tvarka konstatuotais faktais, t. y. kitu teismo sprendimu. Kai pirmasis teismo sprendimas paremtas nusikalstamuoju darbu, k, a.: suklastojimu, kyšiais teisėjams, teisėjų asmeniškais samprotavimais, melagingu įskundimu, melagingais parodymais ir kt., — reikalaujama visus šiuos dalykus nustatyti teismo sprendimu. Tik padarytas sprendimas tam tikroje byloje šiuo atveju sudaro pagrindą kelti bylos atnaujinimo klausimui. Kitaip yra su bylomis, kuriose kaltininkas nekaltai nuteistas, ar smarkiau nubaustas, nelaimingai susidėjus aplinkybėms jo atžvilgiu. Čia negali būti kalbos apie naujos bylos kėlimą, nes sprendimas pagrįstas ne nusikalstamuoju darbu, o k l a i d a. Šiais atvejais atsiranda naujos aplinkybės, kurios išaiškina klaidą ir, bylą atnaujinus, nekaltai nuteistojo garbė ir teisės gali būti grąžintos. Savaime suprantama, kad tokios aplinkybės turi būti patikrintos ir įvertintos aukščiausiojo teismo.

3. Pagal baudžiamosios teisenos įst. 934 str. byloms atnaujinti tarpininkauja p r o k u r a t ū r a arba patys nuteistieji ar jų giminaičiai bei svainiai. Šie savo prašymus pristato ar prokuratūrai ar tiesiog Vyr. Tribunolui. Bet prokuratūra, ar savo iniciatyva iškeltų klausimų byloms atnaujinti, ar nuteistųjų bei jų giminaičių prašymų pati nesvarsto, o pristato Vyr. Tribunolui spręsti. Šios pareigos uždėjimas prokuratūrai atitinka baudžiamosios teisenos dvasią; prokuratūra nėra tik kaltintoja, — ji yra įstatymų saugotoja ir prižiūri, kad visur viešpatautų teisingumas. Prokuratūra, pastebėjusi klaidingą sprendimą, gali pavesti tardymo organams surinkti ir patikrinti visus tuos davinius, kurie sudaro pagrindą bylai atnaujinti. Nuteistieji ar jų giminės dažnai paduoda vien tik prašymus, be jokių tikresnių įrodymų bei patikrintų davinių. Patys nuteistieji ar jų giminės negali tų davinių surinkti bei juos pateikti tokiu pavidalu Vyr. Tribunolui. Tad ir šiuo atveju prokuratūra, ga-

vusi prašymą, gali pavesti tardymo organams išdėstytus prašymuose davinius patikrinti. Bet vienu ir kitu atveju prokuratūra pati tuo reikalu nutarimų negali daryti; tą klausimą išspręsti ji pristato Vyr. Tribunolui. Skirtumas tas, kad savo iniciatyva iškeltą klausimą bylai atnaujinti prokuratūra, nesurinkusi pakankamai rimtų davinių, gali nepristatyti Vyr. Tribunolui spręsti, o nuteistųjų bei jų giminių prašymams ji turi duoti eigą, t. y., pristatyti Vyr. Tribunolui. Pagal badžiamosios teisenos įst. 936 str. Vyr. Tribunolas pirmiau įsitikina, ar tos naujos aplinkybės sudaro pagrindą bylai atnaujinti, ir tik tada daro savo nutarimą. Jei aplinkybės tikros ir rimtos, Vyr. Tribunolas daro nutarimą bylą atnaujinti ir padarytą atitinkamoje byloje sprendimą naikina. Apie tai Vyr. Tribunolas praneša prokuratūrai, pristačiusiai klausimą, ir teismui, kurio sprendimas naikinamas. Pati byla siunčiama teismui iš naujo spręsti. Teismas neįvykdyto sprendimo nevykdo, o įvykdytąjį sustabdo iki atnaujintos bylos išsprendimo. Dėl nuteistojo teismas imasi priemonių, derindamas jas su daviniais, dėl kurių byla atnaujinama: ar lengvinamas nuteistojo likimas, — jei byla atnaujinama jo naudai, — ar atitinkamai apsunkinamas, — jei ji atnaujinama jo nenaudai, abiem atsitikimais siekdamas tikslo užkirsti jiems kelią nestoti į teismą.

——/——

K. Laucius

Reikia pakeisti Baudžiamosios teisenos įstatymo 48, 51, 51[1], 59[1], 76, 77 str. str.

Daugelis Baudžiamosios teisenos įstatymo nuostatų nebeatitinka dabartinio gyvenimo sąlygų, ir dėl to dažnai tenka šį įstatymą keisti ar papildinėti. Kai kurie šio įstatymo tvarkomi klausimai yra tiek opūs, kad jų pakeitimo negalima ilgai atidėlioti.

1. Privatinio kaltinimo bylų kėlimo tvarka.

Mūsų Baudžiamosios teisenos įstatymo nuostatais, apylinkės teisme bylos gali būti iškeliamos betarpiškai ir per policiją.

To įstatymo 48 str. numato, kad tas, kam nusikalstamuoju darbu padaryta žalos arba nuostolių, gali kreiptis į vietos policiją, kuri turi nusiskundimą ištirti ir apie pasekmes pranešti apylinkės teisėjui. Įstatymas nenumato jokių išimčių privatinio kaltinimo byloms, taigi, ir šios rūšies bylos gali būti keliamos policijai tarpininkaujant. Svarbu tik, kad nusikalstamuoju darbu būtų padaryta „žala arba nuostoliai". Tokių atsitikimų, kad nebūtų nukentėjusiam padaryta nei žalos, nei nuostolių, labai retai tegali pasitaikyti. Tokios galėtų būti tik bylos dėl įžeidimo ar šmeižimo, tačiau ir šis klausimas nėra pakankamai aiškus. Pavyzdžiui, buvusis rusų senatas aiškindavo, kad „žalos" sąvoka apima ne vien materialinius, bet ir moralinius nuostolius. Taigi, praktiškai per policiją gali būti keliamos visos privatinio kaltinimo bylos.

Piliečiai savo teise kreiptis su skundais privatinio kaltinimo bylose naudojasi labai plačiai. Daugelis nuovadų viršininkų, su kuriais man yra tekę tuo reikalu kalbėtis, tvirtina, kad privatinio kaltinimo bylos sudaro apie 40—50% visų jų teisme iškeliamų bylų, o yra vietų, kur tokių bylų procentas siekiąs net 70—80.

Tokiai padėčiai esant, privatinio kaltinimo bylos sudaro policijai gana daug darbo, nes reikia skundus užrašinėti ir juos ištirti: apklausti liudytojus, įtariamuosius, surinkti įrodymus. Darbo daug, o naudos maža. Pirmiausia, dažnai šis darbas nepatarnauja tam tikslui, kuriam jis dirbamas, nes didelis procentas šių bylų nutraukiamos skundėjui neatvykus (Baudž. teis. įst. 135 str.), ar šalims susitaikinus. Gana dažnai, dar policijai skundą tebetiriant, atvyksta nukentėjusis ir pareiškia, kad jis kaltinamajam dovanojąs ir prašo bylos nebekelti. Nustoja policija skundą tyrusi, žiūrėk, vėl beateinąs skundėjas, tik šįsyk jau pareikšti, kad atšaukiąs savo pareiškimą dėl dovanojimo kaltinamajam. Ką gi darys policija tokiu atveju — turi toliau tęsti tyrimą, nes kol teismas nėra padaręs savo nutarimo bylą dėl susitaikinimo nutraukti, skundėjo pareiškimas, kad jis nuo skundo atsisako, jo nesaisto, ir jis gali visuomet jį atšaukti. Iš kitos pusės, teismui nedaug naudos iš policijos padarytos kvotos, nes, vis viena, tenka perklausti policijos klausinėtus liudytojus ir tikrinti kitus jos surinktus įrodymus, nes kvotos duomenimis negalima remti sprendimo.

Priiminėjant ir tiriant skundus privatinio kaltinimo bylose policijai tenka sugaišti daug laiko, dėl to ji nebeįstengia tinkamai atlikti daugelio svarbesnių pareigų. Apskritai, iš to darbo, kurį policija turi nudirbti keldama teisme privatinio kaltinimo bylas, valstybei nėra jokios naudos. Priešingai, tuo tik netiesiogiai paskatinami piliečiai bylinėtis. Keliant bylą betarpiškai teisme, tenka pačiam surašyti skundą arba, jei pats negali to padaryti, kreiptis į tą, kas moka. Policija gi atlieka nemokamai advokato darbą.

Gyvenimas parodo, kad dažniausiai, kai praeina keletas dienų nuo įvykio, jis dažniausiai jau nebeatrodo toks baisus, kad ginčo nebegalėtų kitaip likviduoti, kaip teisme. Žinoma, nevisada taip esti, tačiau labai dažnai. Jei privatinio kaltinimo bylose negalėtų kreiptis su skundu į policiją, yra daug pagrindo manyti, kad žmonės mažiau bylinėtųsi. Į teismą besikreiptų tik rimtesniais atsitikimais arba labai ambicingi žmonės.

Čia galėtų kilti klausimas, ar nenukentėtų teisingumas, jei būtų pasunkinta bylas kelti? Kai kurie žmonės, ypač neturtingesnieji, dėl to, gal, turėtų atsisakyti nuo savo teisių, garbės ar asmens neliečiamumo gynimo teisme. Tačiau tokiai baimei nėra pakankamo pagrindo. Valstybei, žinoma, svarbu, kad piliečiai gerbtų teisę ir savo garbę, bet, iš kitos pusės, jai nenaudinga, jei žmonės be reikalo, dėl niekų, bylinėjasi. „Brolių Domeikų“ pas mus per daug yra, ypač tarp neturtingesniųjų, mažiau apsišvietusių, visuomenės sluogsnių. Privatinio kaltinimo bylos yra kaip tik tokios, kurių kėlimu valstybė mažiausiai suinteresuota.

Policijos įpareigojimas kelti bylas ir dėl privatinio kaltinimo tvarka persekiojamų nusikalstamųjų darbų buvo suprantamas ir pateisinamas, kada buvo leidžiamas Baudžiamosios teisenos įstatymas. Rusijoje žmonių raštingumas buvo mažas, susisiekimas blogas, mokančio surašyti skundą asmens, gal, būtų tekę vykti keliasdešimt ar net šimtą, antrą kilometrų. Tokioms aplinkybėms esant, iš tikro buvo sunku apsieiti be policijos pagalbos iškelti privatinio kaltinimo bylai. Mes gyvename visai kitokiose sąlygose, ir dėl to ta tvarka, kuri buvo reikalinga anais laikais Rusijoje, nebūtinai turi būti reikalinga mums.

Jei pasiteirautumėm pas apylinkės teismo sekretorių ar policijos nuovados viršininką, kaip greit išsprendžiamos bylos ir įvykdomi sprendimai, jie papasakotų, kad kas nori vilkinti bylą, kol ateis pasenėjimas, turi patogiausias sąlygas. Yra daug bylų, kur kaltinamasis nubaudžiamas 10—20 litų pinigine bauda, o kol byla išsprendžiama, praeina dveji, treji metai, nes niekaip negalima jo surasti ir įteikti raginimą atvykti į teismą.

Bylos negalima spręsti, kol nebus įteiktas kaltinamajam raginimas atvykti į teismą, o jį įteikti, jei kaltinamasis to vengia, sunku. Lengva tai padaryti, jei kaltinamasis turi nekilnojamąjį turtą ar nuolatinį, pastovų darbą, kitaip sakant, kada yra surištas su vieta. Tačiau jei šių sąlygų nėra, raginimą įteikti dažnai sunku, nes šiandieną jis čia, o rytoj jau kitur.

Nesurandamas, pavyzdžiui, kaltinamasis byloje nurodytu adresu. Teismas paveda policijai išaiškinti jo gyvenamąją vietą ir pranešti jam, kad žinotų, kur siųsti antrusyk raginimą. Ilgai ieškojusi, policija išaiškina kaltinamojo adresą ir praneša teismui, bet, kai ten pasiunčiamas jam raginimas, žiūrėk, čia jau jo nebėra — išsikėlęs vėl nežinia kur.

O tos gyvenamosios vietos „aiškinimo“ darbas toli gražu netoks paprastas, kaip gali atrodyti iš šalies žiūrint. Nežinodami kaltinamojo gyvenamosios vietos arba jam nuo teismo pasislėpus, teismo organai ieško jį per policiją. Gerai, jei policijai pavyksta sužinoti, kur jis galėtų apsigyventi, ir ten suranda. Dažniausiai, tačiau, tokių žinių policijai nepasiseka gauti. Tokiais atvejais nėra jokios kitos išeities, kaip skelbti jo ieškojimą visoje Lietuvoje. Tačiau tai padaryti teismas gali tik tais atvejais, kai kaltinamajam gresia bausmė, nelengvesnė, kaip paprastasis kalėjimas (59[1] str.). Kada gresia tik piniginė bauda arba areštas, ieškoti publikacijos keliu negalima, o pastarosiose bylose kaip tik sunkiausia priversti nusikaltėlį stoti į teismą. Bulose, kur gresia papr. kalėjimo bausmė, besislapstantį asmenį galima suimti ir atvesti į teismą (51 str.), jam gali būti paskirtas areštas, kaip kardomoji priemonė (77 str.), o to negalima padaryti nusižengimų bylose. Taigi, pastarosiose bylose nėra jokių priemonių užkirsti keliui kaltinamajam vengti teismo.

Pas mus publikacijos keliu ieškoma skelbiant „Kriminalinės Policijos Žiniose“. Anksčiau ieškojimą skelbdavo pati policija. Bet 1937 metų pradžioje vidaus reikalų ministras išleido valstybės saugumo departamento paruoštą naują instrukciją asmenims, turtui ir gyvuliams ieškoti. Pagal šią instrukciją ieškojimą turi skelbti teismas, o policija tai gali padaryti tik išimtiniais atsitikimais (areštuotam pabėgus, pasislėpus didįjį nusikaltimą padariusiam asmeniui ir t. t.). Tuo tarpu kai kurie teismai atsisako skelbti ieškojimą tų asmenų, kuriems negresia kalėjimo bausmė, ir grąžina policijai susirašinėjimą „ieškoti tol, kol bus surastas“, nes kitose bylose skelbti spaudoje ieškojimą neleidžia įstatymas, o policijai — instrukcija... Tuo tarpu kaltinamąjį surasti reikia. Tenka aiškinti, ar skelbimas „Kriminalinės Policijos Žiniose“ yra lygus Baudžiamosios teisenos įstatyme numatytai publikacijai, ieškoti būdų, kaip čia „apeiti“ įstatymus ir instrukcijas, kad nebūtų veltui darbas. Tačiau šio klausimo tinkamas sutvarkymas tik truputį tesumažintų darbą, kuris susidaro dabar dėl nereikalingų susirašinėjimų. Reikia ieškoti būdų užkirsti keliui kaltinamiesiems vilkinti bylas vengiant teismo, susitvarkyti taip, kad kuo mažiausią tektų skelbimais aiškinti kaltinamųjų gyvenamąją vietą. Kaip tai padaryti, kokių priemonių imtis?

Pirmiausia, mano nuomone, reikėtų numatyti sankciją už nepildymą Baudžiamosios teisenos įstatymo 76 str., kuris reikalauja, kad kaltinamieji, pakeisdami gyvenamąją vietą, praneštų apie tai teisėjui, pas kurį yra jų byla. Kadangi už šio reikalavimo nepildymą nenumatyta jokios sankcijos, praktikoje niekas to nedaro. Tokiai padėčiai esant, šis nuostatas neturi jokios praktinės reikšmės.

Kokia ta sankcija turėtų būti? Atrodo, kad būtų naudinga numatyti, jog nesuradus kaltinamojo toje gyvenamoje vietoje, kurią jis buvo nurodęs policijai nusikalstamąjį darbą tiriant arba teismui, byla, jei gresia bausmė, neskaudesnė kaip areštas, sprendžiama kaltinamajam nedalyvaujant ir sprendimas nelaikomas padarytu už akių. Tada kaltinamieji būtų priversti rūpintis pranešti teismui apie gyvenamosios vietos pakeitimą ir nebebūtų tokių didelių sunkumų bylą išspręsti, kokių dabar yra. Civilinės bylos parodo, kad žmonės, kai jie suinteresuoti, kad byla nebūtų išspręsta be jų, rūpinasi pranešti teismui savo

adresą. Reikia tikėtis, kad tą patį padarytų ir baudžiamosiose bylose, jei galėtų bylą išspręsti ir neįteikus raginimo. Dabar yra tokia padėtis, kad teismas visomis priemonėmis turi stengtis surasti kaltinamąjį ir jam pranešti apie laiką stoti į teismą, o kaltinamasis gali visais būdais trukdyti teismui šią prievolę atlikti.

Toliau, reikėtų pakeisti Baudž. teisenos įstatymo 51[1] ir 77 str., kurie numato atvejus, kada galima asmenį suimti ir paskirti kardomąją priemonę. Dabar policija gali suimti įtariamąjį tik tada, kada jis, užkluptas bedarant nusikalstamąjį darbą, neįrodys savo asmens ir gyvenamosios vietos arba bylose, kur gresia kalėjimo bausmė, yra pagrindo bijoti, jog gali pasislėpti ar sunaikinti nusikalstamojo darbo pėdsakus. Vadinasi, tais atvejais, kada įtariamajam gresia tik piniginė bausmė ar areštas, jei savo asmenį įrodys, sulaikyti negalima, nors policija ir gerai žinotų, kad jį paleidus paskiau surasti bus labai sunku. Visai kas kita būtų, jei policija tokiais atvejais galėtų įtariamąjį sulaikyti ir tuoj pat nuvesti teisėjui.

Arba kiek pasitaiko tokių atsitikimų, kad policija netikėtai suranda teismo ieškomą kaltinamąjį, kuriam gresia piniginė bauda arba areštas. Sulaikyti jį ir pristatyti teisėjui negali. Tenka paklausti, kur gyvena ir pranešti teismui, bet iš to jokios naudos nėra. Jei būtų praplėstos policijos teisės sulaikyti ieškomus asmenis, kova su bylų vilkinimu daug palengvėtų. Reikėtų leisti teismui nutarti sulaikyti teismo vengiančius ir tose bylose, kur gresia arešto bausmė, jei neduoti tos teisės bylose, kur įstatymas numato piniginę baudą.

Galimas dalykas, kad čia siūlomosios priemonės atrodo kiek per griežtos. Mano manymu, čia siūlomosios priemonės yra suderinamos su baudžiamosios teisės principais ir praktikoje būtų naudingos.

——/——

I. Kairys

Pradinis turto ipotekavimas Lietuvoje.

Ipotekos įstatymas (V. Ž. Nr. 560) nekilnojamųjų turtų ir su jais surištųjų teisių žymėjime nustatė naują tvarką, kuri prieš tai veikė Suvalkijoje. Vis dėlto naujasis įstatymas yra tobulesnis už Suvalkijoje veikusįjį. Tačiau taisytinų dalykų pasitaiko ir jame.

Pagal dabar veikiantį Ipotekos įstatymą nekilnojamojo turto savininkas gali kiekvienu metu prašyti įrašyti savo turtą į ipotekos knygas. Bet yra atsitikimų, kada tas turtas turi būti įrašytas į ipotekos knygas. Iš jų paminėtini šie:

1) kai turtas perleidžiamas sutartimis arba įgyjamas iš viešų varžytynių;

2) kai turtas atiteisiamas teismo sprendimu;

3) kai sutartimi nustatomas turto nuosavybės teisės aprėžimas (atskirtinio valdymo teisė — amžino, ligi gyvos galvos arba ligi tam tikro laiko, — teisė statytis trobesius, dirbti žemės gelmes, servitutai ir turto piniginės arba natūralinės prievolės), arba kai jis įkeičiamas;

4) pareikalavus bendrosios nuosavybės dalininkui arba asmenims, kurių naudai, prieš pradedant šiam įstatymui veikti, turtas yra įkeistas arba sutartimi nustatyta atskirtinio valdymo teisė, arba teisė statytis trobesius, ir

5) kai išduodami nuosavybės žemės perleidžiamieji dokumentai Žemės reformos ir Žemės tvarkymo įstatymus vykdant (364 str.).

Kai tik ipotekos įstaiga gauna:

1) varžytynes dariusiųjų įstaigų pranešimą, kad pirkėjui pripažintas parduotasis turtas, arba 2) apylinkės teismo nutarimo nuorašą, kad turto nuosavybės teisė pripažinta iš valdymo senaties, arba 3) vykdomąjį raštą iš teismo sprendimo, kuriuo turtas atiteistas, arba 4) Žemės Tvarkymo Departamento galutinai patvirtinto žemės tvarkomojo plano projektą ir t. t., ipotekos teisėjas ragina turto savininką paduoti prašymą įrašyti turtą į ipotekos knygas (399 str.).

Įstaiga, prieš įrašydama turtą į ipotekos knygas, apie tai skelbia Vyriausybės Žiniose. Skelbimuose tiksliai nurodoma pats

turtas, savininkas, terminas, kada bus svarstomas turto įrašymo klausimas ir t. t. (376 str.). Skelbimai iškabinami ipotekos įstaigoje ir siunčiami: 1) turto valdytojui; 2) gretimųjų turtų savininkams bei valdytojams; 3) vietos policijos viršininkui ir valsčiaus viršaičiui arba burmistrui, kad iškabintų juos savo raštinėse, ir 4) asmenims, apie kurių teises yra nurodymų ipotekos įstaigoje (378 str.).

Apie straipsnių įrašymą ipotekos įstaiga, ir niekeno neprašoma, turi pranešinėti prašytojams, turto savininkams ir asmenims, kurių naudai straipsniai įrašyti ir kurių teises jie paliečia. Be to, įrašant ir turto savininkų pasikeitimo straipsnius, įstatymas įpareigoja pranešinėti buvusiems savininkams ir visiems kitiems, turintiems ipotekinių teisių arba kurių teisės apsaugotos ipotekos knygose (198 str.).

Kaip matome, turto įrašymo į ipotekos knygas kelias yra ilgas ir perdaug popierinis, — jį kai kuriais atvejais, atrodo, būtų galima suprastinti ir sutrumpinti. Įsivaizduokime, pvz., kaimą, susidedantį iš kokių dešimties ūkininkų. Visų jų turtas įrašomas į ipotekos knygas pradinio įrašymo tvarka pagal žemės perleidžiamuosius dokumentus Žemės tvarkymo įstatymą vykdant. Kiekvienas toks ūkininkas turės apie keturis gretininkus. Taigi, prieš įrašant jų turtą į ipotekos knygas, remiantis dabartine tvarka, skelbimus tenka siųsti ne tik įrašomojo turto valdytojui, bet ir gretimųjų turtų savininkams bei valdytojams ir pan. Gretimųjų turtų savininkų, turto kaimynų, paprastai, būna ne mažiau, kaip trys keturi, bet dar ir daugiau. Tokiu būdu vien tik patiems ipotekuojamojo turto savininkams ir jų gretininkams tenka parašyti apie 50, 60 ir daugiau skelbimų. Jei pridėsime siunčiamus vietos policijai, viršaičiui ir kitiems asmenims, tai jų susidarys iki 100 ar net ir daugiau Be to, kur dar kiti su tų skelbimų siuntimu susirašinėjimai? Todėl ir nenuostabu, kad ipotekos įstaigų knygų vedėjai ir teisėjai vien tik pasirašinėjimams turi sugaišti ištisas valandas per dieną. Kiek teko patirti, vienam turtui ipotekuoti knygų vedėjui tenka pasirašyti apie 80, o teisėjui — apie 20 ir daugiau kartų. Apskritai, šiuo metu ipotekos darbas nėra dar lankstus. Kaip jau minėjau, jame yra neesminio ir perdaug nereikalingo popierizmo, kieto ir sustingusio formalizmo, kuris sunkina patį darbą ir lėtina turtų ir su jų surištųjų teisių ipotekavimą.

Pradinį turtų ipotekavimą būtų galima pagyvinti nedarant minėtų pranešimų apie straipsnių įrašymus bei jų pakeitimus, įrašant turtus pagal: 1) varžytynes dariusių įstaigų pranešimus apie parduoto turto pripažinimą pirkėjui; 2) apylinkės teismo nutarimo nuorašus apie turto nuosavybės teisių pripažinimą iš valdymo senaties; 3) žemės tvarkymo įstaigos galutinai patvirtintus žemės tvarkomojo plano projektus.

Tais atvejais nereikėtų skelbti Vyriausybės Žiniose, pranešinėti turto savininkams, gretininkams ir kitiems asmenims bei įstaigoms, tiek prieš turto ipotekavimą, tiek jį ipotekavus, tiek apie ipotekuoto turto straipsnių pakeitimus, ir štai kodėl:

Apie turtą, įgytą iš viešųjų varžytynių ir iš valdymo senaties, buvo skelbiama ne tik Vyriausybės Žiniose, bet ir kitur. Jei dėl tokių turtų būtų buvę ginčų, jie būtų pareikšti aprašant turtą varžytynėms bei kitu varžytynių proceso metu, ir pripažįstant jį iš valdymo senaties. Šie abu turto įgijimo būdai nedaromi kažkaip paslapčia, bet viešai. Apie kreditorius tektų pasakyti, kad jų teisėms apsaugoti įstatyme numatyta daugybė ir kitų būdų, kuriais jie gali pasinaudoti kiekvienu metu.

Taip pat nereikalingi skelbimai ir įrašant turtą pagal žemės tvarkymo planą. Jie nereikalingi remiantis jau Ipotekos ir Žemės tvarkymo įstatymais (V. Ž. Nr. 494). Paskutinio įstatymo 159 str. pasakyta, kad pagal jį sutvarkytosios žemės, kurios prieš sutvarkant nebuvo įrašytos į nekilnojamųjų turtų knygas, į jas įrašomos, o ipotekos įstaiga tai atlieka, nedarydama nustatytų to įrašymo skelbimų. Šis straipsnis, reikia tarti, teturi galvoje veikusį Suvalkijoje Ipotekos įstatymą, bet ir naujasis Ipotekos įstatymas šio straipsnio nepanaikino. Taigi, tenka laikyti jį veikiančiu ir dabar. Pagaliau, tai patvirtina ir 1938 m. paskelbtas Miestų žemių tvarkymo įstatymas (V. Ž. Nr. 614). Šio įstatymo 47 str. pasakyta, kad žemės tvarkymo projektai vykdomi Žemės tvarkymo įst. 150—155 ir 159—161 str. str. nustatyta tvarka. Ipotekos įst. perein. nuost. 6 str., panaikinti tik šiam įstatymui prieštarauja, iki 1938 m. sausio 1 d. veikę, civilinės teisės nuostatai. Kadangi žemės tvarkymas ir jos reforma priklauso ne civilinei, bet administracinei teisei, todėl ir Žemės tvarkymo įstatymo 159 str. naujuoju Ipotekos įstatymu liko dar nepanaikintas. Taigi, paskutiniu atveju skelbimų darymas yra priešingas ir patiems įstatymams. Būtų galima pasi-

tenkinti tuos skelbimus nusiuntus vien tik vietos policijai ir savivaldybėms — valsčiaus viršaičiui ir miestų burmistrams iškabinti savo įstaigose, kur suinteresuoti asmens ir galėtų sužinoti.

Apie įrašytus bei pakeistus straipsnius visai nereikėtų siuntinėti jokių pranešimų, nes ir apie tai galėtų sužinoti patys suinteresuotieji, o, antra vertus, juk nauji straipsniai įrašomi, o seni pakeičiami ne be jų, suinteresuotų asmenų, prašymo ir šiaip kokiu nors būdu dalyvavimo ir pan.

Aplamai, vykdant Ipotekos įstatymą praktikoje, kyla daugybė naujų dar niekur neišaiškintų klausmų, kurie Vyr. Tribunolo nepasieks ir vargu kada nors bus išaiškinti. Todėl nenuostabu, kad tą patį klausimą vienа ipotekos įstaiga sprendžia vienaip, o kita kitaip. Turtų ir su jais surištų teisių žymėjime bendrajai tvarkai nustatyti bei kylantiems neaiškumams išaiškinti reikėtų sušaukti bendrą ipotekos teisėjų ir knygų vedėjų suvažiavimą.

—/—

J. Meškauskas

Vaikų ir motinų globos institucija Italijoje.

Lietuvoje vaikų ir motinų globa tebėra dar tvarkomoje stadijoje, todėl čia noriu duoti trumpą vaikų ir motinų globos apžvalgą valstybės, kuri pirmoji susitvarkė autoritetiniu pagrindu ir kurią daugelis valstybių pasekė. Manau, kad mes galėsime pasimokyti motinas ir vaikus globoti.

Fašizmas visuomeninę globą glaudžiai riša su krašto ūkio politika. Jo tikslas yra tarnauti savo tautai ir rasei, ir todėl tautos idėja yra vyriausias kriterijus.

Fašizmas, saugodamas privatinę nuosavybę ir rūpindamasis tautos reikalais, nuosavybės teisę suriša su eile pareigų. Čia visuomeninė globa nėra išmalda.

Jau pirmais savo gyvenimo metais, t. y., 1925 m. gruodžio m. 10 d., įsigaliojo vaikų ir motinų globos įstatymas, kuris nepanaikino veikusių iki tol įstatymų ir dekretų, o tik juos papildė ir vietomis pakeitė. Šiuo įstatymu įkuriama vaikų ir motinų globos institucija, kuri trumpai vadinama „Tautos Organizacija“. Čia susipažinsime su tos institucijos sudėtimi, vadovybe, tikslais, lėšomis ir kt.

Šis įstatymas, būdamas fašistinis padaras, į „Tautos Organizacijos“ vadovybę numato fašistinių organizacijų atstovus, o tai rodo, kad fašizmas savo ateities kūrėjus mato jaunuomenėje ir todėl stropiai rūpinasi reikalingais pagalbos ir globos vaikais ir motinomis. „Tautos Organizacija“ turi savo narius, iš kurių gauna lėšas ir per juos varo propagandą. Jos nariai yra keturių rūšių:

1) nusipelnę *(benemeriti)*, t. y., tie, kurie „Tautos Organizacijai“ yra vienu kartu paaukoję nemažiau kaip 10.000 lirų;

2) amžini *(perpetui)*, kurie vienu kartu yra paaukoję 500 lr.;

3) laikini *(temporali)*, kurie pasižada per 5 metus mokėti po 60 lr. metams;

4) jaunieji *(giovanili)*, vaikai jaunesni, kaip 10 metų amž., kurie moka metams 10 lr.

Draugijos gali priklausyti prie „Tautos Organizacijos“ nariais, mokėdamos dvigubas sumas. „Tautos Organizacijos“ valdymas yra vyr. tarybos ir vykdomojo komiteto rankose. Vyr. taryba susideda iš 38 narių. Tame skaičiuje yra du senatoriai ir 2 atstovai parlamento išrinkti. 34 yra paskirti karaliaus dekretu iš pristatytų vidaus reikalų ministro.

Iš 34 narių yra vienas iš fašistų partijos, generalinio sekretariato, 4 vidaus reikalų ministerijos, po vieną nuo finansų, teisingumo, švietimo ir žemės ūkio ministerijų. Vienas iš administracijos tarnautojų, vienas iš užsienio reikalų ministerijos, keturi iš darbo ministerijos, iš darbdavių ir darbininkų, vienas nuo Fasci Femminili, vienas nuo Italijos raudonojo kryžiaus, aštuoni išrenkami vid. reik. ministro.

Vyr. tarybos kadencija — ketveri metai. Tarybos nariai gali būti ir vėl perrenkami.

Vyr. taryba yra vyriausioji „Tautos Organizacijos“ darbų prižiūrėtoja.

Vyr. taryba išskiria iš savęs vykdomąjį komitetą. To komiteto pirmininkas ir vicepirmininkas yra Vyr. tarybos pirmininkas ir vicepirmininkas ir du jos nariai, skiriami vid. reikalų ministro, penki nariai, renkami pačios tarybos iš savo tarpo, iš tų, kurie gyvena Romoje. Vyr. taryba susirenka kas ketvirtis metų. Vykdomasis komitetas kartą į mėnesį.

Veikiąs „Tautos Organizacijos“ organas yra vyr. tarybos pirmininkas. Jis gali veikti, esant reikalui savo atsakomybe

vykdomojo komiteto kompetencijoje esančioje srityje. Bendras valdymas, tiek administracinis, tiek techninis, pavestas administracijos direktoriui. Ta pačia tvarka dar yra sanitarinis inspektorius.

„Tautos Organizacijos“ lėšas sudaro:

1) metinė subsidija globai iš vid. reikal. ministerijos paskirta biudžeto keliu;

2) ypatingi vaikų globos institucijų balansai;

3) nuo užstatytų apyvartos kapitalų visuomeninei globai % %;

4) skiriami kredito įstaigų, gera valia visuomeninei globai % % (tą daro šeši dideli bankai ir kredito įstaigos);

5) ketvirta dalis savivaldybių mokesčių, paskirtų vietos visuomeninėms vaikų globos įstaigoms;

6) „Tautos Organizacijos“ narių mokesčiai;

7) sumos, susidariusios iš palikimų, legatų „Tautos Organizacijai“ arba paskirtos vaikų globai, nenurodant tiksliai, kaip ir kur turi būti sunaudotos.

Provincijos sąjungos veikla, įstatymo 8 §, apima visas vaikų globos institucijas toje provincijoje.

Provincijoje, kurioje yra nemažiau kaip 200.000 gyventojų, priešakyje kiekvienos provincijos sąjungos yra vadovaujamoji taryba, susidedanti iš 21 nario (iš jų 13 renkami ir 8 skiriami). Kitose provincijose vadovaujamoji taryba susideda iš 17 narių (iš jų 9 renkami ir 8 skiriami).

Kiekvienos Provincijos sąjungos vadovaujamoji taryba išskiria iš savo tarpo provincijos vykdomąjį komitetą iš devynių narių, tose provincijose, kur gyventojų yra nemažiau, kaip 200.000, o kitose tik iš 7 narių. Į provincijos vyk. komiteto sudėtį įeina vadovaujamos tarybos pirmininkas, karaliaus prokuratorius, provincijos gydytojas, provincijos fašistų skyriaus politinis sekretorius ir mokyklų inspektorius. Likusieji provincijos vyk. komiteto nariai provincijos sąjungos išrenkami per vadovaujamąją tarybą iš jos rinktųjų narių.

Visi darbai, kaip vadovauj. tarybos ir Provincijos Vykdomojo Komiteto narių, neapmokami. Atsitikus, kad kurios nors provincijos vadovauj. taryba negali susitvarkyti, tautos organizacijos vykdom. komitetas turi teisę pasiųsti savo delegatą, kuris visuomeninėje vaikų globos srityje atstoja vadovauj. tarybą ir naudojasi jos kompetencija. Analogiškai pasielgia vykd. ko-

mitetas, kada kurios nors provincijos vadovaujamoji taryba peržengia įstatymus. Šiuo atsitikimu veikia komisaras 6 mėnesius, per kurį laikotarpį vad. taryba sutvarko reikalus.

Kiekvienos vad. tarybos pareiga yra sudaryti ir išleisti praktiškąjį savo darbo vadovą, kuriuo vadovaujantis lengva orientuotis, kokios ir kiek globos institucijų toje provincijoje. Vadove pažymima, kada įkurta, koks tikslas, kokie materialiniai šaltiniai, priėmimas ir vadovavimas. „Vadovas" tiksliai padeda orientuotis vaikų ir motinų globa Italijoje, išvardija daugiau nusipelniusias institucijas, padeda orientuotis, kur nukreipti reikalingus globos vaikus ir motinas ypatingais atsitikimais.

Toks rūpinimasis visuomenine vaikų globa yra vadinamas patronavimu. Patronavimo darbą gali dirbti tiek vyrai, tiek moterys, gydytojai, tarnaują ir laisvai praktikuoją, mokytojai ir kt. Šiame darbe globojant vaikus ypač branginamos moterys. Asmens, kurie kaipo globėjai apsileidžia ir neatlieka savo pareigų, pašalinami ir apie tai paskelbiama provincijos sąjungos organe. Atleistasis kiekvieną kartą gali kreiptis į „Taut. Org." vykd. komitetą. Globėjai dirba „Taut. Organizacijos" paskirtoje apylinkėje. Jų pareiga išplėsti sanitarinę ir auklėjamąją globą tarp vaikų, jaunesnių kaip 14 metų, lankant juos. Įstatymas nurodo globėjams susijungti į vadinamąjį patronatinį komitetą. Globėjų gali būti po vieną arba kelis kiekvienoje miesto dalyje ir valsčiuje. Vienas globėjas (patronas) esti apylinkėje, kurioje yra nemažiau kaip 5000 gyventojų. Nuo didumo gyventojų skaičiaus apylinkėje priklauso ir patronatinio komiteto narių skaičius. Vadovaujamoji taryba apylinkei nustato globėjų skaičių, atsižvelgdama į ekonominį, moralinį ir sanitarinį apylinkės stovį. Tais atsitikimais, kai dėl kokios nors priežasties patronatinis komitetas negali susikurti, pavedama tos apylinkės reikalus tvarkyti kaimyniniam patronat. komitetui.

Patr. komiteto apylinkė dalinama rajonais. Centraliniame rajone yra patr. komiteto būstinė, kur paskurtu laiku, vieną kartą savaitėje, paskirtomis valandomis esti būste keli nariai, dažniausiai, ponios, kurių kiekviena turi paskirtą darbą. Globėjos (vizitatorės), gavusios žinių, aplanko reikalingus globos namus — šeimas ir savo susirinkimuose daro pranešimus ir reikalingus nutarimus. Be piniginės pašalpos, kartu esti teikiama pagalba ir natūra.

Šiam darbui žmonės ruošiami specialiuose kursuose, kaip: sanitariniuose, auklėjimo, medicinos, higienos ir kit.

Globėja vizitatorė gali būti tik ta, kuri įsigyja kursų baigimo diplomą. Tuo laiku, kai pasidaro globėja, gauna specialų pažymėjimą, kuris duoda jai teisę kištis visur, kur tik liečiama vaikų globa, o reikalui esant, šauktis viešosios valdžios pagalbos.

„Taut. Organizacija" prižiūri kitas vaikų globos įstaigas, nors, 1890 m. liepos mėn. 17 d. įstatymas įpareigoja valstybės valdžią kontroliuoti visas visuomeninės globos įstaigas. Visos įstaigos, kurios rūpinasi nuolat arba laikinai vaikų globa, siunčia „Tautos Organizacijai" davinius.

„Tautos Organizacija" kontroliuoja tas įstaigas per pranešimus arba netikėtas inspekcijas. Į inspekcijas skiriami žmonės, nusimaną apie vaikų globojimo reikalus. Kadangi inspekcijos turi būti pamatas bendro kriterijaus ir duoti vienintėlę bendro vaikų globos veikimo apžvalgą, pasirodė būtina įvesti specialų kvestionorių. Su šios kontrolės pagalba „Tautos Organizacija" lengviau susidaro tikrą visų vaikų globos vaizdą. Svarbiausias „Tautos Organizacijos" tikslas sekti, kad jų provincijos ir vietos organai vykdytų įstatymą ir įsakymus, liečiančius vaikų globą.

Reikia pažymėti, kad pradžioje dažnai nesisekdavo vietos organams tas darbas, dėl priežiūros veikiančio aparato trūkumo. Nuo 1926 m., kai pradėta reguliariai kontroliuoti, daug geriau pradėjo įstatymas derintis su tikrenybe.

„Taut. Organiz.", pastebėjusi, kad galima padėti vaikams ir jaunuomenei, gali paruošti įstatymo projektą ta kryptimi ir pateikti jį atitinkamai ministerijai. „Taut. Organ.", norėdama supažindinti visuomenę su vaikų globa ir pagalba jiems, varo plačią propagandą. Propagandos tikslas paskleisti mintį, kad tiek fizinė, tiek ir moralinė vaikų ir jaunuomenės globa yra visos tautos būtiniausias ir svarbiausias reikalas.

Tam tikslui organizuoja laikinas ir kuria nuolatines parodas iš higienos, skaito paskaitas, steigia populiarius kursus kūdikių slaugytojoms, kelia spaudoje tuos klausimus.

„Tautos Organizacija" skelbia konkursus ir skiria premijas filmoms, knygoms, vadovėliams ir scenos veikalams, su kurių pagalba stengiasi kuo daugiausia nuveikti higienos srityse kovoje su apkrečiamomis ligomis ir kt. Daug triūso deda pro-

pagandai vaikų ir jaunimo tarpe. Pažymėti nusipelniusiems asmenims „Taut. Organiz." apdovanoja „Nusipelnymo diplomais" arba medaliais. Medaliai yra aukso, sidabro ir bronzos.

„Tautos Organizaciją" prižiūri ir kontroliuoja vid. reik. ministerija. Šios organizacijos priežiūra sutvarkyta, kad nesiaurintų jos autonomijos. Tam tikslui vyr. taryba susideda didesne dalimi iš valdžios administracijos valdininkų, kurių veikla naši ir tinkamai tvarkoma. Vid. reikalų ministerija gali priežiūros tvarka reikalauti iš „Tautos Organizacijos" pateikti vyr. tarybos ir vykdomojo komiteto nutarimų protokolus, anuliuoti nutarimus, priešingus įstatymui. Be to, tvirtina biudžeto balansus, didesnius kaip 50.000 lirų.

„Tautos Organizacijos" veikimas labai platus. Jos veikla liečia apleistus, benamius, suimtus ir kurių tėvai atlieka baus-mes kalėjimuose, vaikus, kūdikių globą prieglaudose, jų motinų globą, vasaros kolonijas, našlaičius, pataisos namus, nebylius, sergančius vaikus ir kitus reikalingus visuomeninės globos vaikus ir jų motinas.

—/—

K. Navasaitis

Įgaliojimai pagal Ipotekos įst. 165 str.

Civil. teis. įst. turi kelias išimtis, kai bendro, visuotinio įgaliojimo nepakanka įgaliotiniui, veikti savo įgaliotojo vardu. Pvz., dėl sutuoktinių bendro gyvenimo grąžinimo arba reikalavimo vyrui išlaikyti atskirai nuo jo gyvenančią žmoną (C. T. Įst. 1345[5] str.); ieškoti nuostolių iš teisėjų, prokurorų ir k. teismo vadybos valdininkų, padarytų dėl jų netaisyklingų arba šališkų veiksmų, per bylos teiseną ar darant sprendimą (C. t. įst. 1332 str.) ir k., — turi būti įgaliojime įsakmiai nurodyta pats bylos dalykas, t. y., turi būti specialus įgaliojimas. Taip pat turi būti specialus įgaliojimas daryti įgaliotojo vardu tvirtinius aktus (Notar. įst. 337 str.), iškelti įgaliotojo vardu baudž. bylą dėl įžeidimo.

Panašų, bet tik kiek praplėstą reikalavimą kelia ir Ipotekos įst. 165 str. Pats Ipot. įst., veikęs jau antrus metus, yra dar toks naujas, kad daugelis ir teisėjų ir advokatų dar nėra jo net

perskaitę, o kas jau bent šiek tiek į jį bandė įsigilinti, tas skundžiasi jo neaiškumu. Nors Vyr. Tribunolo teisėjas Butkys jau ir aiškinimus prie šio įstatymo surašė, bet tuose aiškinimuose daugiausiai minima toji medžiaga, tie įstatymai, kurie derinami su Ipotekos įst., o pačių straipsnių turinys beveik nepaliestas. Dėl to reikia tarti, kad teismų praktikai bus nemaža darbo, kol visos Ipotekos įstaigos vienodai šį įstatymą taikys gyvenime.

Ne tik naujasis Ipot. įst., bet ir kiti paskutiniu metu išleisti įstatymai, pvz., Čekių ir Vekselių įst., yra neaiškūs ir sunkiai suprantami. Priežastis to neaiškumo tenka ieškoti ne įstatymo, ne straipsnių turinyje, o kalboje, kalbos stiliuje, nes mes įpratę prie originalių rusų įstatymų arba jų vertimų, o kai tik ta pati mintis nenusistovėjusios kalbos kalbininkų perdirbta, kuriems daugiau rūpi kalbos dalykai negu įstatymo mintis, tai ir tiems, kurie daugelį įstatymų moka, prie naujųjų mūsų įstatymų negali priprasti. Pasitaikė girdėti iš advokatų, kad jei, sako, nori suprasti mūsų naujuosius čekių ar vekselių įstatymus, tai turi skaityti originalą prancūzų kalboje. Manau, kad bus ir tokių teisininkų, kurie pasakys, kad jei nori suprasti naująjį Ipotekos įst., tai skaityk „Votčinos įst." projektą rusų kalba. Tačiau tie, kurie kasdien dirba šio įst. nurodymais, pakankamai jį supranta, o kol nėra nusistovėjusios praktikos, tai nevienodumų pasitaiko lygiai taip, kaip ir su senaisiais įstatymais.

Grįžtant prie Ipotekos įst. 165 str., kuris skamba: „Jei įgaliotinis prašo įrašyti jau įrašytų teisių perleidimo, panaikinimo, aprėžimo arba apsunkinimo straipsnį, tai jo įgaliojime turi būti nurodyta, kokios rūšies straipsniui įrašyti ir kokiam turtui jis duotas". Jei būtų nepašykštėta keleto žodžių, kurie ir kalbos atžvilgiu galėtų būti nenuodėmingi, niekam dėl šio str. neaiškumų nebūtų. Teisėjo Butkio aiškinimuose prie šio str. tėra pasakyta: 1) „Visuotinio įgaliojimo turtus tvarkoti ir perleisti neužtenka" ir 2) „Palygink 1818 m. Ip. įst. 1, 2 str. str. ir Not. įst. 337 str."

Apskritai įgaliotinio esmė ta, kad jis prašomas, samdomas tam, kad ką nors naudingo įgaliotojui padarytų, o ne atvirkščiai. Šiuo atsitikimu mes turime pavyzdį, kai įgaliotinis turi lyg ir savininko turto nenaudai veikti, o dėl to įstatymas ir reikalauja įsakmaus įgaliojimo, nepasitenkindamas bendru įgaliojimu. Bendruose įgaliojimuose nenurodoma nei dėl kurio turto

tvarkojimo įgaliojimas duotas, nei kokius tvarkojimo veiksmus įgaliojimas apima. Be to, bendri įgaliojimai duodami neaprėžtam laikui ir gali būti išduoti dar ir tada, kai įgaliotojas jokio turto neturėjo ir, pagaliau, įgaliotojas galėjo ir užmiršti apie tą įgaliojimą. Blogos valios įgaliotinis, tuo pasinaudojęs ir veikdamas su tokiu bendru ir užmirštu pas jį įgaliojimu, gali įgaliotojui padaryti daug nepataisomos žalos dėl negrįžtamumo pradmens ipotekos sistemoje. Įstatymo reikalavimas įsakmaus įgaliojimo turi dar ir tą reikšmę, kad skatina įgaliotojus atidžiau apmąstyti, kam ir kokiam reikalui įgaliojimą duoti.

Išeinant iš Ip. įst. 165 str. turinio, visų pirma atkreiptinas dėmesys, kad čia minima tik apie jau įrašytas teises ir, žinoma, tvarkojamo turto ipotekos knygoje. Vadinasi, neipotekuotiems turtams tvarkyti arba prie pradinio įpotekavimo, įsakmus įgaliojimas, numatytas Ip.įst. 165 str., nereikalingas. Toliau, tas įsakmus, specialus įgaliojimas reikalingas, kai įgaliotinis prašo įrašyti ipotekuotam turtui straipsnį, ir ne kiekvieną str., o tik savo įgaliotojo teisių perleidimo, panaikinimo, aprėžimo arba apsunkinimo. Kitaip sakant — kai įgaliotinis savo įgaliotojo turtą perleidžia, įkeičia arba suteikia kokių nors teisių kitiems į tą turtą (pvz., atskirtino valdymo teisę). Vadinasi, kai įgaliotinis, turto savininkui, savo įgaliotojo turtui, daro kokį minusą, tai jo įgaliojime turi būti įsakmiai nurodyta, kokį minusą, kokią nenaudą turtui jis turi teisę daryti. Kai įgaliotinis prašo įrašyti ką nors naudingo įgaliotojo turtui, t. y., kokį straipsnį į įgaliotojo ipotekos turto knygą, kuriuo suteikiama kokia nors teisė jo turtui iš kito asmens turto, tai pakanka bendro įgaliojimo, nes tuomet įgaliotojui joks pavojus dėl įgaliotinio veiksmų negresia.

Pagaliau, Ip. įst. 165 str. reikalauja, kad įgaliojime būtų įsakmiai nurodyta ir kokiam turtui tvarkoti tas įgaliojimas duotas. Įgaliotojas gali turėti keletą nejudamų turtų, ir visi jie gali turėti atskiras ipotekos knygas, taip kad išskirti, kuriam turtui tvarkoti įgaliojimas duotas, tati turi būti pažymėta pačiame įgaliojime. Čia nereikalaujama smulkaus turto aprašymo, visų jo priklausinių nurodymo — užtenka, kad iš įgaliojimo būtų matyti, jog daromi santoriai liečia vieną, o ne kitą įgaliotojo turtą. Pvz., jei įgaliojime pavesta įgaliotiniui nupirkti ūkį ir jį įkeisti arba leisti, sakysime, tam pačiam pardavėjui keletą metų jį valdyti, tai nors tokiam įgaliojime nėra įsakmaus

nurodymo, kokį būtent turtą jis liečia, bet pats įgaliojimas pakankamai įsakmus, nes jame nurodyta, kad įgaliotinis turi teisę tvarkoti tą patį įgaliotojo ūkį, kurį jam nupirks tuo pačiu įgaliojimu.

——/——

T. Šabūnienė

Exceptio veritatis šmeižime.

Nusikaltimams garbei, kaip ir kitiems nusikaltimams, taikomi bendrieji nuostatai dėl nepakaltinamumo. Tačiau, be tų bendrų nuostatų nusikaltimams garbei, dar veikia specialūs nepakaltinamumo nuostatai.

Baudžiamojo statuto 537 str. pasakyta, kad:

„Garsinimas dalyko, kuris žemina garbę, nelaikomas baustinu pažeminimu, jei kaltininkas išrodo:

1) kad pagarsintas dalykas yra tiesa, arba

2) kad jis turėjo pakankamo pagrindo laikyti pagarsintąjį dalyką tiesa, ir kad pagarsino jį dėl valstybės arba visuomenės naudos, arba einamosios savo pareigos reikalu, arba gindamas savo asmens ar savo šeimos garbę".

Taigi įrodžius garsinamojo dalyko tikrumą, žeminamų dalykų garsinimas nelaikomas baustinu. Čia kyla klausimas, kiek gali būti leidžiama tą tikrumą įrodinėti.

Susiduriama su dviem priešingais interesais: iš vienos pusės kiekvieno asmens interesas, kad jo geras vardas nebūtų žeminamas, iš kitos — visuomenės interesas, kad kiekvienas galėtų nesivaržydamas sakyti tiesą.

Kad galima būtų suderinti šiuodu priešingus interesus, valstybei tenka išspręsti sunkų uždavinį. Valstybė negali bausti už tai, kad kas nors pasakė apie ką nors kad ir nemalonią tiesą. Toks draudimas duotų pagrindą bijoti laisvai reikšti savo nuomonę. „Būtų keista, jei įstatymų leidėjas leistų reikšti nuomonę tik ten, kur reikia pagirti. Pagyrimas neturės reikšmės ten, kur taip pat laisvai negali būti pareikštas papeikimas" — sako Mittermajeris.

Vienas svarbiausiųjų garbės bruožų yra jos kintamumas (nepastovumas). Ji gali smukti, gali kilti. Garbė įgyjama vi-

suomenės sprendimais, paremtais faktais, rodančiais, kad individas yra visuomenės reikalaujamoje aukštumoje, ir ji tuo didesnė, juo daugiau asmuo atitinka tuos visuomenės reikalavimus. Atvirkščiai, ji mažėja, ir galima jos visai netekti, jei atsiranda visuomenės reikalavimų, neatitinkančių faktų. Tie faktai sudaro medžiagą naujiems visuomenės sprendimams, keičiantiems nuomonę apie tą asmenį. Garbės pakilimas, ar jos smukimas priklauso nuo paties individo, jo elgesio, jo gyvenimo visuomenėje. Kiekvienas pagyrimas ar smerkimas yra išvada iš jo gyvenimo. Tokiu būdu, jei tikrai yra įvykęs garbę žeminąs faktas, tai tokio fakto pagarsinimas nėra kėsinimasis į asmens garbę, nes ta garbė jau sugriauta ir jau yra netinkamas objektas kėsinimuisi.

Į tokį kėsinimąsį į asmens garbę valstybė gali žiūrėti įvairiai ir įvairiai gali jį kvalifikuoti. Galima žiūrėti trejopai:

Valstybė gali žiūrėti į invalido garbę, kaip į nepajudinamai ir tvirtai nusistovėjusią, ir ignoruoti visus platesnius socialinius bei psichologinius kėsinimosi momentus. Pagrindan čia dedamas visiškas *draudimas* kėsintis į svetimą garbę (kaip teisės apsaugotą), vis tiek, kiek tos garbės smukimu kaltas pats jos subjektas. Tokią pažiūrą randame ir 1810 m. Code pénal, kuri taip išreikšta: „Veiksmas, dėl kurio leidžiama kaltinti ką nors, yra arba įstatymo leistas, arba neleistas. Jei jis uždraustas, tai teismo priedermė įsitikinti jo tikrumu ir kaltininką nubausti. Kiekvienas geras pilietis turi pranešti apie tai teisingumo organams; jei jis vietoj to pradeda apie įvykį garsinti visuomenėje žodžiu ar raštu, tai galima manyti, kad toks elgesys yra diktuojamas daugiau pykčio nei gero noro. Blogo linkėjimas, griebiantis visko, kas pakliuvo ir kas gali pajuokti ar padaryti neapykantos objektu, tuoj tvirtinimus paverčia įrodymais, ir šmeižto nuodai pradeda savo naikinamąjį darbą, kuris dažniausiai nepasitenkina apšmeižtuoju, bet ir griauna jo šeimą".

Gal, ir galima būtų sutikti, kad teisė įrodinėti tikrumą gali būti išnaudota piktam, bet, vis dėlto, negalima sutikti su tuo, kad dėl to turi būti paneigta kokia nors teisė ar laisvė.

Exceptio veritatis draudimo šalininkai kartais dar remiasi tuo, kad, leidus tikrumą įrodinėti, kartą antisocialiai pasielgusiam asmeniui susidarytų nepakenčiama padėtis. Tačiau ir šis argumentas nevisai įtikinamas, nes kiekvienam gali būti nema-

lonu ir sunku, jei apie jo, vadinamąjį „antisocialinį“ veiksmą bus kalbama. Vis dėlto, visuomenė turi teisę elgtis griežtai su tokiu asmeniu, nes jis nusipelnė tas pasekmes, kurias sukelia jo antisocialinis veiksmas.

Remiamasi kartais dar krikščioniška dorove, kuri liepia atleisti artimui jo padarytus nusikaltimus. Tačiau toks principas nevisada gali būti naudingas visuomenės dorovei, kuri remiasi vien tiesa.

Svarbesni yra visuomeniškai teisiniai motyvai. Jie ypatingai buvo iškeliami viduramžių anglų *Common Law* ir rėmėsi tuo, kad įžeidimas griaunąs viešą ramumą ir gimdąs visuomenės narių tarpe neapykantą, kuri ne tik nemažėjanti, bet dar didėjanti, jei garsinamųjų faktų turinys atitinkąs tikrumą. Psichologiškai tas principas teisingas, bet šiaip kažin, ar yra pakankamo pagrindo drausti dėl to *exceptio veritatis*. Kerštui ir neapykantai priežasčių yra labai daug, todėl įstatymų leidėjas ir negali jų visų savo nuostatais apimti ir prie jų neprileisti. Apsaugoti nesvarbiai savimeilai negalima atsisakyti nuo tokio svarbaus visuomeninio veiksnio, būtent, teisės ar leidimo garsinti, kad ir nemalonius, bet teisingus dalykus.

Taigi, atrodo, kad *exceptio veritatis* leidimo priešininkų argumentai neturi tokios įtikinamos galios, kad valstybė galėtų uždrausti *exceptio veritatis* ir pripažinti bet kokį kito asmens garbę žeminančių dalykų garsinimą neteisėtu. Šių dienų teisėje, nors kai kur ir laikomasi *exceptio veritatis* draudimo principo (Anglijoje, Prancūzijoje), randame didelių esminių išimčių, kurios net patį principą daro abejotiną.

Daug daugiau įtikinami yra *exceptio veritatis* leidimo šalininkų argumentai. Jų manymu, valstybė visokių objektyviai tikrų garbę žeminančių dalykų garsinimą turi pripažinti teisėtą, o garsinimą objektyviai tikrumo neatitinkančių dalykų, nors jie būtų ir nuoširdūs ir sąžiningi — neteisėtą ir baustiną.

Įžeistas asmuo visada stengiasi savo garbę reabilituoti. Tačiau tai galima esą tik tada, jei nukentėjusiam bus duota teisė ar net uždėta priedermė įrodyti jo garsinamo kito asmens garbę žeminančio dalyko tikrumą. Tik teismo keliu neįrodžius tvirtinamojo fakto tikrumo, galinti būti grąžinta garbė. Uždraudus įrodinėti tikrumą ir už įžeidimą baudžiant, vis tiek, ar garsinamas dalykas tikras ar ne, liksią neaišku, ar asmuo nubaustas už netiesos skleidimą, ar nubaustas, nežiūrint tiesos.

Nukentėjusio garbė, vis vien, liksianti nereabilituota. Nešva rūs visuomeniniai darbai turėsią daugiausia naudos iš *exceptio veritatis* draudimo.

Teisingai pastebi Spasovičius, kad ramumas visuomenėje *exceptio veritatis* draudimu būsiąs pasiektas, ir jokia skandalinga istorija nebejaudinsianti piliečių, bet tas ramumas būsiąs pirktas tokios didelės žalos visuomenės ryšiams kaina.

Tiesos šviesoje, pastebi Spasovičius, turi nutilti visos nenupelnytos pretensijos į gerą vardą ir garbę visuomenės nuomonėje.

Nekliudovo nuomone, leidus bausti už visokių — tikrų ir netikrų — dalykų garsinimą, valstybė virstų kalėjimu, o gyventojai — kaliniais, kurių viena dalis būtų nubausta už tai, kad melavo, o kita, kad sakė tiesą.

Pagaliau yra trečia kompromisinė pažiūra, kur įstatymų leidėjas tylėjimu ar viešai pripažįsta laisvę faktiškai leisti garsinti ar tvirtinti tai, kas tikra. Gyvenimo reiškinius įstatymų leidėjas ima tokius, kokie jie yra ir pripažįsta tik jų buvimą. Viešam gyvenimui ir jo reiškiniams jis palieka natūralią laisvę. Ši laisvė, kaip kiekviena laisvė, gali būti šalies konstitucija garantuota arba gali būti teisinės tvarkos tylėjimu pripažinta, kaip faktas. Tai virsta leidžiamais veiksmais, kurių vykdymą teisė gali apriboti, bet kurie tose ribose lieka laisvi ir teisei neprieštarauja. Toje grupėje laisvų ar leistų veiksmų, t. y., tokių veiksmų, kurie nėra nei teisėti jų sutapimo su juridine norma prasme, nei neteisėti jai prieštaravimo prasme, yra ir tiesa paremto dalyko pagarsinimas. Tai nėra teisė į tiesą, kuri pabrėžiama vokiečių baudžiamojo statuto ir ypatingai išskiriama senos juridinės literatūros. Visai teisinga šiuo atveju Bindingo nuomonė, kurios laikosi ir Rozinas, kad tokia „Rechtsmonstra", kaip kad yra teisė sakyti tiesą ar teisė meluoti, niekada nebūsianti ir negalinti būti. Laisvė sakyti tiesą yra paprastas gyvenimo reiškinys, sukeliamas ir pateisinamas sudėtingais psichologiniais, moraliniais, socialiniais ir politiniais gyvenimo reikalavimais. Kad ji egzistuotų, nereikalingas teisinis normavimas, ir tik ypatingos, daug gilesnės ir rimtesnės priežastys socialinio tikslingumo sumetimais gali priversti įstatymų leidėją vienaip ar kitaip apriboti šią laisvę.

Veikiančioji teisė garsinamojo dalyko tikrumo įrodinėjimą baudžiamame procese nevienodai apriboja. Pasyvaus įžeidimo

subjekto teisinė padėtis, garsinamojo fakto turinio teisinis ir visuomeninis charakteris ir tikrumo įrodymo būdas — tai svarbiausieji momentai, į kuriuos šiuo atveju įstatymų leidėjas kreipia dėmesį.

Įstatymų leidėjas, kuris atsižvelgia į pasyvaus įžeidimo subjekto teisinę padėtį, draudžia *exceptio veritatis*, jei yra įžeidžiamas toks asmuo, kuris naudojasi sustiprinta teisine apsauga. Taip, pavyzdžiui, valstybės galva yra visai išimtinėje padėtyje. Jo asmuo pridengiamas jo valdžios autoritetu. Jo įžeidimas laikomas valdžios įžeidimu, o tai jau kitaip kvalifikuojama, todėl ir paprasti nuostatai apie *exceptio veritatis* čia negali būti taikomi. Kiek tokių, ypatingai apsaugojamų asmenų yra valstybėje, priklauso nuo valstybės politinės santvarkos.

Gertelis nesutinka su tuo, kad aukštuosius sluoksnius liečiančiais atsitikimais *exceptio veritatis* būtų draudžiama. Jis pabrėžia, kad kaip tik aukštuose sluoksniuose esąs didelis ištvirkimas ir todėl negalįs būti baudžiamas tas, kas smerkdamas nurodo tą ištvirkimą, tuo labiau, jei jis ar jo artimieji yra nuo to nukentėję. Teismo valdžiai artimų žmonių smerkiamas sprendimas, gal, ir mažinsiąs pagarbą tai valdžiai, tačiau, nubaudus nekaltą žmogų, toji pagarba, vis vien, nuo to nepadidėsianti.

Tačiau, kaip ten bebūtų, tos išimtys turi valstybiškai politinės reikšmės ir yra neginčijamos. Šis nuostatas buvo įgyvendintas 1903 m. baudžiamajame statute ir lietė imperatorių ir jo šeimą. Tikrumą įrodinėti nebuvo galima.

Yra dar tam tikra rūšis žmonių, kurie tarptautiškai valstybiniais sumetimais yra ypatingoje apsaugoje. Baudžiamasis statutas 538 str. 1 d. sako, kad kaltinamas šmeižimu negali įrodinėti tikrumą ir negali būti nuo bausmės atleistas, jei nurodytos aplinkybės liečia svetimos valstybės galvą, pasiuntinį ar kitą tos valstybės agentą. Aiškinamajame rašte šis nuostatas motyvuojamas tuo, kad leidimas įrodinėti tikrumą minėtus asmenis liečiančiais atvejais galėtų pakenkti geriems santykiams su kitomis valstybėmis.

Tiesa, praktikoje šiuo metu yra kitaip. Tarptautiniuose santykiuose visai nesiskaitoma su kitos šalies valdžios žmonėmis, ir jie labai dažnai viešai minimi visai nesiskaitant su žodžais. Tačiau tai yra šių laikų nuotaikos išdava, teisės, manau, neaprobuotina.

Vertindamas garsinamąjį dalyką turinio atžvilgiu, įstatymų leidėjas atsižvelgia arba į *juridinį* tų faktų pobūdį arba į *visuomeninę jo reikšmę*. Įstatymų leidėjai, kurie leidžia *exceptio veritatis* tik tais atvejais, kada inkriminuojamas faktas turi valstybinę ar viešai teisinę reikšmę, t. y., kada jis yra nusikalstamas veiksmas. Be to, įstatymo leidėjas kartais neleidžia *exceptio veritatis* ir tais įžeidimo atvejais, kur nurodoma į tokius veiksmus, dėl kurių bylos keliamos privatiniu kaltinimu. Tai nevisai teisinga. Valstybė kai kuriuos nusikaltimus palieka privatinei iniciatyvai arba dėl nedidelės jų viešai teisinės svarbos arba dėl ypatingo atidumo ir atsargumo kai kurių asmenų atžvilgiu. Tokiais atvejais nusikaltęs yra privilegijuotas — pagal įstatymą, nukentėjusiam jo neapskundus, pagarsinto dalyko tikrumo įrodymas tampa nebegalimas, ir asmuo, iškėlęs tą nukentėjusio neapskųstą nusikaltimą aikštėn, bus nubaustas už garbės įžeidimą.

Garsinamojo dalyko vertinimas, atsižvelgiant į jo *visuomeninę reikšmę*, yra svarbesnis.

Prancūzų teisė leidžia *exceptio veritatis* tik kaipo išimtį tuo atveju, jei tai liečia viešai tarnybinius įstatyme numatytų asmenų veiksmus (ministrų, deputatų ir kt.). Kitais atvejais prancūzų teisė *exceptio veritatis* neleidžia, ir visi kiti veiksmai, nežiūrint jų tikrumo, laikomi įžeidžiamais. Prancūzų teisė laikosi tos nuomonės, kad tik svarbiose bylose turi būti leidžiama *exceptio veritatis*, nes kitose bylose tikrumo įrodymas tik daro žalą nukentėjusiam, o teismui uždeda „netinkamą pareigą perplauti nešvarius skalbinius ir tuo pačiu jį apsunkina“ (Germanas). Dėl to ir privatų gyvenimą liečiančiais atsitikimais *exceptio veritatis* neleidžiama.

Anglų teisėje žeminamu laikoma visa tai, kas tiesiogiai ar netiesiogiai kenkia kam nors, daro jį pajuokos ar neapykantos objektu ar verčia kitus to asmens vengti ar daryti žalą jo tarnybai, profesijai ar prekybos reikalams. Tačiau, jei žeminamas atsiliepimas yra tikras ar sąžiningai laikyta jį esant tikru ir, be to, jei tai daroma visuomenės labui, tai toks veiksmas netenka *libel* pobūdžio, t. y., nelaikomas nusikalstamu. 1843 m. įstatymas, kuris su kai kuriais pakeitimais veikia ir dabar, leisdamas *exceptio veritatis, pabrėžia*, kad jis gali turėti juridinį efektą tik tuo atveju, jei pagarsintas dalykas turės naudingą reikšmę visuomenei.

Baudžiamasis statutas, jo aiškinamajame rašte pažymi, kad garbės įžeidimo įžeidžiamas charakteris, tam tikroms aplinkybėms esant, įžeistajam gali turėti didelę svarbą, o tuo pačiu laiku tas pagarsintas dalykas valstybės ir visuomenės interesams bus visai nesvarbus. Šiuo atveju įžeidusysis turi būti nubaustas, vis tiek, ar teisingas ar melagingas jo garsinamas dalykas. Leidus *exceptio veritatis*, asmuo, pagarsinęs nors ir melagingą dalyką, gali padaryti daug nemalonumų apšmeižtajam, nes teisme gali iškilti kiti (kartais intymūs) dalykai, mažai ką bendro su garsinamuoju dalyku teturį, tačiau apšmeižtajam labai daug nemalonumų suteikią. Todėl rusų įstatymai ir laikosi to paties, kaip ir prancūzų teisė, principo, būtent, kad privatus gyvenimas turi būti atskirtas nuo pašalinių asmenų kišimosi.

Taigi, Baudžiamajame statute 538 str. 2 p. *exceptio veritatis* visai neleidžiamas tais atvejais, jei garsinamas dalykas liečia privatų ar šeiminį apšmeižtojo gyvenimą, ir, be to, tas dalykas buvo pagarsintas spaudoje, laiške, atvaizde ar viešoje kalboje.

Šiuo atveju pastangos įrodyti tikrumą prilyginamos paslapties nelaikymui, o už tai ir baudžiama.

Mūsų Baudžiamasis statutas šmeižimą spaudoje kvalifikuoja, iš vienos pusės, dėl paties pagarsinimo būdo, iš kitos — tai daro, norėdamas suvaržyti per didelę spaudos laisvę, jos neatsargumą ir užkirsti kelią šantažui. Tokią išvadą galima padaryti iš teismo praktikos ir to įstatymo motyvų.

Nuostatas, atskiriąs privatų gyvenimą nuo viešo įsikišimo, randa pritarimą mokslininkų tarpe. Pritaria tam Foinickis, sakydamas, kad privataus gyvenimo sferą, ypač šeimos, liečia tik tam tikrą asmenį ir nėra visuomenės interesas. Garsinimas žinių iš tos aplinkumos sudaro liežuvavimą. Leisti gi tokiais atvejais įrodinėti tikrumą būtų lygu drausti nukentėjusiam kreiptis į teismą, nes kaltinamasis, svarstant teisme bylą, visada galėsiąs įskausti žmogų, įrodinėdamas dalyko tikrumą ir keldamas aikštėn su tuo surištus, šeimai gal šventus, dalykus. Dėl to Foinickis ir yra šalininkas tos sistemos, kuri besąlygiškai draudžia *exceptio veritatis*, išskyrus, gal, tik tuos atvejus, kada toks įrodymas reikalingas visuomenės interesams. V. D. Nabokovas irgi sako, kad šiuo atveju nepritaikoma *exceptio*

veritatis leidimo sistema, nes tai galėtų labai skaudžiai paliesti atskirų asmenų jautrius interesus.

Iš tikrųjų, kiekvienas žmogus tikisi, kad niekas be reikalo ir, svarbiausia, be teisės nesikiš į jo gyvenimą. Todėl ir teisė turi, kiek tai galima, apsaugoti tą interesą. Tik ten nebegalima privataus gyvenimo paslaptis apsaugoti, kur to reikalauja viešasis interesas. Tiesą, praktiškai suformuluoti viešojo ir privačiojo gyvenimo sąvokas yra labai sunku. Belingas mano, kad apsaugojami turėtų būti tik tokie veiksmai, už kuriuos asmuo esąs atsakingas tik prieš save, prieš tikybą ir dorą. Bet ir čia turi būti išimčių.

Būna atsitikimų, kada visai sąžiningais sumetimais kas nors pagarsinama, pvz.,: sužinojus, kad kas nors kankina savo žmoną, tariamasi su kaimynais jai padėti. Vyras gi, tai sužinojęs, gali iškelti tiems asmenims bylą, ir jie bus nubausti, nes šeimos gyvenimą liečiančių dalykų negalima garsinti. Tai, aišku, neteisinga.

Taigi, draudimas įrodinėti garsinamojo dalyko tikrumą kaip tik neapsaugo (nors ir turi tą tikslą) tų asmenų interesų, kurie turėtų būti apsaugojami. Priešingai, paslaptingumo skraiste pridengia tai, kas tiek asmeniniais, tiek visuomeniniais interesais turėtų būti visuomenės cenzūruojama. Tai pastebi ir tie, kurie yra privataus gyvenimo nuo pašalinio įsikišimo atskyrimo šalininkai.

Kaip jau minėjau, įstatymų leidėjas gali apriboti *exceptio veritatis* dar ir trečiu atžvilgiu, būtent, *tikrumo įrodymo būdo atžvilgiu.* Tas apribojimas būvo žinomas 1810 m. Code pénal (art. 370) ir dabar dar yra kai kuriuose Šveicarijos kantonuose, taip pat buvo ir rusų įstatyme apie bausmes (1039 str.). Minėtame rusų įstatyme pasakyta, kad, žeminančios aplinkybės, kurios liečia asmenį, kuris užima tarnybą, rinktas ar valdžios skirtas, — gali būti įrodomos tik raštiniais įrodymais. Formaliu atžvilgiu panašus yra ir vokiečių baudžiamasis statutas (190 §), kur pagarsintas dalykas laikomas įrodytu, kada jis sudaro nusikalstamą veiksmą, dėl kurio padarytas ir jau įsiteisėjo teismo sprendimas.

Šis nuostatas literatūroje dažnai motyvuojamas reikalu pagreitinti procesą, kas esą galima pasiekti, leidus įrodinėti tik teisėtais dokumentais. Tačiau tai nevisai teisinga, nes teismas turi būti ne tik greitas, bet ir teisingas.

Rusų senatas Baudžiamojo proceso 1213[20] str. išplėtė ir leido kaltinamajam pristatyti ne tik jo turimus dokumentus, bet ir reikalauti, Civ. proceso 452 str., suteikti jam galimumą gauti iš kitų teismų ar įstaigų jį pateisinančius dokumentus. Šiuo atveju procesas visai nepagreitinamas. Be to, rusų įstatymuose neaiški ir raštinio dokumento sąvoka, nors praktika ir laiko raštiniais dokumentais visus raštinius įrodymus, kurie nesudaro liudytojų parodymų.

Iš viso, kas pasakyta, matome, kad negalima pritaikyti nei absoliučios *exceptio veritatis* draudimo sistemos, nei tokios pat jo leidimo sistemos, kas jau matyti iš anksčiau paminėtų Rozino ir kt. išvedžiojimų ir atskirų šalių įstatymų nuostatų. Einama prie įvairiausių kompromisų, daromos įvairiausios išimtys, stengiamasi šį institutą priartinti gyvenimui. Jei ne įstatymų leidėjas, tai pati praktika nukrypsta ta kryptim, kaip to reikalauja gyvenimas.

Tačiau galima pasakyti, kad *exceptio veritatis* leidimo sistema vis dėlto yra geresnė, kaip *exceptio veritatis* draudimo sistema. Gali kartais atsitikti, kad tas viešumas kai kam ir nebus malonus, tačiau kiekvienas turi atsakyti už savo veiksmus. Tik tiesa turi eiti visuomenės dorovės pagrindu ir tik teisingai nupelnytas geras vardas visuomenėje yra vertingas. Tik ten, kur gali padaryti žalos, šio principo reikia atsisakyti, o tai, kaip jau matėme, yra padaryta tiek kitų šalių, tiek mūsų įstatymuose. ——/——

Pr. Gužauskas

Apžiūrėjimas vietoje.

„Teisės" žurnalo Nr. 35 p. Januška straipsnyje „Apžiūrėjimas vietose" teisingai nurodė, kad teisėjui, darant apžiūrėjimus vietose, yra reikalingas pagalbininkas sekretorius ir kad bylininkams reiktų uždėti pareigą mokėti jam dienpinigius ir kelpinigius.

Be jo nurodytų faktų, noriu dar papildyti.

Nurodoma, jog vietos apžiūrėjimai dažniausiai daromi apsaugos bylose dėl pripažinimo nuosavybės teisių įsisenėjusiu valdymu į nekilnojamąjį turtą ir kad tokius apžiūrėjimus teisėjas lengvai gali vienas atlikti. Nereiktų pamiršti, kad tose bylose įstatymas reikalauja klausti liudytojus ir aplinkinius gyventojus, kurių tenka kartais nuklausti kiekvienoje byloje po 12 žmonių (Civ. teis. įst. 429 str.), reikia surašyti aktą. Dažnai

pasitaiko, kad vietoje kyla ginčų dėl ribų ir t. t., ir teisėjui reikia daryti išmatavimus, braižinius, o tik tai padarius paaiškėja, kad ginčas be pagrindo, ir reiškęs jį nuo tolesnių pretensijų atsisako. Tuo išvengiama naujų bylų. Panašiais atvejais, žinoma, teisėjas gali duoti teisę suinteresuotam asmeniui kelti naują bylą ir apsaugos byloje jokių išmatavimų nedaryti, bet tai jis turėtų atlikti naujoje byloje. Dėl didelio darbo teisėjai dažnai nesuskumba visko atlikti ir jiems reikalingas padėjėjas, kuris surašytų protokolą, apžiūrėjimo aktą, padarytų braižinius ir t.t. Nereiktų užmiršti ir tai, kad tokių bylų į dieną paskiriama ne viena, bet dažnai kelios, kad žmonėms būtų mažesnės išlaidos, nes tada jas moka proporcingai nuotoliui nuo teismo būstinės. Kadangi teisėjas negali suskubti visko atlikti, todėl yra priverstas skirti į dieną po vieną bylą, o tada bylininkams susidaro daugiau išlaidų, negu jie mokėtų sekretoriaujančiam dienpinigius ir kelpinigius.

Tas pats yra ir ginčo bylose. Jose dažniausiai reikia ne vien surašyti apžiūrėjimo aktus, nuklausti liudytojus, duoti pasisakyti šalims ir t.t., bet dar daryti išmatavimus ir braižinius, arba net kviesti ekspertu matininką. Tik tai padaręs, teisėjas gali spręsti bylą iš esmės. Teisėjas, turėdamas daug darbo, nebeįstengia paskirtas bylas išspręsti iš esmės, atideda ir paskiria jas būstinėje spręsti. Atvykti bylininkams į posėdį ir antrą kartą advokatus samdyti sudaro jiems dar didesnes išlaidas, kaip sumokant sekretoriaujančiam kelpinigius ir dienpinigius. Neteisinga būtų mokėti sekretoriaujančiam tik dienpinigius, o kelpinigių nemokėti, nes jis gali vykti drauge su teisėju. Dažnai pasitaiko, ypač vasaros darbymečiais, kad už nuvežimą kokių 5 klm. nuo teismo būstinės sumokama dvigubai, kadangi vežikui tenka laukti visą dieną, kol vieta apžiūrima. Todėl teisėjas vyksta viena padvada su ekspertais, šalių advokatais, o sekretoriaujančiam tenka vykti kartu net „vežimo gale".

Jeigu teisėjas gali įsakyti savo raštinės tarnautojui ar sekretoriui vykti drauge ir protokoluoti ar kitą ką atlikti, tai neteisinga, jei jis neturi teisės gauti už tai atlyginimą: dienpinigius ir kelpinigius. Tos teisės jiems atėmimas ne tik nesumažina bylininkams išlaidų, bet dar padidina, ir todėl niekas iš jų, kas tai supranta, tuo nesiskundžia.

Teismų sekretoriai ir taip gauna nedidelį atlyginimą (plg. valsčiaus sekretorius gauna butą, kurą, šviesą ir 250—300 lt. mėn.), ir dar jiems tenka turėti didesnių išlaidų.

——/——

Apžvalga.

Projektas.

I

Santuokos įstatymas*.)

Bendrieji nuostatai.

1

Santuoka yra vyro ir moters sąjunga, sudaryta sutuoktuvėmis visam jų amžiui.

2

Tuokiamasi arba pas apylinkės teisėją, arba pas šio įstatymo 3 str. nurodytų bažnyčių dvasininką.

3

Šio įstatymo sąlygomis ir jo nustatytąja tvarka gali jungti Romos katalikų ir stačiatikių klebonai, evangelikų-liuteronių ir evangelikų-reformatų parapijų dvasininkai ir vidaus reikalų ministro paskirti žydų metrikacijos punktų rabinai.

Ministrų Taryba nustatys sąlygas ir tvarką, kuriomis ir kitos valstybės pripažintos tikybinės organizacijos galės jungti.

4

Santuokos aktui sudaryti susituokiantieji patys pasirenka arba bažnyčią, arba apylinkės teismą.

Pas dvasininką galima jungtis tik tuo atveju, kai jungtuvės neprieštarauja atitinkamos bažnyčios kanonams bei taisyklėms.

5

Bažnyčioje atliktos jungtuvės nekartojamos pas apylinkės teisėją. Pas apylinkės teisėją arba pas dvasininką atliktas sutuoktuves galima pakartoti pas kitos bažnyčios dvasininką, tačiau tas pakartojimas neturi teisinės galios.

6

Lietuvos piliečiai, gyvenantieji užsieny, gali tuoktis pas Lietuvos vyriausybės diplomatinį atstovą arba karjeros konsulą, kurie tuo atveju veikia, kaip apylinkės teisėjai, arba tų šalių įstatymo nustatyta tvarka pas vietos sutuoktuvių metrikacijos valdininkus.

---

* Iššiūrėtas Valstybės Tarybos Civilinės Teisės Komisijos narių L. Ciplijausko, A. Tamošaičio, J. Danausko, J. Bylos.

7

Svetimšalis gali tuoktis Lietuvoje tik pateikęs liudijimą, kad pagal jo šalies įstatymas jam nėra kliūčių susituokti. Liudijimo nereikalaujama, kai svetimšalis sutuoktuvėmis įgyja Lietuvos pilietybę.

Lietuvoje sutuoktuvių tvarką nustato tik Lietuvos įstatymai.

8

Svetimšaliai, kaip kad ir Lietuvos piliečiai, ištuokiami arba santuoka nutraukiama tik šio įstatymo sąlygomis ir tvarka.

9

Užsieny atliktas Lietuvos piliečių ištuokimas arba santuokos nutraukimas pripažįstami ir Lietuvoje. Išimtimi čia eina svetimų šalių teismo sprendimai, kurių pagrindai neatitinka Lietuvos įstatymus ir prieštarauja viešajai tvarkai bei geriems papročiams.

PIRMOJI DALIS.

Santuokos teisė.

A. Santuokinis teisinumas

10

Vyras, ligi jam sukaks 18 metų amžiaus, ir moteris, ligi jai sukaks 16 metų amžiaus, negali susituokti.

Jei tėvai, įtėviai arba globėjai sutinka, tai Respublikos Prezidentas, dėl rimtų priežasčių gali leisti vesti vyrui, turinčiam mažiau kaip 18 metų, bet ne jaunesniam kaip 16 metų, ir moteriai, turinčiai mažiau kaip 16 metų, bet ne jaunesnei kaip 14 metų amžiaus.

11

Santuokai sudaryti reikalingas susituokiančiųjų laisvas sutikimas.

Tuokiantysis nepilnametis, be to, turi turėti bent vieno katro savo tėvų, įtėvių arba globėjų sutikimą.

Jei tėvai ar juos atstojantieji asmens be svarbios priežasties atsisako duoti savo sutikimą, tai leidimą tuoktis gali duoti globos teismas.

B. Santuokinės kliūtys

12

Negali tuoktis:

1) tiesiosios eilės giminaičiai, o taip pat broliai ir seserys, pusbroliai ir pusseserės, dėdė ir teta su brolio ar sesers vaikais, nors vieno kitam giminystė būtų atsiradusi ir iš nesantuokinio gimimo;

2) tiesiosios eilės svainiai, nors santuoka, kuria pagrįsta svainystė, būtų perskirta arba nutraukta;

3) įvaikiai ir žemutinės eilės giminaičiai su įtėviu ar įmote, kol galioja įsūnijimu pagrįstas teisės santykis;

4) globėjas su globojamuoju, rūpintojas su rūpinamuoju, ligi globėjas ar rūpintojas neatsiskaitė dėl turto valdymo ir ligi globos įstaiga juos neatleido nuo pareigų.

Dėl svarbių priežasčių Respublikos Prezidentas gali leisti tuoktis pusbroliui su pussesere, dėdei ir tetai su brolio ir sesers vaikais, tiesiosios eilės svainiams.

13

Negali tuoktis sergantieji nepagydoma psichine liga ar įgimta silpnaprotybe, o taip pat sergantieji užkrečiama liga.

14

Negalima iš naujo susituokti tebesant ankstesnei, įstatymo keliu nepanaikintai, santuokai.

15

Asmuo, kurio sutuoktinis buvo nužudytas arba prieš kurio sutuoktinio gyvybę pasikėsinta, negali tuoktis su tuo, kas jo sutuoktinį nužudė arba kėsinosi nužudyti.

16

Moteris negali iš naujo ištekėti, kol praeis 306 dienos nuo pirmosios santuokos pasibaigimo vyro mirtimi, persiskyrimu arba nutraukimu. Tas 306 dienų laikas skaitomas nuo dienos teismo nutarimo, kuriuo teismas leidžia jai gyventi atskirai nuo vyro.

Šis laikas nutraukiamas: 1) kai moteris pagimdė, arba 2) kai, suėjus 4 mėnesiams nuo santuokos pasibaigimo, esti pateiktas valstybės ar savivaldybės gydytojo liudijimas, kad ji nėra nėščia; 3) kai tie patys asmenys iš naujo susituokia.

17

Kariai ir valstybės tarnautojai, kuriems tuoktis reikia atskiro jų vyresnybės leidimo, neturėdami to leidimo, negali susituokti.

C. Sužadėtuvės.

18

Sužadėtuvės atliekamos tarpusaviu pasižadėjimu susituokti.

Nepilnamečių ar globojamųjų sužadėtuvės, atliktos be tėvų, įtėvių ar globėjų sutikimo, neturi galios.

19

Sužadėtuvės neduoda teisės kelti ieškiniui susituokti.

Pasižadėjimas mokėti baudą, jei bus atsisakyta tuoktis, neturi galios.

20

Sužadėtuvėms nutrūkus, grąžinamos duotos ryšium su lauktomis sutuoktuvėmis dovanos arba atlyginama pagal neteisėto pralobimo nuostatus, kai padovanoto turto jau nėra.

Dovanos negrąžinamos, kai jas davęs sužadėtinis arba trečiasis asmuo miršta.

21

Jei katras iš sužadėtinių be svarbios priežasties atsisako tuoktis arba savo poelgiu duoda pagrindą antrajam sužadėtiniui atsisakyti nuo sutuoktuvių, tai jis turi atlyginti antrajam sužadėtiniui, jo tėvams ar juos atstojantiems asmenims nuostolius, atsiradusius dėl lauktos santuokos.

Grąžintinų nuostolių dydis turi atitikti išlaidų reikalą, pasižadėjusio viešąją padėtį ir jo turto išteklius.

22

Jei sužadėtuvių nutraukimu didžiai įžeidžiamas antrasis sužadėtinis, tai teismas gali dėl tos moralinės skriaudos priteisti jam iš kaltojo sužadėtinio piniginį atlyginimą.

Atlyginimo didumą nustato pats teismas, atsižvelgdamas į sužadėtinių materialinę padėtį.

Atlyginimas dėl moralinės skriaudos neperleidžiamas, tačiau jis tenka įpėdiniams, jei ieškinys dėl skriaudos atlyginimo esti iškeltas įžeistojo arba, jei sužadėtiniui gyvam esant, dėl jo buvo susitarta.

23

Sužadėtinė gali reikalauti pripažinti jai ištuoktos dėl vyro kaltės žmonos teises, kai sužadėtinis miršta ir kai dėl santykių su juo gimsta kūdikis.

Gimęs kūdikis turi santuokinio vaiko teises, ir jam išlaikymo galima reikalauti ir iš sužadėtinio tėvų palikimo.

24

Reikalavimams iš sužadėtinių taikoma vienerių metų senatis, skaitant nuo sužadėtuvių nutraukimo, o kai sužadėtinė esti neščia — nuo kūdikio gimimo, jei tuo metu sužadėtuvės jau buvo nutrauktos.

D. U ž s a k a i.

25

Prieš sutuoktuves atliekami užsakai.

Apylinkės teisėjo leidimu, galima tuoktis be užsakų arba galima numatytą užsakų laiką sutrumpinti, kai sužadėtiniui dėl ligos gresia mirtis arba kai jo dėl vykimo karo metu į kariuomenę negalima sutuoktuvių atidėti.

26

Prieš užsakus sužadėtiniai turi pareikšti, kad nori susituokti.

Jie tai pareiškia arba patys gyvu žodžiu, arba raštu, kuriame jų parašai turi būti paliudyti atatinkamos valdinės įstaigos.

Prie pareiškimo prijungiami: sužadėtinių gimimo metrikų išrašai, išduoti ne pirmiau kaip prieš 3 mėnesius; jei katras iš sužadėtinių jau buvo

vedęs — jo pirmesnės santuokos antrojo sutuoktinio mirimo metrikų išrašas arba teismo sprendimas, kad jis ištuoktas arba kad santuoka nutraukta; įstatymo nurodytais atvejais, — tam tikrų asmenų sutikimas ar įstaigų leidimas.

Šių dokumentų nereikalaujama, jei juose duodamos žinios yra metrikų vedėjo tvarkomose knygose.

27

Jei metrikų išrašų ar kitų dokumentų nėra arba jei juos yra sunku gauti, tai apylinkės teisėjas, kurio apylinkėje yra sužadėtinių gyvenamoji vieta, įsitikinęs iš patiektų įrodymų, kad užsakų reikalui pareikštos žinios yra tikros, gali atleisti nuo pareigos tuos dokumentus patiekti, ir duoda atitinkamą pažymėjimą.

28

Užsakų reikalu pareiškiama tam metrikų vedėjui, kurio apylinkėje yra vieno kurio sužadėtinių gyvenamoji vieta.

29

Metrikų vedėjas atmeta reikalavimą atlikti užsakus, kai jis iš pateiktų dokumentų mato, kad yra kliūčių susituokti, arba kai pareiškimas dėl užsakų esti atliktas prasilenkiant su įstatymo reikalavimais.

30

Metrikų vedėjo nutarimą, kuriuo atmetamas užsakų pareiškimas, sužadėtiniai gali skųsti apylinkės teisėjui per dvi savaites nuo nutarimo jiems paskelbimo dienos.

31

Apylinkės teisėjo nutarimai dėl įteiktų skundų teisėtumo atžvilgiu gali būti skundžiami Vyriausiajam Tribunolui per vieną mėnesį nuo nutarimo paskelbimo dienos.

32

Metrikų vedėjas, neradęs kliūčių sutuoktuvėms, skelbia užsakus ir rašo į užsakų knygas 37 str. nurodytas žinias, pažymėdamas prijungiamuosius dokumentus.

33

Metrikų vedėjas užsakų knygos žinių išrašus siunčia tam metrikų vedėjui, kurio apylinkėje gyvena antrasis sužadėtinis, o jei katras iš sužadėtinių savo valsčiuje ar mieste nėra išgyvenęs 6 mėnesių, tai dar ir to sužadėtinio gimtosios vietos metrikų vedėjui.

34

Užsakus skelbia tas metrikų vedėjas, kurio apylinkėje gyvena sužadėtinis arba sužadėtinė, o 33 str. nurodytais atvejais dar ir sužadėtinio gimtosios vietos metrikų vedėjas.

35

Sutuoktuvių skelbimai iškabinami ne vėliau kaip dešimt dienų prieš sutuoktuves valsčiaus ar miesto valdybos tam reikalui skirtose vietose. Užsakų lapely pažymima: skelbimo laikas, vieta ir vykdančio skelbimus metrikų vedėjo pavardė ir vardas, sužadėtinių pavardės ir vardai, gimimo ir gyvenamoji vieta, verslas, jų tėvų vardai, raginimas pranešti apie kliūtis norimai santuokai sudaryti.

36

Žinantieji kliūčių, neleidžiančių tuoktis, praneša metrikų vedėjui. Dėl pranešimų gyvu žodžiu rašomas protokolas.

37

Suėjus 10 dienų nuo užsakų lapelio iškabinimo, metrikų vedėjas praneša tam metrikų vedėjui, kuriam sužadėtiniai yra įteikę pareiškimus dėl užsakų, kad užsakai atlikti ir pateikia jam gautus dėl jų pranešimus.

38

Įteiktąjį pareiškimą ir priedus, o taip pat gautus ryšium su užsakais pranešimus metrikų vedėjas siunčia vietos apylinkės teisėjui sutuoktuvių aktui sudaryti.

39

Apylinkės teisėjas praneša sužadėtiniams, kurios yra kliūtys jiem tuoktis.

Tikrindamas sakytas kliūtis, apylinkės teisėjas, gali pats paklausti liudytojus ir žinovus bei daryti kitokių veiksmų.

40

Jei nėra kliūčių susituokti, tai apylinkės teisėjas arba pats sutuokia, arba išduoda atitinkamą liudijimą.

41

Atlikti užsakai arba išduotas sutuoktuvių reikalu liudijimas nustoja galios, jei santuoka nesudaroma per 6 mėnesius nuo užsakų skelbimo dienos.

42

Apylinkės teisėjo nutarimas, kuriuo atsisakoma sutuokti arba išduoti atitinkamą liudijimą, teisėtumo atžvilgiu gali būti skundžiamas Vyriausiajam Tribunolui ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo nutarimo paskelbimo.

43

Užsakų skyriaus nuostatai netaikomi jungtuvėms, atliekamoms pas vienos iš 3 str. nurodytų bažnyčių dvasininką.

E. Santuokos sudarymas

44

Santuoka sudaroma viešai apylinkės teismo posėdžių salėje, dalyvaujant patiems sužadėtiniams ir ne mažiau kaip prie dviems liudytojams.

Galima tuoktis ir kitoje vietoje, jei sužadėtinis arba sužadėtinė dėl ligos arba kitos svarbios priežasties negali atvykti į apylinkės teismą.

45

Sutuoktuvių dieną paskiria apylinkės teisėjas, atsižvelgdamas į sužadėtinių pageidavimus.

46

Apylinkės teisėjas, sudarydamas santuoką, perskaito susituokiantiesiems civilinių įstatymų straipsnius, liečiančius vyro bei žmonos pareigas, ir po to klausia kiekvieną jaunavedį skyrium: ar sutinki N. N. būti N. N-os vyru (žmona)? Gavęs teigiamą atsakymą, teisėjas sukeičia žiedus ir Lietuvos Respublikos vardu paskelbia, kad abišaliu sutikimu pagal įstatymą santuoka yra sudaryta.

47

Santuoka pas dvasininką sudaroma pagal jo bažnyčios tikybines apeigas.

48

Apylinkės teisėjas ar dvasininkas tuojau po santuokos sudarymo surašo santuokos aktą, kurį pasirašo abu sutuoktiniai, liudytojai ir teisėjas ar dvasininkas.

Sutuoktinių vidaus pasuose arba kituose asmens dokumentuose pažymima santuokos sudarymo laikas ir vieta.

F. Santuokos negaliojimas

I. *Negaliojimo pagrindai.*

49

Santuoka, sudaryta sužadėtiniams nepareiškus savo noro susituokti, yra nieki.

Tačiau tokia santuoka laikoma nuo pradžios galiojančia, jei sutuoktiniai po sutuoktuvių gyveno drauge, kaip vyras ir žmona, trejus metus, o jei vienas iš sutuoktinių mirė prieš sueinant trejiems metams, tai ligi jo mirties, bet ne mažiau kaip vienerius metus.

50

Santuoka yra nieki, jei ji, nežiūrint 12 str. 1 p. kliūčių, buvo sudaryta tarp tiesiosios eilės giminaičių ir svainių arba tarp brolių ir seserų.

Tačiau santuoka tarp svainių laikoma nuo pradžios galiojančia, jei paskiau Respublikos Pezidentas yra atleidęs juos nuo 12 str. 1 p. numatyto suvaržymo.

51

Santuoka laikoma niekia, jei jos sudarymo metu nebuvo pasibaigus vieno katro sutuoktinio pirmesnė santuoka.

Tačiau antroji santuoka laikoma nuo pradžios galiojančia, jei pirmesnė santuoka pasibaigė sutuoktinio mirtimi, persiskyrimu arba pripažinimu negaliojančia.

52

Santuoka laikoma niekia, jei jos sudarymo metu vyras neturėjo 18 metų arba moteris — 16 metų amžiaus.

Tačiau tokia santuoka laikoma nuo pradžios galiojančia, jei žmona pasidarė neščia arba jei sutuoktiniams, prieš pripažįstant jų santuoką negaliojančia, sukako pilni metai.

53

Santuoka laikoma niekia, jei jos sudarymo metu vyras arba žmona sirgo nepagydoma psichine liga ar įgimtąja silpnaprotybe.

Tačiau tokia santuoka laikoma nuo pradžios galiojančia, jei sutuoktiniai po sutuoktuvių gyveno drauge, kaip vyras ir žmona, dešimtį metų, o jei vienas jų ankščiau mirė, tai, ligi jo mirties, bet ne mažiau kaip penkerius metus.

54

Santuoka laikoma niekia, jei vienas sutuoktinių tyčia nužudė antrojo sutuoktinio senesnės santuokos sutuoktinį arba pasikėsino prieš jo gyvybę.

Reikalavimas pripažinti tuo pagrindu santuoką negaliojančia gali būti keliamas tik baudžiamojo teismo sprendimu pripažinus sutuoktinį kaltu.

55

Bylą dėl pripažinimo santuokos niekia gali iškelti prokuroras, sutuoktiniai arba jų įstatyminiai atstovai, o 51 str. atveju taip pat ir pirmesnės santuokos sutuoktinis.

Jei santuoka pasibaigė sutuoktinio mirtimi arba persiskyrimu, tai bylą dėl pripažinimo santuokos niekia gali iškelti kiekvienas asmuo, kurio teisės buvo pažeistos tos santuokos sudarymu.

Praėjus vieneriems metams nuo santuokos pasibaigimo, nustojama teisės kelti bylą dėl pripažinimo santuokos niekia.

Jei abu sutuoktiniai mirė, tai bylos dėl pripažinimo santuokos niekia visai negalima kelti.

56

Sutuoktinis gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia, jei jis, ją sudarydamas, nežinojo, kad tai yra santuoka, arba jei jis tai ir žinojo, bet nemanė pareiškiąs savo sutikimą susituokti, arba jei jis tarėsi sudaręs santuoką su kitu asmeniu.

57

Sutuoktinis gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia, jei jis jos sudarymo metu nežinojo, kad antrasis sutuoktinis serga pavojinga jo

ar jo vaikų sveikatai liga, turi nepagydomą lytinę negalią arba kitus nepagydomus fizinius trūkumus, dėl kurių, jis, žinodamas tikrą padėtį ir teisingai įvertindamas santuokos esmę, būtų susilaikęs nuo santuokos.

58

Sutuoktinis gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia, jei jis jos sudarymo metu apsiriko dėl liečiančių antrąjį sutuoktinį asmens aplinkybių ar savumų, dėl kurių jis, žinodamas tikrą padėtį ir teisingai įvertindamas santuokos esmę, būtų susilaikęs nuo santuokos, ir dėl kurių jų bendras gyvenimas pasidarė nepakenčiamas.

59

Sutuoktinis gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia, jei jis grasinimu jo paties ar jam artimo asmens gyvybei, laisvei, sveikatai ar garbei buvo priverstas susituokti.

60

Sutuoktinis gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia, jei jis jos sudarymo metu buvo nepilnos sąmonės.

61

Reikalavimas pripažinti santuoką negaliojančia dėl priežasčių, nurodytų 56—60 straipsniais, galima pareikšti ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo sužinojimo aplinkybės, dėl kurios santuoka gali būti pripažinta negaliojančia, arba nuo pasibaigimo prievartos, arba nuo sąmonės atgavimo, tačiau visais atvejais ne vėliau kaip per 5 metus nuo santuokos sudarymo.

Jei turinčio teisę iškelti santuokos negaliojimo bylą sutuoktinio veiksnumas yra aprėžtas ir jei jis neturi įstatyminio atstovo, tai laikas bylai kelti pasibaigia ne anksčiau kaip per 6 mėnesius po to, kai sutuoktinis įgijo teisę pats kelti santuokos negaliojimo bylą arba po to, kai pašalintas atstovavimo trūkumas.

62

Sutuoktiniui mirus, teisė reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia nepereina įpėdiniams, tačiau šie gali tęsti jau iškeltą bylą.

63

Santuoka, sudaryta įsūnytojo su įsūniu ar jo žemutinės eilės giminaičiu kuriems 12 str, 3 p. draudžiama susituokti, negali būti pripažinta negaliojančia.

Įsūnijimas pasibaigia santuokos sudarymu.

64

Paskelbus įstatymo nurodyta tvarka vieną sutuoktinį nežinia kur dingus, antrasis sutuoktinis gali sudaryti naują santuoką. Antrosios santuokos sudarymu pasibaigia pirmesnė santuoka.

Naujai sudarytoji santuoka gali būti pripažinta negaliojančia tik tuo atveju, kai paskelbtasis nežinia kur dingęs atsiranda ir kai naujos santuokos sudarymo metu sutuoktinis žino, kad paskelbtasis nežinia kur dingęs yra gyvas.

II. *Negaliojimo padariniai.*

65

Santuoka, pripažinta negaliojančia, laikoma neįvykusia. Tačiau vaikai, gimę ar pradėti ligi įsiteisėjant sprendimui, kuriuo santuoka pripažinta negaliojančia, laikomi santuokiniais ir turi visas santuokinių vaikų teises.

66

Moteris, kurios santuoka pripažinta negaliojančia, atgauna pavardę, kurią ji turėjo prieš ištekėdama.

67

Pripažinus santuoką negaliojančia, tėvų santykiai su vaikais, sutuoktinių asmens ir turto santykiai, išlaikymas, turto nuostolių ir moralinės skriaudos atlyginimas tvarkomi skyrybų nuostatais.

Šiuo atveju sutuoktinis, santuokos sudarymo metu žinojęs aplinkybes ar priežastis, dėl kurių santuoka pripažinta negaliojančia, prilyginamas sutuoktiniui, kaltam skyrybų byloje.

ANTROJI DALIS.

Skyrybos.

A. Skyrybų pagrindai

68

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, jei antrasis sutuoktinis svetimauja.

Tačiau jis negali reikalauti perskirti, kai jis tam svetimavimui pritarė arba savo elgesiu padarė svetimavimą galimą arba jį palengvino.

69

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, kai antrasis sutuoktinis yra pasikėsinęs prieš jo gyvybę, yra žiauriai su juo elgesis arba skaudžiai įžeidęs jo garbę.

70

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, jei antrasis padarė žeminantį garbę nusikalstamąjį darbą arba taip negarbingai gyvena, jog tolesnis santuokos buvimas nekaltajam yra pasidaręs nebepakeliamas.

71

Jei bendras sutuoktinių gyvenimas dėl gilaus ir nepataisomo jų santykių suirimo yra pasidaręs nepakenčiamas ir nebegalima laukti santuokos esmę atitinkančio tų santykių grąžinimo, tai kiekvienas sutuoktinių gali reikalauti perskirti.

72

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, jei antrasis yra tyčia jį pametęs arba be rimtos priežasties negrįžęs kartu gyventi ir jei tas pasišalinimas yra trukęs ilgiau kaip dvejus metus.

Praėjus dvejiems metams, pamestasis sutuoktinis gali prašyti teismą paraginti pasitraukusįjį sugrįžti teismo raginimu, o jei jo gyvenamoji vieta nežinoma, tai viešuoju skelbimu.

Tuo atveju skyrybų bylą galima iškelti tik praėjus šešiems mėnesiams nuo raginimo įteikimo arba nuo paskelbimo.

73

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, jei antrasis, santuokai nepasibaigus, yra sudaręs kitą santuoką.

74

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, jei antrasis sutuoktinis serga nepagydoma psichine liga ir jei ta jo liga yra pasiekusi tokį laipsnį, kad dvasinis bendravimas tarp sutuoktinių yra nutrauktas ir negalima tikėtis, kad tas bendravimas būtų grąžintas.

75

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti, jei antrasis sutuoktinis serga sunkia užkrečiamąja arba pasibiaurėjimą sukeliančia liga ir jei nenumatomas jo išgijimo arba užkrėtimo pavojaus pašalinimo laikas.

76

Galima perskirti, jei vienas sutuoktinis yra nevaisingas, turi lytinę negalią arba dėl fizinių trūkumų netinka santuokai.

Tačiau negalima reikalauti perskirti, jei iš santuokos yra gimę vaikų, arba jei nevaisingumas, lytinė negalia ar fiziniai trūkumai yra atsiradę dėl senatvės arba dėl gimdymo.

77

Teisė perskirti dėl vieno katro sutuoktinio kaltės atkrinta, jei antrasis sutuoktinis yra kaltę dovanojęs arba savo elgėsiu parodęs, kad nelaiko ją ardančią santuoką.

78

Laikas reikalauti perskirti dėl antrojo sutuoktinio kaltės pasibaigia, jei neiškelta skyrybų byla per šešerius mėnesius nuo sužinojimo apie nusidėjimą, o nubaudimo atveju — nuo baudžiamojo sprendimo įsiteisėjimo, tačiau visais atvejais ne vėliau kaip per penkerius metus nuo nusidėjimo.

79

Teisė reikalauti perskirti dėl nevaisingumo, lytinės negalios, atsiradusių fizinių trūkumų, ar pasibiaurėjimo moterystės santykiais prasideda ne anksčiau kaip per trejus metus nuo santuokos sudarymo.

B. Kaltumo nustatymas.

80

Perskiriant dėl vieno katro sutuoktinio kaltės, tatai turi būti pažymėta sprendime.

Jei atsakovas yra iškėlęs priešingąjį ieškinį ir jei perskiriama dėl abiejų sutuoktinių kaltės, tai sprendime pažymima kiekvieno sutuoktinio kaltė.

Jei atsakovas reikalauja, ieškovo kaltumas nustatomas ir neiškėlus priešingojo ieškinio, kai perskiriama dėl atsakovo nusidėjimo, o bylos iškėlimo metu arba vėliau jis turėjo pagrindą pareikalauti perskirti.

81

Skyrybų bylos sprendime sutuoktinių kaltė nenurodoma, jei perskiriama dėl 74, 75 ir 76 str. str. numatytų priežasčių.

C. Skyrybų padariniai.

I. Persiskyrusios moters pavardė.

82

Perskirta moteris pasilieka vyro pavardę.

Ji gali atgauti savo ankstesnę pavardę, pareikšdama apie tai teismui. Tačiau ankstesnė santuokos pavardė jai paliekama tik tuo atveju, kai iš tos santuokos yra vaikų.

Vyro reikalavimu teismas gali uždrausti perskirtajai vadintis jo pavarde, jei sutuoktiniai perskirti dėl žmonos kaltės ir jei iš tos santuokos nėra vaikų.

II. Persiskyrusiųjų turto santykiai.

83

Sutuoktinių turto bendrumas ir vieno katro iš sutuoktinių teisė valdyti ar naudotis antrojo turtu pasibaigia skyrybomis.

84

Persiskirdami sutuoktiniai atsiima savo turtą.

Bendrai įgytasis turtas dalijamas pusiau, jei negalima nustatyti, kiek katras prisidėjo tam turtui įgyti.

85

Sutuoktinius perskyrus, kaltasis sutuoktinis turi grąžinti antrajam dovanas arba atlyginti už jas pagal neteisėto pralobimo nuostatus, jei padovanotų daiktų jau nebėra.

Reikalavimas grąžinti dovanas gali būti pareikštas ne vėliau kaip per vienerius metus nuo perskyrimo dienos.

86

Perskirtieji negali paveldėti vienas kito turto nei iš įstatymo, nei iš surašyto prieš persiskyrimą testamento.

87

Sutuoktinius perskyrus dėl vyro kaltės, vyras pagal savo lėšas turi išlaikyti persiskyrusiąją žmoną pagal jos padėtį, jei tik ji pati negali pragyventi iš savo pačios turto arba uždarbio iš verslo, kurio pagal aplinkybes galima laukti.

Sutuoktinius perskyrus dėl žmonos kaltės, žmona tomis pačiomis sąlygomis turi išlaikyti persiskyrusįjį vyrą.

88

Jei sutuoktiniai perskirti dėl jų abiejų kaltės, tai tam sutuoktiniui, kuris visai negali pats išgyventi, gali būti priteista pragyvenimo pašalpa, atsižvelgiant į antrojo sutuoktinio turtą bei uždarbį.

Pašalpos mokėjimo laikas gali būti apribotas.

89

Jei skyrybų bylos sprendime sutuoktinių kaltė nenurodoma (81 str.), tai sutuoktinis, reikalavęs skyrybų, turi išlaikyti persiskyrusįjį tomis pačiomis sąlygomis, kaip kaltasis sutuoktinis.

90

Jei skyrybomi daroma žalos nekaltojo sutuoktinio turto reikalams, tai kaltasis turi tai atlyginti.

Teismas gali priteisti iš kaltojo sutuoktinio mokėti moralinę skriaudą, jei aplinkybė, dėl kurios sutuoktiniai perskirti, nekaltąjį didžiai įžeidžia. Moralinės skriaudos atlyginimą nustato teismas savo nuožiūra, atsižvelgdamas į sutuoktinių materialinę padėtį.

91

Pasikeitus persiskyrusiųjų turto padėčiai, teismas, teikiančiojo išlaikymą ar pašalpą prašomas, gali išmokų dydį sumažinti arba ir visai atleisti nuo mokėjimo.

92

Išlaikymas yra duodamas sumokėjimu piniginio įnašo. Įnašas sumokamas kas mėnuo iš anksto.

Įpareigotasis turi laiduoti išlaikymo prievolę, jei yra pavojaus, kad jis gali išvengti jos vykdymo.

Įpareigotasis, o kai būna svarbių priežasčių, tai ir išlaikomasis, gali reikalauti vietoje mėnesinių įnašų vienkartinės sumos. Nustatant vienkartinę sumą, atskaitoma vienerių metų išmokos dydžio suma ir padauginama iš dešimties.

93

Išlaikymo už praėjusį laiką galima reikalauti ne daugiau kaip už vienerius metus, skaitant juos nuo reikalavimo pareiškimo dienos.

94

Išlaikomasis netenka teisės išlaikymui gauti, jei jis po skyrybų skaudžiai įžeidžia įpareigotojo garbę.

95

Prievolė išlaikyti pasibaigia, jei išlaikomasis iš naujo susituokia.

96

Prievolė išlaikyti pasibaigia, kai išlaikomasis miršta.

97

Įpareigotajam mirus, išlaikymas, kaip prievolė iš palikimo, atitenka įpėdiniams, o teikiamoji pagal 88 str. pašalpa nutraukiama.

Atitekusioji įpėdiniui prievolė mokėti išlaikymą nustatoma pagal paveldėtinio turto vertę.

98

Sutuoktiniai gali susitarti dėl išlaikymo prievolės, jei jie ateity persiskirtų.

IV. Santykiai su vaikais.

99

Sutuoktiniai susitaria, pas kurį iš jų, santuoką panaikinus, turi palikti jų nepilnamečiai vaikai.

Kai tėvai negali susitarti, tai teismas, žiūrėdamas, kuris iš tėvų pagal aplinkybes geriau tinka vaiko gerovei, nustato, pas katrą jų vaikus palikti. Teismas, atiduodamas vienam iš tėvų vaiką, kuriam jau sukako 14 metų amžiaus, atsiklausia paties vaiko pageidavimų.

100

Jei yra keli sutuoktinių vaikai, tai rūpintis visais vaikais pavedama vienam iš tėvų, jei tik kitoks šio reikalo sutvarkymas dėl ypatingų aplinkybių nebūtų geresnis ir daugiau tiktų vaiko gerovei.

Teismas, taręs, kad negalima palikti vaikų nei vienam iš tėvų, prašo globos įstaigą, kad paskirtų globėją.

101

Tėvų valdžia vaikams tenka tam iš tėvų, katram jie yra palikti.

102

Turi teisę matytis su vaiku ir tas iš tėvų, kuriam jis nepaliktas.

Būdą ir laiką tai teisei vykdyti, jei tėvai nesusitaria, nustato teismas.

103

Tam iš tėvų, kuriam buvo palikti vaikai, mirus, arba atėmus iš jo tėvų valdžią, arba pagaliau negalint jos vykdyti, buvę pas jį vaikai pereina antrojo iš tėvų valdžion, nebent globos teismas vaiko gerovei pripažintų, kad reikia paskirti globėją.

104

Vienam iš tėvų paliktuosius vaikus išlaiko abu tėvai pagal savo turtinę padėtį.

105

Persiskyrusiųjų turto santykiai, išlaikymas, pašalpa ir moralinės skriaudos atlyginimas, o taip pat jų teisės ir pareigos vaikams, gali būti nustatomi tuo pačiu skyrybų bylos sprendimu.

106

Sutuoktiniui, dėl katro kaltės santuoka buvo panaikinta, teismas gali uždrausti nuo 1 ligi 3 metų laikui kitą kartą tuoktis.

D. Atskyrimas.

107

Sutuoktinis, kuris turi pagrindą kelti skyrybų bylą, gali, vietoje skyrybų, pareikalauti, kad atskirtų.

Jei teismas, iškilus skyrybų bylai, numato, kad sutuoktiniai susitaikys, tai gali nuspręsti juos atskirti.

Dėl iškeltos atskyrimo bylos teismas negali sutuoktinių perskirti.

108

Sutuoktiniai atskiriami arba neribotam laikui, arba nuo 1 ligi 3 metų.

109

Jei suėjus atskyrimo laikui arba 3 metams nuo atskyrimo neribotam laikui, sutuoktiniai nesusitaiko, tai kiekvienas iš jų gali pareikalauti, kad juos perskirtų arba nutrauktų atskyrimą.

Tačiau kaltasis sutuoktinis gali reikalauti skyrybų tik, jei antrasis atsisako kartu gyventi.

110

Atskirtuosius sutuoktinius perskirdamas, teismas skyrybų sprendimą gali pagrįsti tiek esamais atskyrimo byloje įrodymais, tiek įrodymais, atsiradusiais atskyrimo bylą jau išsprendus.

111

Atskyrimu nutraukiamas sutuoktinių bendras gyvenimas ir tie santuokiniai santykiai, kurie yra susiję su bendru gyvenimu.

112

Kai sutuoktiniai atskiriami, tai teismas, atsižvelgdamas į atskyrimo laiką ir į sutuoktinių padėtį, gali buvusius jų turto santykius pakeisti arba palikti galioti.

113

Ne dėl savo kaltės atskirtasis sutuoktinis gauna iš antrojo išlaikymą, jei tik jam pragyventi nepakanka jo paties turto pajamų arba uždarbio iš verslo, kurio galima pagal aplinkybes laukti.

Visais atvejais sutuoktiniai, ligi bus perskirti arba bus panaikintas atskyrimo bylos sprendimas, turi teikti vienas antram pašalpą būtiniausiems reikalavimams patenkinti, kiek tai yra teisinga, atsižvelgiant į sutuoktinių turto padėtį ir į jų galėjimą užsidirbti.

114

Atskirtųjų sutuoktinių santykiai su jų vaikais tvarkomi skyrybų nuostatais.

115

Atskyrimo bylai atitinkamai taikoma skyrybų bylos teisena.

II

Civilinės Teisenos įstatymas pakeičiamas taip:

814[1]

2) bylose dėl santuokų negaliojimo pripažinimo ir dėl santuokos panaikinimo.

1338

TREČIASIS SKYRIUS.

SANTUOKŲ NEGALIOJIMO IR SANTUOKŲ PANAIKINIMO BYLOS.

1356[1]

Santuokas, sudarytas pas apylinkės teisėją ar pas dvasininką, gali pripažinti negaliojant (Santuokos įst. 49—54, 56—60, 64 str.) arba panaikinti (Santuokos įst. 68—76 str.) tik civilinis teismas.

1356[2]

Bylos dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo eina apygardų teismuose bendrais šio įstatymo nuostatais, laikantis, be to, tolesniuose straipsniuose išdėstytų nuostatų.

1356[3]

1356[1] nurodytos bylos priklauso spręsti apygardos teismui, kurio apygardoje gyvena atsakovas; jei byloje atsakovo nėra, arba jei atsakovas gyvena užsienyje, arba jei jo gyvenamoji vieta nežinoma, — gali būti, ieškovo nuožiūra, iškelta arba pagal jo gyvenamąją vietą, arba pagal žinomą jam paskutinę atsakovo gyvenamą vietą, arba pagal vietą, kur yra atsakovo nekilnojamasis turtas.

Nė vienam sutuoktinių neturint Lietuvoje nuolatinės gyvenamosios vietos, tos bylos yra keliamos apygardoje, kurioje atsakovas turėjo savo paskutinę gyvenamąją vietą.

1356[4]

Sutuoktiniai, svetimų valstybių piliečiai, gali kelti bylas dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo Lietuvos teisme, jei jie yra išgyvenę Lietuvoje nemažiau kaip 3 mėnesius.

1356[5]

Ieškoti ir atsakyti teisme bylose dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo gali patys sutuoktiniai arba jų įgaliotiniai, kad ir sutuoktiniai būtų nepilnamečiai arba globojami dėl eikvojimo ar rūpinami, būdami nečiai kurtiniai arba nebyliai. Sutuoktiniui nesveiko proto, nečiui kurtiniui ar nebyliui atstovauja globėjas.

1356[6]

Suteikimas įgaliotiniui teisės vesti bylas dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo turi būti įgaliojimu įsakmiai išreikštas, nurodant patį bylos dalyką.

1356[7]

Bylose dėl santuokos panakinimo, apygardos teismo pirmininkas arba jo pavestas teisėjas, prieš pradedant bylą, paskiria laiką abiem sutuoktiniams atvykti pas jį jų susitaikinimui.

1356[8]

Taikos sutartys sudaromos: 1) susitaikymo raštu, pareiškiamu notarui arba apylinkės teisėjui paliudyti, ir 2) paduodant taikos prašymą arba surašant taikos protokolą.

Taikos sutartis turi galutinio sprendimo galią ir negali būti apskųsta.

1356[9]

Jei sutuoktinis paskirtu laiku be svarbios priežasties neatvyksta pas apygardos teismo pirmininką ar pas jo pavestą teisėją susitaikinimo reikalu, jis laikomas atsisakiusiu susitaikyti. Nepasisekus sutaikyti, tatai atžymima protokole ir byla eina toliau šio įstatymo tvarka.

1356[10]

Bylos dėl santuokų pripažinimo negaliojančiomis ir dėl santuokų panaikinimo sprendžiamos neviešai.

1356[11]

Pareiškus ieškinį dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo, teismas, prieš išspręsdamas bylą iš esmės, vieno katro bylininko prašomas, gali nutarti laikinąsias priemones dėl žmonos būsto, dėl sutuoktinių turto santykių ir abišalio išlaikymo ir dėl tėvų santykių su vaikais.

Bylose dėl šių reikalavimų leidžiamas skubus sprendimo vykdymas.

1356[12]

Bylos aplinkybėms išaiškinti teismas, nepareinamai nuo šalių pateiktų įrodymų, gali savo nuožiūra klausti pačius sutuoktinius arba vieną jų, klausti liudytojus ir rinkti reikalingas bylai žinias.

Jei sutuoktiniai ar liudytojai gyvena toli nuo teismo, tai jų apklausinėjimą teismas gali pavesti vietos apylinkės teisėjui, laikydamasis 500[1]—505[5] str. nuostatų.

1356[13]

Priešingosios šalies reikalavimu nenušalinami nuo liudijimo asmens, nurodyti Civ. teis. įstatymo 373 str. 1, 2 ir 3 punktuose.

1356[14]

Jei katra šalis, sprendžiant bylą, pripažįsta antrojo sutuoktinio iškeltą skyrybų aplinkybę, tas pripažinimas, lygiai kaip ir kiti įrodymai yra įvertinami laisvu įsitikinimu.

1356[15]

Bylose dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo, kuriose nėra atsakovo, o taip pat bylose, iškeltose Santuokos įstatymo 49—54 str. numatytais pagrindais, dalyvauja prokuroras.

1356[16]

Dalyvaudamas nurodytose 1356[15] str. bylose prokuroras renka įrodymus, pareiškia savo nuomonę ir gali apskųsti teismų sprendimus.

1356[17]

Bylai einant gali būti nurodytas kitas jai kelti pagrindas, nors tuo pagrindu kelti bylai būtų suėjęs Santuokos įstatymo numatytas pasenėjimas, jei tik bylos iškėlimo metu tasai pasenėjimas nebūtų suėjęs.

Aplinkybėmis, dėl kurių suėjus pasenėjimo laikui negalima kelti bylos dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo, galima įrodinėti kitais pagrindais iškeltą bylą dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo.

1356[18]

Jei yra įrodytas skyrybų pagrindas, teismas gali nuspręsti arba santuoką panaikinti, arba, Santuokos įstatymo 107 str. numatytomis sąlygomis, sutuoktinius atskirti.

1356[19]

Sutuoktinių susitarimas dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo padarinių įgyja galios, teismui jį patvirtinus.

1356[20]

Teismui ieškinį atmetus, sutuoktiniai gali iškelti naują skyrybų bylą tik dėl aplinkybių, atsiradusių po sprendimo.

Tačiau galima kelti naują skyrybų aplinkybę dėl priežasčių, nurodytų Santuokos įstatymo 72, 74, 75 ir 76 straipsniuose, jei tos aplinkybės nebuvo nurodomos pirmesnėje skyrybų byloje.

1356[21]

Teismo mokesčiai bylose dėl santuokos negaliojimo ar panaikinimo nustatomi, kaip bylose su neįkainojamu ieškiniu.

Nuo teismo, žyminio ir kitų mokesčių atleidžiamos bylos dėl santuokos negaliojimo, keliamos Santuokos įstatymo 49—54 str. nurodytais pagrindais.

1356[22]

Jei sprendime dėl santuokų negaliojimo ar panaikinimo nėra nurodyta nei vieno sutuoktinio kaltė, teismo išlaidas moka abi šalys lygiomis.

1356[23]

Apygardos teismo sprendimus iš bylos esmės galima apskųsti Apeliaciniams Rūmams.

Apeliacinių Rūmų sprendimai skundžiami kasacijos tvarka Vyriausiajam Tribunolui.

Apeliaciniai skundai turi būti paduoti per vieną mėnesį, o kasaciniai skundai — per du mėnesius nuo atitinkamo sprendimo paskelbimo dienos.

1356[24]

Nuorašai įsiteisėjusio teismo sprendimo, kuriuo santuoka pripažinta negaliojančia arba panaikinta, siunčiami atitinkamiems metrikacijos vedėjams įrašyti į metrikų knygas.

III

Pas Latvijos teisininkus.

Baltijos valstybių teisininkų santykiai užsimezgė per įvykusį 1931 m. gegužės mėn 21—23 d. Kaune pirmąjį Baltijos valstybių teisininkų kongresą, kuriame sprendžiamuoju balsu dalyvavo: Latvijos 26 atstovai, Estijos 7 atstovai ir Lietuvos 38 atstovai.

Kongreso svarbiausias tikslas buvo: trijų šalių juridinę mintį vienyti.

Kongreso metu buvo padaryti pranešimai apie įstatymų leidimą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, perskaityti keli referatai ir įsteigtas nuolatinis biuras iš devynių narių, po tris iš kiekvienos valstybės.

Nors kongreso metu buvo išsitarta, kad panašūs kongresai bus šaukiami ir kitose dalyvavusiose kongrese valstybėse, tačiau dėl susidėjusių aplinkybių daugiau kongresai nebuvo šaukiami, veikė tik nuolatinis biuras, kuris posėdžiaudavo iš eilės kiekvienos valstybės sostinėje ir per savo egzistavimo laiką paruošė kelis bendrus įstatymų projektus baudžiamosios ir civilinės teisės srityje, kurių kaip dėl recidyvo pripažinimo, sprendimų vykdymo, vekselių ir čekių jau virto veikiančiais įstatymais.

Šiais metais Latvijos teisėjų draugija per Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo pirmininką atsiuntė kvietimą Lietuvos Teisingumo Ministerijos atstovams, teisėjams ir prokurorams, apie 15 žmonių, atvykti paviešėti pas Latvijos teisininkus.

Pravartu keletą žodžių paminėti Latvijos teisėjų draugiją: draugijos nariais gali būti visų teismų teisėjai, tardytojai ir prokurorai; draugijos tikslas suartinti tarpusavyje teismų darbininkus, ruošiant bendrus pobūvius, skaityti aktualiais teisės klausimais referatus ir pan. Prie draugijos įsteigta savišalpos kasa, į kurią kiekvienas draugijos narys kas mėnuo įmoka du latus. Draugijos nariui mirus, iš kasos mirusiojo šeimai išmokama 1000 latų. Draugija skyrių neturi, nes visi teisėjai ir prokurorai priklauso vienai draugijai, kurios centras yra Rygoje.

Pasinaudojant šiuo kvietimu, buvo sudaryta delegacija iš:

1. *Jono Staškevičiaus* — Vyriausiojo Tribunolo teisėjo,
2. *Martyno Kavolio* — Vyriausiojo Tribunolo prokuroro padėjėjo,
3. *Kazio Kazlausko* — Apeliacinių Rūmų teisėjo,
4. *Prano Baranausko* — Šiaulių Apyg. Teismo pirmininko,
5. *Stepono Vazbio* — Kauno Apyg. Teismo teisėjo,
6. *Jono Giedriko* — Marijampolės Apyg. Teismo teisėjo,
7. *Jono Mačiulio* — „ „ „ „
8. *Povilo Belecko* — Kauno Apylinkės Teismo teisėjo-tvarkytojo,
9. *Juozo Bataičio* — Teisingumo Ministerijos juriskonsulto,
10. *Juozo Brazinsko* — Kauno Apyg. Teismo prokuroro,
11. *Vladislovo Domeikos* — Kauno Apyg. Teismo prokuroro padėjėjo.

Delegacija išvyko iš Kauno birželio mėn. 2 d. Bendru susitarimu delegacijos vadovu buvo išrinktas J. Brazinskas.

Atvykusią Lietuvos teisininkų deleagciją Rygos stotyje pasitiko gausus, Senato, Apeliacinių Rūmų, apygardos teismo, apylinkės teismo tei-

sėjų, tardytojų ir prokurorų būrys su Latvijos teisėjų draugijos pirmininku senatorium Skudre priekyje.

Tą pat dieną vakare kariuomenės viršininkų klube buvo suruoštos vaišės, kuriose dalyvavo daugiau kaip 50 visų teismų magistratūros ir prokuratūros atstovų, jų tarpe kariuomenės teismo ir vyriausiojo karo teismo teisėjai ir prokurorai.

Vakarienės metu Latvijos teisėjų draugijos pirmininkas senatorius Skudre, sveikindamas Lietuvos teisininkų delegaciją, pabrėžė, kad tiek praeityje, tiek dabar abi mūsų tautas jungia ne tik broliški jausmai, bet ir vienodi tikslai kultūrinti savo kraštus, ugdyti teisingumą ir siekti žmonijos gerovės; abiejų kraštų teisininkus jungia dar ir ta aplinkybė, kad abiem kraštams teko kūrimosi pradžioje naudotis tais pačiais iš Rusijos imperijos paveldėtais įstatymais; abiejų kraštų teisininkų bendravimo tikslas — padėti vieni kitiems tuos įstatymus patobulinti arba pakeisti, atsižvelgiant į savo kraštų kultūrą, gerovę ir teisingumo uždavinius.

Į senatoriaus Skudrės kalbą atsakė Lietuvos delegatas J. Brazinskas, dėkodamas už sveikinimus ir pareiškė, kad pageidavimas glaudžiai bendradarbiauti su Lietuvos teisininkais abiejų tautų teismo darbininkų suprastas ir su pasitenkinimu priimtas.

Birželio mėn. 3 d. Lietuvos teisininkų delegaciją lankė teisingumo ministras H. Apsits,čia buvo nusifotografuota, o po to Lietuvos svečiams buvo parodyti nauji teisingumo rūmai, baigti tik 1938 m. rudenį. Rūmų paskirtį simbolizuoja ne Temidos statula, kaip įprasta, bet Latvijos mergaitės statula, vienoje rankoje laikanti knygą, kitoje vainiką; kabinetai ir salės apstatyti skaitlingais baldais ir papuošti paveikslais, vaizduojančiais Latvijos gamtą ir šalies buitį.

Apie teisingumo rūmų statybą teisingumo ministerijos išleisti net du leidiniai „Tiesų Pils“ ir „Tiesų Pils Atklašana“.

Lankant senato posėdžių salę, senato pirmininkas senatorius Aleksandras Gubenas pasakė tokią kalbą:

„Nuoširdžiai sveikinu mūsų mielus svečius Lietuvos teismų magistratūros ir prokuratūros atstovus Rygos teismo rūmų senato salėje. Esu įsitikinęs, jog kiekvienas mūsų valstybių atsakingųjų asmenų susitikimas yra sveikintinas įvykis, nes primena ne tik mūsų tautų kraujo giminystę, bet stiprina mumyse ir abiejų valstybių bendrą likimo pajutimą. Visagalis Dievas savo gailestingumu bei gerumu suteikė mūsų tautoms didžiausią dovaną — mūsų tautų laisvę, kaipo įrodymą jų karžygiškų sūnų sudėtoms kruvinoms aukoms ant tėvų žemės aukūro, kurie dirbo už gimtinės laisvę ir tautinę garbę ir tvirtu pasiryžimu žūtbūtiškai kovojo su priešininkais mūsų tautų garbingai ateičiai.

Toji karžygių iškovota dovana yra didžiausias mūsų tautų ateities tikslas, uždedąs mums svarbią priedermę visomis jėgomis ir išgalėmis saugoti jį per amžius. Taip mus suvienytus niekas ir niekada ir nė jokie įvykiai, vis tiek iš kur kiltų, nenustums nuo Baltijos jūros pakraščio, ir amžių amžiais mūsų tautos čia rodys naujus šviesos spindulius ir apšvies tą žemę, kurią skalauja Baltijos jūros vilnys ir raižo Dauguvos bei Ne-

muno vanduo, ir čia gimęs tautų genijus surinks žmonių kultūros vertybes, kurios išgarsins mūsų tautų garbę ir toli už valstybių sienų. Ir jei tuo pagrindu kas nors išdrįs grąsinti mūsų valstybių laisvei, pastos kelią jų dvasiniam pilnumui ir stengsis sukliudyt joms atlikti istorines paskirtis pasaulio tautų šeimoje, tą perkirs mūsų suvienytų tautų kardas ir tas susidurs su vieningu mūsų tautų pasipriešinimu.

Mūsų padėka ir neperdėtas džiaugsmas, kad atvykote pas Latvijos teismų darbininkus.

Lai gyvuoja Lietuvos teismų darbininkai. Tegu klesti Lietuvos Teismas".

Tenka pažymėti, kad senato pirmininko senatoriaus Aleksandro Gubeno, šių metų kovo mėn. 13 d. šventusiam 60 m. amžiaus sukaktį, garbei išleistas atkilnus, turiningas iliustruotas leidinys „Darbam un Tiesibam".

Baigę teisingumo rūmus apžiūrėti, nuvykome į Brolių Kapus, kur Lietuvos teisininkų vardu, pagerbti žuvusiems už Latvijos laisvę, padėjome vainiką.

Pradžioje antros valandos Švarco restorane delegacijos garbei buvo suruošti priešpiečiai, kuriuose dalyvavo teisingumo ministras, senato, apeliacinių rūmų ir apygardos teismų pirmininkai ir prokurorai, teisingumo ministerijos direktorius ir magistratūros ir prokuratūros atstovai. Pusryčių metu teisingumo ministras Latvijos teisininkų vardu ir Lietuvos delegacijos vardu J. Brazinskas pasikeitė sveikinimais ir trumpomis kalkomis, kuriose buvo iškelta mintis per artimesnį ir glaudesnį abiejų kraštų teisininkų bendradarbiavimą siekti suvienodinti teisinius nuostatus.

Po pusryčių Lietuvos delegacija, lydima gausaus būrio Latvijos kolegų, buvo nuvežta apžiūrėti statomos ant Dauguvos elektros stoties. Stotis pradėta statyti su 32 mil. latų sąmata. Šiuo metu ji dar nebaigta, bet jau į statybą sudėta daugiau 60 mil. latų. Tai milžiniškas pastatas, kuris daug padės krašto kultūrai.

Grįžę į Rygą, buvome pakviesti žiūrėti dailės teatro operetės, o vėliau Latvijos susivienijimo gražiose patalpose vaišinami vakariene. Vakarienės šeimininko senatoriaus J. Ankrovo rūpestingumu, draugiškoje ir jaukioje nuotaikoje turėjome progos maloniai praleisti laiką.

Birželio mėn. 4 d. rytą, kartu su Latvijos kolegomis nuvykome į Kemerų gydyklą.

Grįžę iš Kemerų, teisingumo ministro ir ponios H. Apsišos buvome pakviesti arbatėlės.

Tos pačios dienos vakare dar buvo suruošta kariuomenės viršininkų klube atsisveikinimo vakarienė. Čia nelabai ilgai užtrukę, atsisveikinome su kolegomis, nuoširdžiai pasižadėję vieni kitų neužmiršti.

Nors turėjome išvykti naktiniu traukiniu, tačiau bendru susitarimu pasilikome išvykti dieniniu traukiniu, taigi, pirmadienio priešpietį turėjome „laisvą". Pasinaudodami šia proga, sukrutome arčiau pasižiūrėti, kas ką daugiau domina. Vieni lankė taikos teismą, kiti — kitus teismus, kalėjimą ir pan. Man pačiam ir p. Domeikai nuvykus kartu su Rygos

apygardos teismo prokuroru A. Karčevskiu, apeliacinių rūmų prokuroras p. K. Skadulis supažindino su pokuratūros darbo sutvarkymu. Iš p. p. Skadulio ir Karčevskio gavau informacijų apie darbo suskirstymą, kalėjimų priežiūrą, raštinių tvarkymą ir kt. Ekspertizės Instituto vicedirektorius p. P. Beržis parodė laboratorijas ir paaiškino daromų ekspertizų techniškąją pusę.

Taip baigėsi mūsų viešnagė pas Latvijos teisininkus.

J. Brazinskas.

——/——

Recenzijos.

Dipl. teis. *Jonas Labanauskas*, BAŽNYTINĖS OFICIJOS IR BENEFICIJOS PAGAL ŠV. SOSTO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS KONKORDATĄ, Kaunas, 1939 m. 28 psl.

Valstybės ir Kat. Bažnyčios teisinių santykių pamatas nuo 1927 metų yra Lietuvos Respublikos ir Šv. Sosto Konkordatas (V. Ž. Nr. 264). Autorius šiame rašinyje nagrinėja penkis Konkordato straipsnius, kurie tiesiog liečia jo temą, būtent: VII, XI, XIII, XVIII ir XIX str. str.

Ypač smulkiai išanalizuotas XVIII straipsnis, kuris kalba apie parapijų beneficijas. Šitas straipsnis iš visų nagrinėjamųjų str. str. yra painiausias. Praktiškai jį vykdant jau yra kilę neiškumų, būtent, kokius parapijų dvasininkus skiriant, reikia, pagal konkordato XVIII str., atsiklausti valstybės valdžią. Ir į šį klausimą autorius duoda teisiškai pamatuotą atsakymą. Apskritai imant, visa studija yra gerai pagrįsta ir mokslinio darbo metodikos atžvilgiu gražiai sutvarkyta. Ji tokia išėjo ir dėl to, kad autorius, kaip matyti iš rašinio, sugeba tiksliai naudotis ir kanonų teisės šaltiniais, be kurių tinkamas konkordato aiškinimas yra beveik neįmanomas.

Baigdamas noriu pažymėti, kad autorius (dar jaunas teisininkas) yra parašęs ir kitą valstybės ir bažnyčios teisinių santykių klausimu nemažą darbą, kuris mūsų Teisių Fakulteto yra premijuotas, kaip konkursinis darbas, ir pripažintas spausdintinu. Reikia tikėtis, kad ir jis bus išleistas, o tuo ir mūsų šios srities teisinė literatūra žymiai paūgės, nes ši sritis mūsų teisininkų yra dar nedaug tepajudinta.

V. Stakišaitis.

——/——

Oficialinė dalis.

I.

Teisingumo Ministro bendraraščiai.

Nr. 199.

VISIEMS TEISMAMS.

Ministerija teismams padėdama susižinoti teismo pagalbos reikalais (Teismų Santv. Įst. 97 str.) su užsienio valstybių teismais ir įstaigomis iš mūsų teismų dažnai gauna persiųsti kitų valstybių teismams nepakankamai parengtas bylas — atskirus reikalavimus, kas apsunkina tolesnės jų eigos vykdymą, nes dėl to tenka jas teismams grąžinti sutavrkyti ir todėl tenka ilgai susirašinėti. Netikslumams išvengti pavedu visiems teismams, siunčiant teismo pagalbos bylas — atskirus reikalavimus kitų valstybių teismams ir įstaigoms, ateityje laikytis atitinkamų konvencijų nuostatų, pridėti teismo pagalbos aktų vertimus ta kalba, kuria reikalauja atitinkama konvencija, patvirtinti jų tikrumą, nurodyti kuo remiantis (pažymėti atitink. konvenc. str.) reikalaujama siunčiamasis teismo aktas vykdyti, bylų — atskirų reikalavmų lapus įsiūti į aplankus, juos sunumeruoti, perrišti, gale pridėti lako antspaudą ir kreipti daug dėmesio į susirašinėjimo išviršinę išvaizdą — estetiką.

Nr. 200.

APYGARDŲ IR APYLINKIŲ TEISMAMS, APYGARDŲ TEISMŲ PROKURORAMS IR JŲ PADĖJĖJAMS, NAMŲ SUIMTIESIEMS IR AUKLĖJIMO ĮSTAIGŲ VIRŠININKAMS.

Teisingumo Ministerijoje yra įsteigtas Namų Suimtiesiems Departamentas, todėl Laikinajame įstatyme apie namus suimtiesiems (V. Ž. Nr. 7) nurodytos Kalėjimų Departamento viršininko pareigos ir teisės pereina Namų Suimtiesiems Departamento Direktoriui. Departamento Direktorius, būdamas visų namų suimtiesiems ir auklėjimo įstaigų tiesioginis viršininkas, betarpiai rūpinasi visų namų suimtiesiems ir auklėjimo įstaigų reikalų vedimu ir tvarkos nustatymu, o todėl jis duoda šių įstaigų viršininkams reikalingus įsakymus bei nurodymus ir leidžia instrukcijas bei taisykles, kurias pristato Teisingumo Ministrui tvirtinti.

Vietos vyresnioji teismo valdžia (L. įst. apie nam. suimt. 17 §), atlikdama savo pareigas (L. įst. apie namus suimtiesiems 19 §), pastebėjusi apsilenkimus su taisyklėmis bei instrukcijomis, apie tai tuojau praneša Namų Suimtiesiems Departamento Direktoriui.

Prokurorai arba jų padėjėjai, lankydami namus suimtiesiems, duoda namų suimtiesiems viršininkams patarimus, liečiančius namų suimtiesiems vidaus tvarką, tačiau nedavinėja įsakymų dėl tų pačių reikalų, išskyrus tuos atsitikimus, kai reikalas liečia tardomųjų kalinių izoliaciją. Apie pastebėtą namuose suimtiesiems netvarką, kurioje nėra nusikalstamo darbo žymių, prokurorai arba jų padėjėjai praneša Namų Suimtiesiems Departamento Direktoriui, nedarydami tuo reikalu tyrimo. Jie taip pat praneša sakytam Direktoriui ir apie tuos negerumus, kuriuose yra nusikalstamojo darbo arba nusižengimo žymių ir dėl kurių pradėtas tardymas arba kvota.

Kalinių pareikštus žodžiu ar raštu skundus dėl namų suimtiesiems administracijos veiksmų, kuriuose nematyti nusikalstamojo darbo žymių, prokurorai arba jų padėjėjai perduoda čia kalbamo departamento Direktoriui, nedarydami tuo reikalu tyrimų.

Siunčiamų kaliniams spaudos leidinių cenzūravimas priklauso namų suimtiesiems viršininkams. Kalinių raštai, liečiantieji jų bylas teismuose, siunčiami betarpiai (ne per Prokuratūrą) atitinkamoms įstaigoms.

Namų suimtiesiems ir auklėjimo įstaigų viršininkai tuojau (telefonu ar raštu) turi pranešti Namų Suimtiesiems Departamento Direktoriui apie svarbesnius įvykius, atsitikusius namuose suimtiesiems arba auklėjimo įstaigose, o jei tuose įvykiuose yra nusikalstamojo darbo žymių, tai apie juos pranešti ir prokurorui arba jo padėjėjui.

Teisingumo Ministerijos 1932 m. gegužės mėn. 20 d. aplinkraštį Nr. 117 atšaukiu.

II.

Respublikos Prezidento aktai.

1. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. str. 177 ir 179 2 p.) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų birželio mėn. 6 d. nr. 13597), atleidžiu Vyriausiojo Tribunolo Teisėją Fridrichą *Plümickę* iš užimamos vietos nuo 1939 metų balandžio mėn. 1 dienos.

2. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. str. 177 ir 179 2 p.) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų birželio mėn. 6 d. nr. 13595), atleidžiu Vyraiusiojo Tribunolo Teisėją Antaną *Hessę* iš užimamos vietos nuo 1939 metų balandžio mėn. 1 dienos.

3. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. str. 177 ir 182) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų birželio mėn. 6 d. nr. 13596), atleidžiu Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos Krašto Pirmininką Joną *Danauską* iš užimamos vietos ir prikomandiruoju jį prie Teisingumo Ministerijos nuo 1939 metų birželio mėn. 10 dienos.

4. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. 184) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų birželio mėn. 30 d. nr. 15002), perkeliu Apylinkės Teisėją Antaną *Račį*, jo paties prašymu, iš Kaišiadorių Apylinkės Teismo į Sedos Apylinkės Teismą Teisėju nuo 1939 metų liepos mėn. 5 dienos.

5. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. 184) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų birželio mėn. 30 d. nr. 15001), perkeliu Apylinkės Teisėją Liudą *Andrijauską*, jo paties prašymu, iš Kėdainių Apylinkės Teismo į Kaišiadorių Apylinkės Teismą Teisėju nuo 1939 metų liepos mėn. 5 dienos.

6. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. 125) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų liepos mėn. 3 d. nr. 15064), atleidžiu Seinų Apylinkės Teisėją Juozą *Gontį*, jo paties prašymu, iš užimamos vietos nuo 1939 metų liepos mėn. 5 dienos.

7. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. 278) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų liepos mėn. 3 d. nr. 15063), atleidžiu Šiaulių Apygardos Teismo Prokuroro padėjėją Aleksandrą *Petkevičių*, jo paties prašymu, iš užimamos vietos nuo 1939 metų liepos mėn. 15 dienos.

8. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. 125) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų liepos mėn. 3 d. nr. 15062), skiriu Marijampolės Apygardos Teismo kandidatą, diplomuotą teisininką Antaną *Andriušaitį* Seinų Apylinkės Teismo Teisėju nuo 1939 metų liepos mėn. 5 dienos.

9. Remdamasis Lietuvos Konstitucija (str. 124), Teismų Santvarkos Įstatymu (str. 125) ir Teisingumo Ministro teikimu (1939 metų liepos mėn. 3 d. nr. 15061), skiriu Panevėžio Apygardos Teismo kandidatą, diplomuotą teisininką Ignį *Norkų* Kėdainių Apylinkės Teismo Teisėju nuo 1939 metų liepos mėn. 5 dienos.

III.

Teisingumo Ministro įsakymų nuorašai.

ĮSAKYMAS Nr. 287

Neetatiniam Kauno Apygardos Teismo kandidatui *Alfonsui Misevičiui* š. m. gegužės 1 d. skiriu subsidiją 100 Lt mėnesiui.

K a u n a s, 1939 m. gegužės 20 d.

ĮSAKYMAS Nr. 312

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 300 str., advokatą *Antaną Reklį* perkeliu iš Prienų į Marijampolę nuo š. m. birželio 20 d.

K a u n a s, 1939 m. birželio 15 d.

ĮSAKYMAS Nr. 326

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 204 str., atsargos jaunesnįjį leitenantą, teisininką *Povilą Lokį* nuo š. m. birželio 25 d. skiriu etatiniu Kauno Apygardos Teismo kandidatu (III-a kateg.).

K a u n a s, 1939 m. birželio 22 d.

ĮSAKYMAS Nr. 355

Pasirėmęs Laikinojo Lietuvos Notariato sutvarkymo 7 str. ir Ministrų Tarybos 1939 m. gegužės 30 d. nutarimu, steigiu nuo š. m. liepos 15 d. notarų kontoras Šiauliuose ir Ukmergėje nuo š. m. liepos 5 d.

K a u n a s, 1939 m. liepos 3 d.

ĮSAKYMAS Nr. 356

Diplomuotą teisininką *Juozą Gontį* nuo š. m. liepos 5 d. skiriu Ukmergės Notaru.

K a u n a s, 1939 m. liepos 3 d.

ĮSAKYMAS Nr. 357

Buv. Šiaulių Apygardos Teismo Prokuroro padėjėją *Aleksandrą Petkevičių* nuo š. m. liepos 15 d. skiriu Šiaulių Notaru.

K a u n a s, 1939 m. liepos 3 d.

ĮSAKYMAS Nr. 358

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 204 str., etatinį Panevėžio Apygardos Teismo kandidatą *Ignų Morkų*, kaipo skiriamą Kėdainių Apylinkės Teisėju, atleidžiu iš užimamos vietos nuo š. m. liepos 5 d.

K a u n a s, 1939 m. liepos 3 d.

ĮSAKYMAS Nr. 364.

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 290 str., Marijampolės Apygardos Teismo kandidatą, diplomuotą teisininką *Bronių Paužą* nuo š. m. liepos 10 d. priimu advokatu su gyvenamąja vieta Jurbarke.

K a u n a s, 1939 m. liepos 4 d.

ĮSAKYMAS Nr. 400

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 204 str., buv. Klaipėdos Krašto teismo kandidatą *Horstą Taleikį* nuo š. m. liepos 16 d. skiriu Marijampolės Apygardos Teismo etatiniu teismo kandidatu (III-a kateg.).

K a u n a s, 1939 m. liepos 15 d.

ĮSAKYMAS Nr. 425

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įsakymo 204 str., buv. Klaipėdos Krašto teismo kandidatą *Joną Stikliorių* nuo š. m. rugsėjo mėn. 1 d. skiriu etatiniu Panevėžio Apygardos Teismo kandidatu (III-a kateg.).

K a u n a s, rugpiūčio mėn. 16 d.

ĮSAKYMAS Nr. 431.

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 481 str., privatinį gynėją *Petrą Dešrį* nuo š. m. rugsėjo mėn. 1 d. perkeliu iš Širvintų į Želvą.

K a u n a s, 1939 m. rugpiūčio mėn. 17 d.

(pas.) *A. Tamošaitis*
Teisingumo Ministras.

Redaktorius JURGIS BYLA.

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS.
Leidžia Lietuvos Teisininkų Draugija.

Laikraščio programa:

I. Teisės mokslų raštai.
II. Pasaulio teisės apžvalga.
III. Teismo kronika.
IV. Korespondencijos apie įdomesnius teisės atžvilgiu gyvenimo įvykius.
V. Vyr. Tribunolo praktika.
VI. Recenzijos ir bibliografija.
VII. Mokslinio turinio priedai.

Oficialinė dalis.

I. Vyriausybės įsakymai Teisingumo Ministerijos srity.
II. Teisingumo Ministerijos aplinkraščiai, instrukcijos ir įsakymai.

Laikraštis parduodamas knygų krautuvėse ir jo redakcijoj.

Prenumeratos kaina metams 25 lt. (Teis. d-jos nariams—20 lt.).
Atskiro numerio kaina 7 lt. (su priedu).

KAINA: pirmųjų dvidešimt numerių (išskyrus Nr. 1) kaina sumažinta per pusę, būtent: Nr. 2 — 50 ct., Nr. Nr. 3, 4 ir 5 po 1,25 lt., Nr. 6 — 2,25 lt., Nr. Nr. 7—8 po 2 lt., Nr. Nr. 9—10 po 2,25 lt., o visas devynių numerių komplektas tik 10 litų; Nr. Nr. 11—12 po 2,25 lt., Nr. 13 — 2,50 lt., Nr 14 — 3,50 lt., Nr. 15—2 lt., Nr. 16—18 po 3 lt., Nr. 19—2,25 lt., Nr. 20—3,50 lt., o visas Nr. Nr. 11—20 komplektas tik 15 lt.; Nr. 21 — 4 lt., Nr. 22 — 8 lt., Nr. 23 — 4 lt. Pradedant Nr. 24 eina su priedu ir vieno Nr. kaina 7 lt.

Pirmųjų dvidešimt numerių papigintąja kaina galima gauti tik iš Redakcijos.

Redakcijos adresas:

KAUNAS,
Vyr. Tribunolas (telef. 25753).

1.40 R6.

Parduodama redakcijoj:

1. Teisininkų kalendorius 1939 m. (5 lt).
2. Lietuvos Valstybės Konstitucijos reforma prof. M. Römeris (2 lt).
3. Skolininkų neišsigalėjimas ir bankrotas, D. Gecas (2 lt).
4. Čekiai, Jokūbas Abramavičius (2,50 lt).
5. Hagos Tribunolo sprendimas Klaipėdos byloje (2 lt).
6. „Teisės“ 2—10 Nr. Nr. komplektas — papiginta kaina — **10 litų.**
7. „Teisės“ 11—20 Nr. Nr. komplektas — papiginta kaina — **15 litų.**
8. Konstitucinės Teisės principai, A. Esmein 2 tomai, 16 litų.

SPAUDĖ KOOP. RAIDĖS SPAUSTUVĖ KAUNE